

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ÇEVRE HAKKI VE TÜRK CEZA KANUNUNDA
ÇEVREYE KARŞI SUÇLAR**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Rahşan Bengi GEZGİN KAYAN

Enstitü Anabilim Dalı: Kamu Yönetimi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ömer ANAYURT

TEMMUZ-2007

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ÇEVRE HAKKI VE TÜRK CEZA KANUNUNDA
ÇEVREYE KARŞI SUÇLAR**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Rahşan Bengi GEZGİN KAYAN

Enstitü Anabilim Dalı : Kamu Yönetimi

Bu tez 04/07/2007 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

Prof. Dr. Ercan AKYİĞİT

Jüri Üyesi

Prof. Dr. Halil KALABALIK

Jüri Üyesi

Doç. Dr. Ömer ANAYURT

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Rahşan Bengi GEZGİN KAYAN

04.07.2007

ÖNSÖZ

Canlı ve cansız varlıkların bir arada bulundukları ve birbirlerini etkilendiği ortam olan çevrenin korunması konusunda önem kazanan “Çevre Hakkı ve Türk Ceza Kanununda Çevreye Karşı Suçlar” üzerinde durulmaya değer bulunmuştur. Bu çalışmanın hazırlanmasında yardımlarını, bilgi ve desteklerini esirgemeyen başta danışman hocam Doç. Dr. Ömer ANAYURT’a, Prof. Dr. Ercan AKYİĞİT’e, Prof. Dr. Halil KALABALIK’a, Doç. Dr. Veli Özer ÖZBEK’e, Yrd. Doç. Dr. Hamza AL’a, Adapazarı Su ve Kanalizasyon İdaresi (ADASU) Genel Müdürü Dr. Rüstem KELEŞ’e, İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi (İSKİ) Genel Müdürlüğü 1. Hukuk Müşaviri Av. Memduha TEK’e ve eşim Asım KAYAN’a teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Rahşan Bengi GEZGİN KAYAN

04.07.2007

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iv
ÖZET.....	v
SUMMARY	vi
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: ÇEVRE VE ÇEVRE SORUNLARI.....	4
1.1. Çevre Sorunları	4
1.2. Çevre Kirliliği	5
1.2.1. Hava Kirliliği	6
1.2.2. Su Kirliliği.....	7
1.2.3. Toprak Kirliliği	8
1.2.4. Gürültü Kirliliği	9
1.2.5. İmar Düzenine Aykırı Yapılaşma	9
BÖLÜM 2: ÇEVRE HAKKI	11
2.1.Çevre Hakkının Tanınma Süreci.....	11
2.2.Çevre Hakkının Pozitif Kaynakları.....	15
2.3.Çevre Hakkının Konusu.....	20
2.4.Çevre Hakkının Özneleri.....	21
BÖLÜM 3: TÜRK CEZA KANUNUNDA ÇEVREYE KARŞI SUÇLAR.....	25
3.1.Çevrenin Atık ve Artıklarla Kirlenmesi.....	30
3.1.1.Genel Açıklamalar	30
3.1.2.Suçla Korunan Hukuki Değer	34
3.1.3.Suçun Maddi Unsurları	36
3.1.3.1.Fail	36
3.1.3.2.Mağdur	39
3.1.4.Suçun Hukuki Konusu	41
3.1.5.Fiil (Eylem)	45
3.1.5.1. Hareket	46
3.1.5.2. Netice	51

3.1.5.3. Nedensellik (İllyet) Bağı.....	54
3.1.6.Hukuka Aykırılık	58
3.1.7.Manevi Unsur.....	62
3.1.7.1.Kast	63
3.1.7.2.Taksir	65
3.1.8.Nitelikli Haller	67
3.1.9.Suçun Özel Görünüş Biçimleri	70
3.1.9.1.Teşebbüs.....	70
3.1.9.2. İştirak	73
3.1.9.3. İçtima.....	76
3.2.Gürültüye Neden Olma (Gürültü Kirliliği)	79
3.2.1.Genel Açıklamalar	79
3.2.2.Suçla Korunan Hukuki Değer	80
3.2.3.Suçun Maddi Unsurları	80
3.2.3.1.Fail	80
3.2.3.2. Mağdur	81
3.2.4.Suçun Hukuki Konusu	81
3.2.5. Fiil (Eylem)	82
3.2.5.1. Hareket	82
3.2.5.2. Netice	82
3.2.5.3. Nedensellik (İllyet) Bağı.....	83
3.2.6.Hukuka Aykırılık	83
3.2.7.Manevi Unsur.....	84
3.2.8. Suçun Özel Görünüş Biçimleri	84
3.2.8.1.Teşebbüs.....	84
3.2.8.2.İştirak	85
3.2.8.3.İçtima.....	85
3.3.İmar Düzenine Karşı Suçlar (İmar Kirliliğine Neden Olma).....	85
3.3.1.Genel Açıklamalar	85
3.3.2.Suçla Korunan Hukuki Değer	93
3.3.3.Suçun Maddi Unsurları	93
3.3.3.1.Fail	93

3.3.3.2.Mağdur	97
3.3.4. Suçun Hukuki Konusu	97
3.3.5.Fiil (Eylem)	97
3.3.5.1.Hareket	97
3.3.5.2.Netice	98
3.3.5.3. Nedensellik (İllyet) Bağı	98
3.3.6.Hukuka Aykırılık	99
3.3.7.Manevi Unsur	99
3.3.8.Suçun Özel Görünüş Biçimleri	99
3.3.8.1.Teşebbüs.....	99
3.3.8.2.İştirak	100
3.3.8.3.İçtima.....	101
3.3.9.Etkin Pişmanlık	101
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	103
KAYNAKÇA	107
ÖZGEÇMİŞ.....	119

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
C.	: cilt
ÇED	: Çevresel Etki Değerlendirmesi
ÇK	: Çevre Kanunu
KK	: Kabahatler Kanunu
m.	: madde
s.	: sayfa
S.	: sayı
İHEB	: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
İSKİ	: İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi
İZAYDAŞ	: İzmit Atık Yakma ve Depolama Anonim Şirketi
SKKY	: Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TEDAŞ	: Türkiye Elektrik Dağıtım Anonim Şirketi
TELEKOM	: Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi
TODAİE	: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü
TÜPRAŞ	: Türkiye Petrolleri Anonim Şirketi

Tezin Başlığı: Çevre Hakkı Ve Türk Ceza Kanununda Çevreye Karşı Suçlar	
Tezin Yazarı: Rahşan Bengi GEZGİN KAYAN	Danışman: Doç. Dr. Ömer ANAYURT
Kabul Tarihi: 04.07.2007	Sayfa Sayısı: VI (ön kısım) + 112 (tez)
Anabilim Dalı: Kamu Yönetimi	
Çevre, çevre sorunlarının artması ile beraber, fen bilimlerinden sonra hukuk biliminin de konusu haline gelmiştir. Bu sorunların sınır tanımaz etkisi nedeniyle bu konuda uluslararası düzenlemeler yapılmış ve kısa adıyla çevre hakkı olarak adlandırdığımız “sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşam hakkı” devletlerin ulusal mevzuatlarına girmiştir. Öncelikle özel hukuk ve idare hukuku alanında yapılan düzenlemeler, çevre sorunlarının çözülmesini sağlayamamıştır. Bu nedenle hukuk dalları içinde ağır yaptırımları nedeniyle daima son çare olarak başvurulması düşünülen Ceza Hukukunda düzenlemeler yapılması eğilimi artmıştır. Bu eğilimin de etkisi ile 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu m.1’de zikredilen ceza kanununun amaçları arasında çevreyi korumak da yer almıştır. Yine Topluma Karşı Suçlar faslında çevreye karşı bazı fiiller, Çevreye Karşı Suçlar olarak m.181 ve devamında “suç” olarak düzenlenmiştir. Bu fiillerin ceza kanununda suç olarak düzenlenmesi, çevreyi dolayısıyla çevre hakkını koruma konusunda önemli bir adımdır. Ancak bu hakkın korunabilmesi bireylerin ve devletin etkin ve bir dayanışma içinde bulunması ile mümkün olacaktır	
Anahtar Kelimeler: Çevre, Çevre Hakkı, Ceza Hukuku	

Title of the Thesis: Environmental Right And Crimes Against the Environment in Turkish Criminal Code	
Author: Raḥşan Bengi GEZGİN KAYAN	Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Ömer ANAYURT
Date: 04 July 2007	Nu. of pages: VI (pre text) + 112 (main body)
Department: Public Administration	
By the increase of environment problems, environment became a subject of science of Law as it was a subject of Physcal sciences. Because non border effects of these problems, there had been some international arrangements, which named “ Living right in healthy and stable environment” also called simply “environment right” is considered in regulations of goverments. The arrangements on private law and administrative law haven't been effective for the solution of problems. So the arrangement studies are required from the Criminal Law which is the last step application normally because of the hard sanctions. Protection of enviroment has been added to the aims of Criminal Code which is mentioned in Turkish Criminal Code (Act No.5237) item 1. Also some actions against nature and enviroment is considered as “Crimes Against Society” and so mentioned in item 181 as crime. To be considered as “crime” in criminal law, is a great step for proteciton of environmental right. But the protection of this right is possible only by the effective cooperation of individuals and the goverment..	
Keywords: Environment, Envorinmental Right, Criminal Law	

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu

İnsanoğlu, yeryüzünde var olduğu andan itibaren yaşamını sürdürebilmek için yaşadığı çevreden, doğal kaynak ve varlıklardan faydalanmıştır. Hızla artan nüfus, üretim ve tüketim faaliyeti, kaynakların bilinçsizce ve acımasızca kullanılmasıyla bu faydalanma tahribat ve yok etme düzeyine gelmiş ve artık insanın kendi varlığı dahi tehlikeye girmiştir.

Hakların meşru olarak korunması için pozitif hukuku oluşturup, uygulamak durumunda olan devletler, çevrede sağlıklı bir yaşamın devamı için özel hukuk içinde düzenlemeler yapmaya çok eski tarihlerden beri gerek duymuştur. İlerleyen zaman içinde büyüyen çevre sorunlarının önlenmesi için devletler, özel hukukla beraber idare hukukunda da çevreye yer vermiş ve çevreye zarar veren bazı fiillere idari yaptırımlar uygulamıştır.

Kimi çevre sorunlarının sınır tanımaz olması, çevreyi ulusların ortak konusu haline getirmiş ve “sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı” uluslararası düzenlemelerden sonra, bir çok ülke anayasasında temel hak ve hürriyetler arasında yerini almıştır.

Toplumsal düzenin sağlanması ve korunması için ağır neticeleri sebebiyle daima son çare olarak düşünülmesi gereken Ceza Hukuku, bu yöndeki eğilimin de artması ile çevre hakkının korunması hususunda aktif rol üstlenmiş ve pek çok ülke ceza kanununda olduğu gibi çevreyi kirleten bazı fiiller, ülkemizde de 5237 sayılı Türk Ceza Kanununda “suç” olarak düzenlenmiştir.

Bu araştırmada, çevre hakkı ve 5237 sayılı TCK’da yer alan “Çevreye Kaşı Suçlar”, örnek olaylarla ve ilgili diğer mevzuatla beraber analiz edilmektedir.

Çalışmanın Önemi

Çevreye karşı fiiller neticesinde çoğu zaman kişilerin hayatında, vücut tamlığında veya malvarlığında doğrudan doğruya somut bir zarar meydana gelmemektedir. Bu nedenle çevre hakkının ihlali, yaşam hakkı, vücut tamlığı, sağlık hakkı ve mülkiyet hakkı gibi hakların ihlalleri kadar önemli bulunmamıştır. Ancak çevre hakkının ihlalinin aslında er ya da geç bu hakların da ihlali anlamına geldiği gerçeği karşısında, çevrenin ve

dolayısıyla çevre hakkının da önemi artmıştır. Bu nedenle çevre sorunlarına hukukun müdahale etmesi kaçınılmaz hale gelmiştir.

Çevreyi kirleten fiiller günümüzde daha da artmış, toprak, su ve hava atık ve artıklarla kirlenmiş ve çarpık kentleşme ile yaşam koşullarımız zorlaşmıştır. Bu nedenle daha önce özel hukuk ve idare hukuku içinde yer alan çevrenin ve dolayısıyla çevre hakkının korunması konusu, caydırıcı yaptırımları nedeniyle son çare olarak düşünülen ceza hukukunun da konusuna girmiştir.

Hukuk düzeni şüphesiz bir bütündür ancak çevrenin dolayısıyla çevre hakkının Ceza Hukuku ile korunması konusunda 5237 sayılı TCK'da çevreyi kirleten bazı fiillerin açıkça suç olarak düzenlenmesi ülkemiz için yeni bir durumdur ve doğrudan bu konu hakkında yapılmış çalışma azdır.

Bu nedenle TCK m.181 ve devamında yer alan “Çevreye Karşı Suçlar”ın incelenmesi, bu fiillerin önlenmesi bakımından önemlidir. Ancak bugün çevre hakkının korunması konusu sadece devletin değil, bir dayanışma içinde herkesin hatta tüm ulusların kararlı tutumu ile mümkün olabilecek bir konudur.

Çalışmanın Kapsamı

Çalışma kapsamı, tezi oluşturan kavramlar etrafında şekillenmektedir. Bu kavramlar; çevre, çevre hakkı, ceza hukukudur.

Çevre : Çevre, canlı ve cansız varlıkların bir arada bulundukları ve birbirlerini etkilediği ortamdır.

Çevre Hakkı : Kısaca çevre hakkı olarak adlandırdığımız “sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı”, canlı ve cansız varlıkların bir arada bulundukları ve birbirlerini etkilediği ortam olan çevrede, sağlıklı, temiz ve dengeli olarak yaşama hakkıdır.

Ceza hukuku : Suç adı verilen insan davranışlarının yapısını inceleyen ve buna özgü yaptırımlar öngören bir hukuk dalıdır.

Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde çevre ve çevre sorunları, çevre kirliliği, çevrenin yaşamsal öneme haiz unsurları su, hava ve toprak kirliliği ve çarpık kentleşme sonucu ortaya çıkan imar düzenine aykırı yapılaşma kavramsal olarak incelenmiştir.

İkinci bölümde çevre hakkı, çevre hakkının tanınma süreci, çevre hakkının pozitif kaynakları, çevre hakkının konusu ve çevre hakkının öznelere incelenmiştir.

Üçüncü bölümde çevre hakkının korunmasında ceza hukukunun yeri, 5237 sayılı TCK'da düzenlenmiş bulunan Çevreye Karşı Suçlar, "Çevrenin Atık ve Artıklarla Kasten Ve Taksirle Kirlenmesi" (TCK m181, 182), "Gürültüye Neden Olma/ Gürültü Kirliliği" (TCK m 183) ve "İmar Düzenine Karşı Suçlar / İmar Kirliliğine Neden Olma" (TCK m 184) suçları, mevcut çevre mevzuatı ile ilişkilendirilerek ve suç genel teorine bağlı kalınarak incelenmiştir.

Çalışmada çevre, çevre hakkı ve TCK'da yer alan "Çevreye Karşı Suçlar" incelenirken, mevcut mevzuat ve literatür bilgileri birincil veri olarak kullanılmıştır. Çevreyi kirleten bazı örnek fiiller, ikincil veri olarak; çevre ve çevre hakkının ceza hukuku ile korunması konusunda birincil verilerle birlikte çalışılmıştır. Birincil veri literatür taraması; konuyla ilgili süreli yayınlardan ve Anayasa, Ceza ve Çevre Hukuku bilim dalı kitaplarından ve İnternet ortamından faydalanmak suretiyle gerçekleştirilmiştir.

İncelenen kaynaklardan elde edilen bilgilerle, çevrenin ve dolayısıyla çevre hakkının korunması konusu, TCK' da yer alan "Çevreye Karşı Suçlar" incelenerek ve suç genel teorisine bağlı kalınarak özetlenmiştir.

BÖLÜM 1: ÇEVRE VE ÇEVRE SORUNLARI

Çevre kavramı toplumların gündemine 1970’li yılların başında girmiştir. İçeriği oldukça geniş olan çevre kavramı, bu yıllardan itibaren kendini hissettirmeye başlayan çevre sorunları ile birçok bilimin ilgi alanına girmiştir. Böylece fen bilimleri ağırlıklı olmakla beraber, toplum bilimlerinde de tanımlanan bir kavram haline gelmiştir (Keleş ve Hamamcı, 1993:17).

Çevre, canlı ve cansız varlıkların bir arada bulundukları ve birbirlerini etkilediği ortamdır ve biyosferdeki (canlı küre) tüm canlı varlıkları kuşatan olaylar, maddeler ve eylemler bir bütündür. Hiçbir canlı organizma tek başına kendi kendine yeterli değildir; çevrelerindeki canlı ve cansız varlıklara bağımlıdır (Bozyiğit ve Karaaslan, 1998:18).

5491 sayılı Kanun ile değişik 2872 sayılı Çevre Kanununun tanımlar başlıklı m.2’de çevre, “canlıların yaşamları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı olarak etkileşim içinde bulundukları biyolojik, fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel ortam” olarak tanımlanmıştır. Gerçekten çevre, canlıların yaşamasını ve gelişmesini sağlayan fiziksel, kimyasal ve biyolojik faktörlerin bütünüdür (Çepel, 1996:41).

Çevre incelenirken doğal ve yapay olarak ele alınmaktadır. İnsanın oluşumuna katkıda bulunmadığı, müdahale etmediği veya değiştirmedeği; canlı ve cansız unsurlar, doğal çevreyi; yine insanın doğal çevreden faydalanarak oluşturduğu kentler, evler, yollar gibi unsurlar ise yapay çevreyi oluşturmaktadır (Uşak, 2006:4).

Canlı bir organizma olan insan, yaşamsal ihtiyaçlarını karşıladığı ve üretim ve tüketim faaliyetleri için kaynak sağladığı çevreye olumsuz müdahalelerde bulunarak toprağın, suyun ve havanın bozulmasına ve çevrede sorunların oluşmasına sebep olmuştur (Bozyiğit ve Karaaslan, 1998:18).

1.1. Çevre Sorunları

Çevre sorunları zaman içinde bir birikimin sonucudur. Hızla artan dünya nüfusu, plansız endüstrileşme, sağlıksız kentleşme, nükleer denemeler, bölgesel savaşlar, tarımda verimi arttırmak için kullanılan ilaçlar, yapay gübreler, evsel ve endüstriyel atıklar normal şartlarda kendi kendini yenileme ve temizleme kabiliyeti olan çevrenin,

kaldıramayacağı bir boyutta kirlenmesine sebep olmuştur (Keleş ve Hamamcı, 1993: 18-19).

Özellikle toprakta, suda ve havada meydana gelen kirlenme canlılar için zararlı ve tehlikeli boyutlara varmıştır. Çevre sorunları elbette bunlardan ibaret değildir. Ancak en önemli çevre sorunu çevre kirliliğidir. Buna göre çevre sorunları sadece hava, su, toprak kirlenmesi değil, bitki örtüsü ve hayvan topluluklarının yok olmasını da içene alan geniş bir kavramdır (Keleş ve Hamamcı, 1993:19). Nitekim çevre sorunları bazı canlı türlerinin yaşam alanlarının daralmasına, çoğalmalarının engellenmesine ve bazı canlı türlerin de azalmasına hatta yok olmasına böylece ekolojik dengenin¹ bozulmasına sebep olmaktadır (Çokadar ve diğ., 2005:86).

1.2. Çevre Kirliliği

Çeşitli sebeplerle çevrede meydana gelen ve canlıların sağlığını, çevresel değerleri ve ekolojik dengeyi bozabilecek her türlü olumsuz etki (2872 sayılı ÇK m.2) çevre kirliliği olarak tanımlanabilir. Bu sebepler insani veya doğal sebepler olabilir. Ancak doğal sebeplerle meydana gelen kirlilik, doğanın kendi kendini yenileyebilirlik ve temizleyebilirlik özelliği ile olumsuz etkilerini insani sebepler kadar göstermezler. İnsani sebepler, çoğunlukla doğanın yapısına aykırı olduğu için, etkisini daha fazla ve daha tehlikeli olarak hissettirirler.

Çevre kirliliği, etkisini hemen gösterip, kirlenmenin başladığı anda canlıların sağlığını, çevresel değerleri ve ekolojik dengeyi bozabileceği gibi; uzun dönemde de etkilerini gösterebilir. Hatta çevre kirliliği, çevresel değerler üstünde, yani toprakta, suda, havada hemen belirlenebilecek ve anlaşılabilecek etkiler bırakabileceği gibi; ancak bilimsel bir araştırma neticesinde anlaşılabilecek etkiler de bırakabilir.

Çevreyi, dolayısıyla canlı hayatını etkileyebilecek kirlilik çeşitlerinden en önemlileri, elbette canlılar için yaşamsal önem arz eden havada, suda ve toprakta meydana gelen kirliliktir.

¹ “Ekolojik denge; insan ve diğer canlıların varlık ve gelişmelerini doğal yapılarına uygun bir şekilde sürdürebilmeleri için gerekli olan şartların bütünüdür (2872 sayılı ÇK m.2)”.

1.2.1. Hava Kirliliği

Tüm canlı hayatın devamı için temel unsurlardan olan hava, yerkürenin etrafını saran atmosferi meydana getiren, normal şartlarda bileşiminde %78 azot, %21 oksijen ve %1 de diğer gazlardan oluşan doğal bir kaynaktır (Bozyiğit ve Karaaslan, 1998:21).

Genellikle insani bir faaliyetten sonra atmosfere bırakılan toz, gaz, is, duman, koku ve buhar şeklindeki kirleticilerin havaya karışması ile havanın doğal bileşimi bozulmakta ve bu şekilde hava kirliliği meydana gelmektedir (Keleş ve Hamamcı, 1993:82). Hava kirliliği canlılar kadar, cansız varlıklara da zarar vermektedir (Bozyiğit ve Karaaslan, 1998:21).

Havayı kirleten en önemli olay, yanmadır. Enerji elde etmek, ısınmak, motorlu araçları hareket ettirmek için kullanılan fosil yakıtların yanması, orman yangınları, volkanik patlamalar sonucu oluşan duman, gaz ve tozun, alıcı bir ortam² olan havaya karışması, havanın kirlenmesine sebep olmaktadır (Bozyiğit ve Karaaslan, 1998:24-25).

Avrupa’da 18.yüzyılda başlayan sanayileşme, hızlı nüfus artışı ve şehirleşme, olumlu ve olumsuz sonuçlarını ülkemize göre çok daha önce kendini gösterdiğinden, hava kirliliğine karşı önlemler, Avrupa ülkelerinde çok daha evvel alınmıştır. Ülkemizde özellikle 1950’lerden sonra, artan nüfusla beraber, kırsaldan kente doğru göç, sanayileşme ve çarpık şehirleşme sonucu başlayan çevre kirliliği, ilk önce havada kendini göstermiştir (Bozyiğit ve Karaaslan, 1998:24-25).

Atmosferde yeryüzündeki ısıнын bir kısmını tutan ve yeryüzünün ısı kaybına engel olan bir takım gazların oranlarında anormal değişimler sera etkisine ve daha ilerleyen safhalarda küresel ısınmaya sonuç olarak da iklim değişikliğine sebep olmaktadır. Bu durumun, buzulların erimesi ve okyanusların yükselmesi gibi ciddi sorunları doğuracağından endişe edilmektedir³.

Havada, su partikülleri ile tepkimeye girerek asit meydana getiren kirleticiler, yağmurlarla birleşerek asit yağmurları olarak toprak, göl, akarsu ve denizlere inmekte

² “Alıcı ortam; hava, su, toprak ortamları ile bu ortamlarla ilişkili ekosistemleri, Ekosistem: Canlıların kendi aralarında ve cansız çevreleriyle ilişkilerini bir düzen içinde yürüttükleri biyolojik, fiziksel ve kimyasal sistemi anlatmak için kullanılır (2872 sayılı ÇK 2 Tanımlar)”.

³ http://www.cevreorman.gov.tr/hava_02.htm, e.t. 03.12.2006

ve bunların yapılarını bozmakta, özellikle bitkilerin büyüme ve gelişmesini engellemektedir⁴.

Hava kirleticileri, atmosferde güneşten gelen zararlı ultraviyole ışınlarını tutan ozon tabakasının incelmeye ve delinmesine, böylece kanser başta olmak üzere, canlılar üzerinde çok önemli sağlık sorunlarının oluşmasına sebep olmaktadır⁵.

1.2.2. Su Kirliliği

Canlı hayatının devamlılığı açısından hava kadar önemli bir diğer unsur elbette sudur. Su, yaşamsal bir ihtiyaç olduğu kadar tarımsal, endüstriyel faaliyetlerin devamlılığı için de gereklidir. Su, aynı zamanda içinde canlı bir hayat barındırmaktadır. Normal şartlarda kokusuz, renksiz, saydam ve tatsız bir sıvıdır (Çokadar ve diğ., 2005:87).

Su alıcı ortamları⁶ olan akarsular, okyanuslar, denizler; atmosfer ve karalar arasında var olan su dolaşımının veya su devresinin unsurlarını meydana getirirler (Bozyiğit ve Karaaslan, 1998:57–58).

Tüketilen suyun temiz olması sağlık açısından çok önemlidir. Su, dışardan gelen yabancı maddelerle bozulmaktadır. Çözme yeteneğine sahip olan su, bazı organik ve inorganik maddelerle temas etmektedir. Bu maddeler suyun içinde çözünerek suyun tadını, kokusunu ve rengini değiştirmektedir (Çokadar ve diğ., 2005:87).

Hızlı nüfus artışı ve üretimin faaliyeti, suya olan talebi arttırmıştır. Ancak alt yapı eksiklikleri, çarpık kentleşme ve sanayileşme nedeniyle kullanım sonucu oluşan atıksuyun⁷ arıtılmaksızın deşarj edilmesi ve alıcı ortamlara verilmesi suların kirlenmesine; yine suların aşırı ve kontrolsüz kullanımı da tatlı su kaynaklarının azalmasına sebep olmuştur.

⁴ http://www.cevreorman.gov.tr/hava_03.htm, e.t. 03.12.2006

⁵ http://www.cevreorman.gov.tr/hava_04.htm, e.t. 03.12.2006

⁶ “Alıcı su ortamı; atıksuların deşarj edildiği veya dolaylı olarak karıştığı göl, akarsu, kıyı ve deniz suları ile yeraltı suları gibi yakın veya uzak çevre; Deşarj: Arıtılmış olsun olmasın, atıksuların doğrudan veya dolaylı olarak alıcı ortama (sulamadan dönen drenaj sularının kıydan veya uygun mühendislik yapıları kullanılarak toprağa sızdırılması hariç) veya sistemli bir şekilde yeraltına boşaltılması (SKKY m.3 Tanımlar).”

⁷ “Atıksu; evsel, endüstriyel, tarımsal ve diğer kullanımlar sonucunda kirlenmiş veya özellikleri kısmen veya tamamen değişmiş sular ile maden ocakları ve cevher hazırlama tesislerinden kaynaklanan sular ve yapılaşmış kaplamalı ve kaplamasız şehir bölgelerinden cadde, otopark ve benzeri alanlardan yağışların yüzey veya yüzeyaltı akışa dönüşmesi sonucunda gelen sular (SKKY m.3 Tanımlar).”

Su kirliliği, alıcı bir ortam olan suya, doğal yapısını bozacak şekilde, evsel, endüstriyel, tarımsal, ulaşım gibi insani faaliyetler sonucu ortaya çıkan organik, inorganik, atık maddelerin karışması ile ortaya çıkmaktadır (Keleş ve Hamamcı, 1993:96). Özellikle petrol kökenli yakıtlar, plastikler, plastikleştiriciler, elyaflar, deterjanlar, pestisitler, kimyasal gübreler, cıva, kurşun gibi ağır metaller suların kirlenmesinin en önemli sebepleridir (Bozyiğit ve Karaaslan, 1998:57-58).

1.2.3. Toprak Kirliliği

Toprak, üstünde ve içinde geniş bir canlı hayat barındıran, belirli oranda katı, sıvı ve gaz içeren maddeler topluluğunun genel adıdır ve yerkabuğunu oluşturan kayaların fiziksel ve kimyasal ayrışması ve biyolojik olayların da yardımı ile uzun bir zaman sonucunda meydana gelir (Bozyiğit ve Karaaslan, 1998:96).

20.yüzyılın başından itibaren modern tarıma geçilmesi ve hızlı sanayileşme nedeni ile toprak kirliliği bir çevre sorunu olarak ortaya çıkmıştır. Daha önceki asırlarda kullanılan güç ve enerji kaynakları, nüfus azlığı, sanayinin henüz bugünkü kadar gelişmemiş olması nedenleriyle su ve hava gibi toprakta da bir kirlenme söz konusu değildi (Mutlu, 2006: 129).

Topraklar, doğal kaynakların yanlış, kötü ve kontrolsüz kullanılması ile kirlenmektedir. Toprak kirliliği, temizlenmesi en zor hatta bazen mümkün bile olmayan bir kirliliktir. Özellikle tarım faaliyeti sırasında toprağın yapısını ve ihtiyacını bilmeden kullanılan kimyasal ilaçlar, aşırı sulanma, kaliteli ve birinci sınıf toprakların yerleşim ve endüstri için kullanıma açılması, endüstriyel ve evsel faaliyetler sonucu ortaya çıkan katı ve sıvı atıkların kontrolsüz bertarafı, şehir çöplerinin belediyelerce toprak altına ve üstüne depolanması, orman yangınları ve ağaçların kaçak kesilmesi gibi önemli toprak kirliliği sebepleridir (Bozyiğit ve Karaaslan, 1998:100).

Çevrenin en önemli unsurları olan su, hava ve toprakta oluşan kirliliğin sonuçları birbirini etkilemektedir. Zira havada meydana gelen kirlilik; yağmur, rüzgâr gibi meteorolojik olaylarla suya ve toprağa karışmakta, sularda meydana gelen kirlilik; toprağa sızmakta, ayrıca buharlaşarak havaya karışmakta ve toprakta meydana gelen kirlilik de aynı şekilde yeraltı sularından yerüstü sularına geçmektedir. Dünya büyük bir

ekosistemdir ve bu ekosistemi oluşturan her bir parçada oluşan bir aksama veya bozulma tüm sistemi etkilemektedir.

1.2.4. Gürültü Kirliliği

Gürültü kirliliği, canlıların işitme sağlığını ve algılamasını olumsuz yönde etkileyen, fizyolojik ve psikolojik dengesini bozan önemli bir çevre sorunudur. Çünkü ses, havadaki moleküllerin titreşmesi vasıtası ile oluşur. Ses dalgalarına, basınç dalgaları da denir. Ses dalgaları kulağa yaptıkları basınçla kendilerini hissettirirler. Bu basınç, sesin cinsine göre büyük değişiklikler gösterir. Ancak çeşitli sebeplerle ortaya çıkan ve bir uyum içermeyen, hatta rahatsız eden seslerin karışmasıyla, gürültü kirliliği ortaya çıkmaktadır (Bozyiğit ve Karaaslan, 1998:120).

Ses şiddetinin ölçüm birimi, DESİBEL (dB)'dir ve insan kulağının en hassas olduğu orta ve yüksek frekansların özellikle vurgulandığı bir ses değerlendirme birimidir. Desibel değerlerine göre sesler, 0-30 dB arası çok sessiz, 30-50 dB arası sessiz, 50-60 dB arası orta derecede gürültü, 60-70 dB arası gürültü, 70-80 dB arası ise çok gürültülü olarak gruplandırılmaktadır. 85 dB sınır olmak üzere, 85 ve daha yüksek dB sesler rahatsızlık sebebidir (Bozyiğit ve Karaaslan, 1998:120-121).

Ulaşım, endüstri, rekreasyon ve ticari amaçlı yapı dışı gürültüler; ev araç gereçleri, müzik sesleri, yüksek sesli konuşmalar, sıhhi tesisat, havalandırma, hidrofor sesleri gibi yapı içi gürültüler yanında, yanardağ patlamaları, yağmur, rüzgar, şimşek çakması, deprem gibi doğal olaylar da gürültü kirliliği kaynaklarındandır (Bozyiğit ve Karaaslan, 1998:120-121).

1.2.5. İmar Düzenine Aykırı Yapılaşma

Türkiye, nüfusu hızla artan ülkelerden biridir. Hızlı nüfus artışı, kırsal kesimden kentlere göçe ve kentlerdeki nüfus oranının normalin üstüne çıkmasına sebep olmaktadır. Bu nedenle planlı ve sağlıklı bir kent yönetimi imkânsızlaştırmaktadır (Bozyiğit ve Karaaslan, 1998:96).

Kişiler, imar mevzuatına aykırı olarak, kendilerine ait olmayan arsa ve araziler üzerinde gecekondular yaparak veya kendilerine ait olan arsa ve araziler üzerinde de, kaçak yapılar yaparak çevrenin doğal yapısına zarar vermektedir.

Ülkemiz doğal zenginlikler yanında, tarihi ve kültürel zenginlikler açısından adeta açık bir hava müzesi gibidir. Ancak bugün özellikle büyük kentlerde yaşanan hızlı, sağlıksız ve imar mevzuatına aykırı kentleşme, çevre sorunları, alt ve üst yapı sorunları yanında, bu değerlerimizi de tahrip ve yok etmektedir (Bozyiğit ve Karaaslan, 1998:8).

BÖLÜM 2: ÇEVRE HAKKI

Genel olarak haklarının özel bir türü olan insan hakları (Erdoğan, 2006: 17), İHEB m.2’den hareketle, bütün insanların ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka bir görüş, ulusal ve toplumsal köken, doğuş ya da benzeri başka bir statü gibi bir ayrıma tabi olmaksızın yalnızca insan oluşlarından dolayı ve insanlık onurunun gereği sahip oldukları haklardır (Topçuoğlu, 1998:20).

Bu hakların “insan” diye başlaması övünülecek yanı ise de, insanın yaşamış olduğu mekân olan dünyayı göz ardı etmesi nedeniyle aynı zamanda zayıf yanıdır (Kuzu, 1997:1).

İnsan, varoluşundan bu yana, bilgi birikimine ve teknik ilerlemelere güvenip, doğaya hâkim olduğunu zannederek yaşamıştır. Sınırsız bir kaynak olarak gördüğü doğaya verdiği zarardan uzun süre habersiz sürdürdüğü bu zaman içinde, insanın, doğa üzerindeki baskısı tehlikeli boyutlara varmıştır. Çevre sorunlarının ciddiyetini henüz yeni kavrayan insan, diğer canlı türleri gibi hava, su ve toprak olmadan yaşayamayacağını geç de olsa anlamıştır (Kuzu, 1997:2).

Çevre konusunda “insan merkezli” anlayıştan, onun “ayrılmaz parçası” olma anlayışına geçiş, hak ve hürriyetlerin tarihi gelişimine bakıldığında da kendini göstermektedir (Kuzu, 1997:3).

2.1.Çevre Hakkının Tanınma Süreci

Çevre sorunlarına karşı ilk organize faaliyetler 70’li yıllarda öğrenci hareketleri ile başlamışsa da (Turgut, 2001:28) bu konuda en önemli girişimler, çevre sorunlarının sınır tanımaz niteliği gereği uluslararası bir örgüt olan Birleşmiş Milletler (BM) tarafından gerçekleştirilmiştir.

İlk kez 1969 yılında BM Genel Sekreteri U Thant tarafından dile getirilen çevre sorunlarının ulaştığı boyut ve ivedilikle önlem alınması gereği konusundaki uyarılar, 1968 yılında kurulan Roma Kulübü tarafından dikkate alınarak, büyümenin sınırları, “değişmek ya da yok olmak” başlıklı bir duyuru ile 1970 yılında dünya kamuoyuna duyurulmuştur (Kuzu, 1997:4).

Bunun üzerine BM, tek bir dünyamız olduğu gerçeğinden yola çıkarak, uluslararası topluluğun tüm üyelerini, aralarındaki çatışma ya da kutuplaşma ne olursa olsun, işbirliği ve dayanışma ile çevre konusunda ortak davranmaya yöneltmek istemiştir. Böylece uluslararası topluluğun tümünü kapsamaya yönelik ilk ve en önemli adım 5 Haziran 1972’de Stockholm Çevre ve İnsan Konferansı’nda atılmıştır (Hamamcı, 1992:288).

BM, bu konferanstan önce de kimi uzmanlık kurumları (Eğitim, Bilim Ve Kültür Örgütü (UNESCO) , Besin Ve Tarım Örgütü (FAO), Dünya Sağlık Örgütü (WHO) vesilesiyle çevre ile doğrudan veya dolaylı olarak ilgilenmiştir. Özellikle UNESCO, insan hakları ve barış bölümü, 1970’li yılların ikinci yarısında üçüncü kuşak insan haklarını “dayanışma hakları” kavramı çerçevesinde geliştirmiştir. İnsanlığın ortak geleceğini güvence altına alacak ve tüm ulusların işbirliği ve yardımlaşması ile gerçekleşebilecek haklardan, çevre hakkının gelişmesine büyük katkıda bulunmuştur. Bu çalışmaların ardından kısa zamanda uluslararası belgelerde yer almaya başlayan bu hak, giderek ulusal mevzuatları da zorlamaya başlamıştır (Hamamcı, 1992:288-289).

Stockholm Konferansı’nda insan ve çevre ilişkilerine, insani faaliyetlerin çevre üzerindeki olumsuz etkilerine, devletlerin ekonomik gelişme sorunlarına, çevrenin korunması konusunda uluslararası işbirliğinin önemine değinilmiştir. Çevrenin korunması ve geliştirilmesi için 113 ülkenin katıldığı bu ilk evrensel toplantı sonunda, Stockholm Bildirgesi kabul edilmiştir. Bildirge de insanların “sağlıklı ve temiz bir çevrede yaşama hakkı” olduğu kabul edilmiştir. Böylece, ilk kez genel bir bildiride sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı yer almış; insan hakları ve çevre koruma arasında bir bağ kurulmuştur. Ayrıca 5 Haziran, Dünya Çevre Günü olarak kabul edilmiştir (Özdek, 1993:72).

Konferans sonunda kabul edilen Stockholm Bildirisi hukuksal açıdan bağlayıcı olmamakla birlikte, belli bir hukuksal değere sahiptir (Özdek, 1993:73).

Bu dönemde, bölgesel bir örgüt olan Afrika Birliği Örgütü üyesi devletler, 26 Haziran 1981 tarihinde "Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı"nda çevre hakkına doğrudan yer verme konusunda öncülük etmişlerdir (Turgut, 2001:143). Şartın 24. maddesinde “bütün halkların gelişmesine elverişli, tatmin edici bir çevre hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. Ayrıca bu şartın bir diğer özelliği ise geleneksel hak düzenlemelerinde

yapıla geldiği gibi hakkın sahibi olarak bireylerin değil de, halkların gösterilmiş olmasıdır (Turgut, 2001:143).

1982 yılında kabul edilen BM Dünya Doğa Şartı'na kadar, çevre konusundaki yaklaşımda insan sağlığı ve yaşamı öne çıkmış ve insanın doğanın bir parçası olduğu anlayışı benimsenmemiştir. Dünya Doğa Şartında ise “her türlü yaşam şeklinin özgün olduğu ve insan için taşıdığı değere bakılmaksızın saygıyı hak ettiği” kabul edilmiştir. Ancak Dünya Doğa Şartı'nın hukuki bir bağlayıcılığı bulunmamaktadır (Özdek, 1993:75).

BM'in 1983 yılında Genel Kurulda aldığı bir kararla Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu kurulmuş, 1987 yılında bu komisyonun Norveçli başbakanı Gro Harlem Brundtland ve Sudanlı Mansur Halid başkanlığında geniş ölçekli bir inceleme sonucu oluşturulan “Ortak Geleceğimiz” adlı bir rapor (Brundtland Raporu), yayınlamıştır (Akıncı, 1996:90).

Bu raporda, çevre sorunlarının nedenleri irdelenmiş, ancak en çok yoksulluk-eşitsizlik üzerinde durulmuştur. “Yoksulluğun ve eşitsizliğin olduğu bir dünya, her zaman için ekolojik ve diğer krizlere eğilimli olacaktır” ifadesinin yer aldığı Rapor'da “sürdürülebilir kalkınma”, “gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme olanağından ödün vermeksizin bugünün ihtiyaçlarının karşılanması” olarak tarif edilmiş; gelecek nesiller de düşünülerek, Stockholm Konferansından beri gündemde bulunan kalkınmacı kaygılarla çevreci kaygılar arasındaki uzlaşmazlığın giderilmesi için, doğal kaynakların devamlılığını sağlayacak şekilde bir kalkınmanın ancak “sürdürülebilir” olduğu bildirilmiştir. Rapordaki temel kaygı çevre ile kalkınmanın uyumsuzluğu ve çevrenin kalkınma uğruna feda edilmesidir (Fisunoğlu, 1989:39).

Kalkınma ve çevre koruma politikaları arasında çelişki olduğu düşünülse de aslında çevre koruma ilkesinin üretimin ve kalkınmanın bir parçası olduğu kabul edildiğinde bu çelişki de kendiliğinden ortadan kalkacaktır. İnsanlığın geleceğe güvenle bakabilmesi, uluslararası ekonomik ilişkilerde çevrenin ekonomik gelişmenin kaynağı ve sınırı olduğu düşüncesinin benimsenmesi esasına dayanan önemli anlayış değişikliğine bağlıdır (Hamamcı, 1992:289).

Amerikan Devletleri Örgütü üyeleri arasında imzalanan ve taraf ülkelere ekonomik, sosyal ve kültürel alanda bir takım sorumluluklar yükleyen 22 Kasım 1969 San Jose Amerika İnsan Hakları Sözleşmesinde, çevre hakkı, sözleşmenin imzalanmasından çok daha sonra kabul edilmiştir. Sözleşmede çevre hakkı, 17 Kasım 1988 yılında, ek bir protokol yapılarak ve sağlık hakkına ilişkilendirilerek “sağlıklı çevre hakkını tanıır” şeklinde düzenlenmiştir (Kılıç, 2001:140).

Çevre hususunda önemli yankılar uyandıran Stockholm Konferansı’ndan sonra ikinci önemli adım yine BM öncülüğünde 1992 yılında Rio da düzenlenen “Çevre ve Kalkınma Konferansı”nda atılmıştır. Evrensel nitelikli bu konferans da esasen “sürdürülebilir kalkınma” konuludur. Konferans sonunda yayınlanan Rio Bildirgesinde, Stockholm Bildirgesi teyit edilmiş, uluslararası işbirliğinin, çevre ile ilişkilerin hukuksal zemine oturtulmasının önemi vurgulanmış, ancak çevre hakkına doğrudan yer vermeyerek beklenti ve umutları boşa çıkarmıştır (Turgut, 2001:67).

BM öncülüğünde yapılan bu konferanslar, çevre sorunlarının ancak uluslararası dayanışma ile çözülebileceği ve önlenebileceği gerçeğini ortaya koymuşsa da her iki konferans sonunda yayımlanan bildirgelerde yer alan maddeler emredici nitelikten uzak, bir tavsiye niteliğindedir ve bağlayıcı değildir (Turgut, 2001:67). Ancak her ikisinde de benimsenen ilkeler, çevre hakkının korunması konusunda iki ve çok taraflı antlaşmalar için zemin hazırlamış, ülkeler için en azından ahlaki yükümlülükler getirmiştir (Ertaş, 1997:29) Günümüze kadar çevre konusunda uluslararası alanda yapılan çok sayıda düzenlemede bu ilkeler benimsenmiştir.

1949’dan beri başlıca hedefi, Avrupa ulus ve vatandaşlarının demokratik hakları ile insan haklarına ve yasa düzenine saygıyı sağlamak ile güvence altına almak olan Avrupa Konseyinin üyeleri arasında; insan haklarının, etkili denetim ve koruma mekanizmalarını oluşturmak, bireylerin sivil ve siyasal özgürlüklerine, sosyal, ekonomik ve kültürel haklarına saygıyı güvence altına almak için Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) imzalanmıştır. Etkili bir denetim mekanizması olarak da 1959 yılında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kurulmuştur (Anayurt, 2004:27vd). Ancak ne Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde ne de ek protokollerinde doğrudan “çevre hakkı” düzenlenmiş değildir.

Çevre hakkının ek bir protokolle sözleşmeye ilave edilmesi yönünde girişimler söz konusu olmuşsa da Avrupa Konseyi'ne üye devletler bağlamında çevreye ilişkin bir insan hakkının güvenceye kavuşturulması henüz mümkün olmamıştır (Özdek, 1993:75-76). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ayrı bir “çevre hakkı”na yer vermemiştir, fakat bu hakkı hayat hakkı, özel ve aile hayatına saygı, insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele yasağı, mülkiyet ve konut hakları gibi diğer haklar aracılığıyla dolaylı olarak korumaktadır (Kaboğlu, 2005:307) .

2.2. Çevre Hakkının Pozitif Kaynakları

Amacı kamu düzeni ve kişilerin temel hak ve hürriyetlerini, şahıs ve mal varlığı haklarını korumak olan hukuk, bu amaca, hukuk kuralları vasıtasıyla ulaşmaya çalışır. Kişilerin sağlıklı bir hayat sürebilmesi, temiz ve dengeli bir çevrede yaşamasına da bağlıdır. Bu nedenle temiz ve dengeli çevrenin oluşumu ve korunması hukukun genel amaçları arasında yer almaktadır (Ertaş, 1997:45).

Çevrenin korunması konusunda gerekli hukuki tedbirleri ve çevreyi kirleten fiillere karşı uygulanacak hukuki ve cezai müeyyideleri içeren kuralların pozitif kaynakları, anayasalar ve diğer çevre ile ilgili yasalardır.

Tüm insanların yararlanabileceği bir hak ve özgürlükler idealini yansıtan insan hakları, (Sabuncu, 2007:44) ülkeden ülkeye değişebilen bir kapsamda anayasa ve yasalarda düzenlenmiş, kullanım olanakları oluşturulmuş ve güvenceye bağlanmış olarak, pozitif hukuka kamu özgürlükleri, vatandaş hakları veya temel hak ve hürriyetler olarak yansımıştır (Sabuncu, 2007:44). Bugün artık İnsan Hakları Evrensel Bildirisinde veya Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde zikredilen haklar, birçok ülkenin Anayasa ve yasalarında yerini almıştır.

Uluslararası metinlerde insanların “sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı”nın olduğu açık bir şekilde ifade edilmekte ise de, evrensel bir sözleşmede bu hak güvence altına alınmış değildir. Ancak bu çalışmalarda kabul edilen ilkeler, ulusal mevzuatları etkilemiştir (Kuzu, 1997:7).

İnsan hakları ile ilgili temel metinlerde yer almayan çevre hakkı, doğrudan veya dolaylı olarak (sağlık, yaşam hakkı gibi bazı temel haklarla ilişkilendirilerek) birçok devletin anayasasında düzenlenmiştir. Ancak şunu söylemek gerekir ki, anayasalarında hüküm

bulunsun ya da bulunmasın ülkelerin çoğu, çevre korumasına yönelik genel bir mevzuata sahip bulunmaktadır (ABD, Almanya, Kolombiya, Venezüella, Portekiz, vs...) (Kaboğlu, 2005:36).

Anayasalarında çevrenin korunmasına ilişkin hükümler koyan devletlerin bazıları, sağlıklı ve dengeli bir çevre hakkını güvence altına almış, devlete çevreyi koruma mecburiyetini, bazen de ödevini yüklemişlerdir. Bazı devletler ise yurttaşlar için benzer ödevler öngörmüşlerdir. Bununla birlikte, doğrudan çevre hakkını öngörmeyen kimi devletler de çevre hakkını, yaşam hakkı ve sağlık hakkı, kapsamına alacak biçimde yorumlanmaktadır (Kaboğlu, 1996:36-37).

Bir insan hakkı olarak çevre hakkının tanınması, uluslararası belgelerde ve ulusal mevzuatta yer alması kadar, çevre ile ilgili konularda toplumun bilinçlenmesi ve bu hakkın sahiplenilmesi de bu hakkın korunması için oldukça önemlidir. Fransız hukukçu Karel Vasak, tarihsel gelişim sürecini de dikkate alarak üç kuşak olarak sınıflandırdığı⁸ insan haklarından çevre hakkının da içinde bulunduğu 3. kuşak hakları, “dayanışma hakları” olarak tanımlamıştır. Buna göre bu hakların korunması sadece devletlerin yasal güvence getirerek teminat altına alması ile değil, kişilerin de aktif rol alması ile mümkün olacaktır (Özdek, 1993:27vd.).

Bu nedenle çevre hakkı ile geleneksel haklar⁹ arasında önemli farklılıklar vardır. Öncelikle diğer haklardan farklı olarak çevre hakkında hak ve ödev birliktelik

⁸ “Birinci Kuşak Haklar, temel özgürlükler, kişi hakları ve siyasal haklar; İkinci Kuşak Haklar, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar, Üçüncü Kuşak Haklar ise dayanışma hakları olarak belirlenmiştir. Buna göre, birinci kuşak haklarda özgürlük, ikinci kuşak haklarda eşitlik, üçüncü kuşak haklarda ise kardeşlik nitelikleri belirleyicidir (Özdek, 1993 : 27) ”.

⁹ “Ancak hakların sınıflandırılması hususunda karşı görüş bildiren ANAYURT’a göre hakların sınıflandırılmasına nispi bir değer atfetmek gerekir çünkü her bir sınıflama az çok keyfilik barındırmaktadır. Çünkü birçok hak içinde yer aldığı grubun ya da kategorisinin sınırlarını aşmaktadır. Örneğin basın hürriyeti ifade özgürlüğü içinde olduğu hakle, bir gazetenin çıkarılması ekonomik nitelikli haklardan teşebbüs hürriyeti ile de ilgilidir ve her ne kadar insan hakları konusunda içerik, işlev ve sınırlamaları bakımından çeşitli ayrımlar yapıyorsa da, insan hakları bir bütündür hatta bu haklar arasında bazı hakların diğerlerine nazaran daha önemli ve öncelikli olduğu düşünülse de bu bir ilizyondan ibarettir. Zira her bir hak temelde insan onurunu temsil etmekte, her biri bir birbirleri ile ilişkili ve bağlantılı olarak bir bütün oluşturmakta ve bu bütün içinde her bir hak ayrı bir misyona sahiptir. Böyle olunca da insan onuru çiğnenmeksizin hak ve hürriyet bölünemez. Zaten hürriyet bölünme kabul etmeyeceğine göre yapılan bu sınıflandırma işi hem zor hem de bir nispile taşınmaktadır. Her bir hürriyetin bir diğerinin tamamlayıcısı olması ve aralarında dayanışma ve karşılıklı bağımlılık ilişkisinin bulunması, insan hakları sınıflandırmasının yapaylığını ortaya koymaktadır. Ayrıca yapılan sınıflandırmalara, hakların bütünlüğü ve karşılıklı bağımlılığı ilişkisi karşısında hukuki bir değer ve sonuç bağlanamaz. Haklar arasında hiyerarşi kuran, bir grup hakkı diğer gruplara nazaran daha farklı bir bakışla ele alan anlayış, hakların bütünlüğü ilkesi karşısında kabul edilemeyecektir (Anayurt, 2000: 47vd.)”.

göstermektedir. Hak boyutu çerçevesinde birey devletten; devlete bireyden talepte bulunabilir ve çevreyi bozucu davranışlarda bulunanlara karşı bazı yolları harekete geçirebilir. Ödev boyutunda ise devlet ve bireyin çevreyi bozmaması hem de onu korumak için harekete geçmesi vardır (Turgut, 2001:164).

Esasen çevrenin insan hakkı olduğu kabul edilmeksizin, en temel hak sayılan yaşam hakkının bile güvenceli olduğundan söz etmek anlamlı değildir. Her şeyden önce çevre hakkı, diğer hakların da içinde kullanılabileceği mekâna olanak sağladığından, temel ve vazgeçilmezdir. Öte yandan, çevre hakkı, genel ve evrensel çıkarlar üzerinde yükselen, insanın yaşamını sürdürmesini ve geliştirilmesini hedeflediği için sadece bir toplumsal kimliğin çıkarlarını değil, evrensel yararları gözeten bir haktır (Özdek, 1993:2).

Çevrenin muhafaza ve korumasında ödev ve/veya yükümlülük getiren anayasaların bazılarında çevre hakkının başlıca muhatabı, yalnızca devlettir (Yunanistan, İsviçre, Hollanda vs...). Bazılarında ise devletle beraber vatandaşlara da çevreyi koruma görevi verilmektedir. Böylece hakkın muhatabı aynı zamanda vatandaş olmaktadır (Çin, Sri Lanka, vs...) Kimi anayasalarda da çevre vatandaş ve birey için bir haktır (İspanya, Portekiz, Peru, Türkiye vs...) (Kaboğlu, 1996:37).

Çevre hakkının korunması konusunda gerek anayasalarda gerekse diğer yasalarda yapılan düzenlemeler önemli güvencelerdir. Her ne kadar çevre hakkının anayasalarda yer almaması yönünde görüşler varsa da genellikle toplumun en yüksek değerlerinin ifadesi olan anayasalarda çevre hakkının tanınması, devlet içinde bu hakka üstün bir yer verir (Kaboğlu, 1996:41) ve çevre hakkının anayasada müstakil bir hak olarak varolması, menfaat çatışmalarını çözmek söz konusu olduğunda, çevresel menfaatlerin de anayasada düzenlenmiş olan diğer menfaatler ile aynı düzeyde ele alınmasını da sağlar (Turgut, 2001:131).

Çevre hakkının anayasal düzeyde güvence altına alınması, yasama organını çevrenin korunması veya çevre hakkının geçerlilik kazanması için gerekli düzenlemeler yapma konusunda yükümlülük altına sokabilir ve çevre koruma aleyhine olabilecek düzenlemelerin önüne geçilebilir. Böylece anayasal güvence, hakkın düzenleneceği diğer yasalar için de önemli bir dayanak teşkil edebilir. Nitekim müstakil çevre kanunları veya çevrenin korunması konusunda hükümler içeren diğer kanunlar, bu hakkın korunmasında önemli hukuki düzenlemelerdir (Kaboğlu, 1996:41).

Türk Hukukuna bakıldığında, devletin siyasal anlamda yapısını belirleme çalışmalarının öncelikli olduğu 1921 ve 1924 anayasalarında, temel hak ve hürriyetler bakımından ayrıntılı hükümler bulunmamaktadır (Akıncı, 1996:156). Temel hak ve hürriyetlerin ayrıntılı olarak düzenlendiği 1961 Anayasasında ise, çevre konularına 1970’li yıllardan itibaren anayasalarda yer verildiği göz önünde tutulursa, ilgili bazı hükümler dışında, çevre konusunda açık bir hüküm yoktur (Topçuoğlu, 1998:61).

1961 Anayasasının sistematüğını benimseyerek temel hak ve hürriyetleri “Kişinin Hak ve Ödevleri”, “ Sosyal Ve İktisadi Haklar ve Ödevler” ve “Siyasi Hak ve Ödevler” şeklinde üçe ayıran klasik tasnifini kabul eden 1982 Anayasası (Şen, 1994:39) çevre koruması üzerine açık bir hüküm öngörmekte ve aynı zamanda çevre koruma ile ilgili başka maddeler de içermektedir (Kaboğlu, 1996:42).

Çevre, 82 Anayasasında “Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler” bölümünde, “Sağlık Hizmetleri ve Çevrenin Korunması” başlığı altında, m.56’da yer almıştır. Bu maddeye göre “Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir”. Bu hükümle 1982 Anayasasında kısa adıyla çevre hakkı olarak anılan “sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı” (Kuzu, 1997:10) sıkı bir ilişki içinde bulunduğu yaşam ve sağlık hakkı ile ilişkilendirilerek kabul edilmiştir (Kaboğlu, 1996:43).

82 Anayasası, m.56 dışında, başka maddelerinde de kamu yararı ve toplum yararı adına çevrenin korunmasına yer vermektedir. Yerleşme hürriyetinin düzenlendiği m.23, sosyal gelişmeyi sağlamak, sağlıklı ve düzenli kentleşmeyi gerçekleştirmek maksadıyla bu hürriyetin sınırlanabileceği ifade edilmiştir (Şen, 1994:56).

Kıyılardan yararlanmayı düzenleyen m.43’de doğal çevreyi oluşturan unsurlardan kıyıların devletin hüküm ve tasarrufu altında olduğunu, deniz, göl ve akarsu kıyılarıyla, deniz ve göllerin kıyılarını çevreleyen sahil şeritlerinden yararlanmada öncelikle kamu yararı gözetileceği belirtilmiştir.

Toprak mülkiyetinin düzenlendiği m.44’de toprağın verimli olarak işletilmesini korumak ve geliştirmek, erozyonla kaybedilmesini önlemek konusunda devletin yeterli tedbirleri alması gerektiği ortaya konulmuştur.

Tarım, hayvancılık ve bu üretim dallarında çalışanların korunmasını düzenleyen m.45 ile kamulaştırmayı düzenleyen m.46 (Şen, 1994:56-57); konut hakkını düzenleyen

m.57; tarih, kültür ve tabiat varlıklarının korunması konulu m.63; tabii servetlerin ve kaynakların aranması ve işletilmesi” konulu m.168; ormanların korunması ve geliştirilmesi konulu m.169, çevreyi oluşturan unsurları koruma altına alma konusunu devletin sorumluluğu olarak düzenlemiştir.

Çevre konusunda Anayasa dışında diğer yasalarımızda da doğrudan ve dolaylı pek çok düzenleme mevcuttur. 4721 sayılı Medeni Kanunun komşuluk hukukunu düzenleyen m.737 ve devamında, 818 sayılı Borçlar Kanununun sorumluluk hukukunu düzenleyen m.41 ve devamında lafzıyla olmasa bile kapsam ve amaç itibari ile kişilerin çevreye zarar veren bazı davranışları ve verilen zararın tazmini konusunu düzenlenmektedir (Ertaş, 48:1997).

1593 sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunu, 3194 sayılı İmar Kanunu, 5393 sayılı Belediye Kanunu, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ve 5193 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu gibi birçok kanunda muhtelif maddelerde idarenin ve kişilerin çevre ile ilgili görevleri ve ödevleri düzenlenmiştir.

Çevre konusunu doğrudan düzenleyen tek kanunumuz 9.8.1983 tarihli 2872 sayılı Çevre Kanunudur. Bu kanunda çevrenin korunması, çevre kirliliğinin önlenmesi için gereken tedbirler ve çevreyi kirlüten fiillere karşı uygulanacak idari yaptırımlar düzenlenmiştir.

26.4.2006 tarihli 5491 sayılı kanunla, Çevre Kanununda önemli değişiklikler yapılmıştır. Kanunda çevrenin bütün canlıların ortak varlığı olduğu kabul edilmiş (m.1); başta idare, meslek odaları, birlikler ve sivil toplum kuruluşları olmak üzere herkesin, çevrenin korunması ve kirliliğin önlenmesi ile görevli oldukları ve bu konuda alınacak tedbirlere ve belirlenen esaslara uymakla yükümlü oldukları (m.3/a) bildirilmiştir.

1982 Anayasasında “sağlık ve yaşam hakkı” ile ilişkilendirilerek “sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşam hakkı” olarak kabul edilen kısa adıyla “çevre hakkı” (Kuzu, 1997: 10), ÇK m.3/e’de çevre politikalarının oluşmasında katılım hakkını esas alarak, Bakanlık ve yerel yönetimleri; meslek odaları, birlikler, sivil toplum kuruluşları ve vatandaşların “çevre hakkını” kullanacakları katılım ortamını yaratmakla yükümlü kılmış ve Türk hukukunda “çevre hakkı”adıyla ve herhangi bir hakla ilişkilendirilmeden ilk kez yasal bir düzenlemede zikredilerek doğrudan tanınmıştır.

2.3.Çevre Hakkının Konusu

İnsan haklarının özü, insan değerinin korunmasıdır (Özdek, 1993:84). Çevre hakkının da bir insan hakkı olabilmesi için, insan değerinin korunmasına yönelik bir katkıya sahip olması gerekir. Çevreye insan yaşamının sürdürülebilmesi açısından vazgeçilmez bir nitelik atfettirildiğinde, çevre hakkı da bir insan hakkı konumuna erişir. Buna göre çevre hakkının konusu, sağlıklı, dengeli, bozulmamış bir yaşam çevresinde, insan yaşamının sürdürülmesidir (Özdek, 1993:85).

Uygun bir çevrede yaşama, insan yaşamının zorunlu bir unsurudur. Bunun da ötesinde sağlıklı bir çevrenin yok oluşu, yaşamı sınırlar ve giderek ortadan kaldırır. İnsanın insan olarak değerinin korunması ise, önce yaşayabilmesinin sağlanmasına bağlıdır. En az bu bağlantı bile çevrenin korunmasının insan yaşamı açısından vazgeçilmez niteliğini ortaya koymaktadır (Özdek, 1993:86).

Çevreye ilişkin düzenlemeler 82 Anayasasında iki yönlüdür. Anayasa öncelikle çevre unsurlarını koruma, ikinci olarak da birey ve yurttaşlara sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkını tanımaktadır. Bunların boyutunu belirleme Anayasamıza göre çevre hakkının neyi konu aldığını saptamaya yarayacaktır (Akıncı, 1996:127).

Keleş Ve Ertan’a göre ise çevre hakkı ile neyin korunacağı sorusunun cevabı tartışmalı bir konu olmakla beraber; çevre hakkının konusunu oluşturan öğeler; insan, hayvan ve bitki (flora ve fauna), cansız varlıklar ve ekosistemden (canlı ve cansız varlıkların ilişki ve etkileşim içinde olduğu sistem) oluşmaktadır (Keleş ve Ertan, 2002:82).

Buna göre bütün canlıların ortak varlığı olarak (2872 sayılı ÇK m.1) şimdiki ve gelecek kuşakların yaşamlarını devam ettirdiği ve tüm canlıların yaşamları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı olarak etkileşim içinde bulundukları biyolojik, fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel ortam olan çevrenin korunması ve çevresel değerlerin, ekolojik dengenin tahribini, bozulmasını ve yok olmasını önlemeye, mevcut bozulmaları gidermeye, çevreyi iyileştirmeye ve geliştirmeye, çevre kirliliğini önlemeye yönelik çalışmaların bütünü (ÇK m.2) çevre hakkının konusunu oluşturur.

2.4.Çevre Hakkının Özneleri

Anayasadaki temel hak ve hürriyetlerin özneleri deyiminden, bunların sahipleri ya da yükümlüleri anlaşılır. Bazı hak ve hürriyetler herkes için öngörülmüştür. Bazıları ise sadece vatandaşlar içindir. Grev hakkı gibi bir takım haklar yalnız işçilere tanındığı için böyle haklardan ancak belli kategoride olanlar faydalanabilir (Tanör ve Yüzbaşıoğlu, 2004:145).

1982 Anayasasında hak ve hürriyetlerin bazıları “herkes”e yani tüm insanlara öngörülmüştür ve “hiç kimse” diye olumsuz başlangıçla yola çıkan düzenlemeler de yine aynı niteliktedirler (herkesin, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahip olması (82 AY m. 12/1) veya herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşam hakkının bulunması gibi...) (Tanör ve Yüzbaşıoğlu, 2004:146).

Anayasada kimisi hak kimisi de ödev olarak düzenlenmiş bulunan bu hükümlerin bazıları siyasal haklarda olduğu gibi sırf vatandaş sıfatını taşıyan insanlar için geçerlidir.Yabancılar ise ayrı bir statüdedir; hak ve hürriyetler bakımından kendilerine özgü bir durumları vardır (Tanör ve Yüzbaşıoğlu, 2004:145-146).

Buna göre sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşamak tüm insanların hakkıdır ve anayasada vatandaş, yabancı veya belli bir kategori ayrımı yapılmamıştır. Temel hak ve hürriyetler, aynı zamanda kişinin topluma, ailesine ve diğer kişilere karşı ödev ve sorumluluklarını da ihtiva ettiği için (82 AY m.12/2) çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin olduğu kadar vatandaşların da ödevidir (82 AY m. 56/2).

Esasen çevre hakkı söz konusu olduğunda, kimin bu hakkın yararlanıcısı ve kimin yükümlüsü olduğunu ayırmak zordur. Çünkü hakkın yararlanıcıları ile yükümlüleri aynıdır. Ayrıca devletler ve topluluklar da hakkın yararlanıcıları veya yükümlüsü olabilmektedir. Buna göre hakkın öznelerinden, bu haktan yararlanacaklar ile bu hak nedeniyle üzerine yükümlülük yüklenecekler aynı olduğu için çevre hakkında hak ve yükümlülük konusu belirgin biçimde iç içe geçmiştir (Keleş ve Ertan, 2002:83).

Gerçekten çevre hakkında kişiler, tartışmaya gerek olmayacak şekilde bu hakkın yararlanıcıları oldukları halde (Özdek, 1993:107) aynı zamanda diğer kişiler, devlet ve

topluluklar karşısında genel olarak ödev altına alınmışlardır. Buna göre herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşam hakkına sahip olması nedeniyle, çevre hakkının ihlali durumunda kişiler, gerek devletten gerek diğer kişilerden söz konusu eylemin sona erdirilmesini, çevre ile uyumlu hale getirilmesini ve söz konusu eylemin sona erdirilmesini isteyebilecektir (Özdek, 1993:127).

Sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşamak kişinin en doğal hakkı olduğuna göre, bu aynı zamanda kendisi bakımından hürriyetinin de sınırını oluşturmaktadır. Hakkın kullanım alanı, bir başka kişinin hürriyet alanı ile sınırlıdır. Kişi eylemlerinde haklarını kullanırken, aynı yaşam ortamında diğer kişilerin de haklarının olduğunu hesaba katmalıdır ve kişi bir hakkı kullanırken bu hakkın sınırlarını aşıp, başkasının hakkını ihlal etmemelidir. Böyle bir ihlal, hürriyet olarak adlandırılmayacağı gibi hukuken de korunamayacaktır (Akıncı, 1996:156).

Çevre hakkından yararlananlar ve yükümlüler arasında tüzel kişiler de bulunmaktadır. Bu hak söz konusu olduğunda tüzel kişinin, kamu ve özel hukuk tüzel kişisi olması arasında bir ayrım bulunmamaktadır. Dernekler ve vakıflar hatta hukuksal varlığı bulunmayan örgütlü topluluklar dahi bu hakkın yararlanıcılarındandır. Bir çevre hakkı ihlaline karşı yargı yoluna başvurulması halinde tüzel kişiler, hukuksal varlıkları nedeniyle bu davalarda taraf olabilmektedirler. Bu yüzden, tüzel kişilerin çevre hakkının yararlanıcısı olmasında uygulamada bir zorluk yaşanmamaktadır. Ancak hukuksal varlığı olmayan toplulukların davalarda taraf olma ve çevre hakkının yararlanıcısı olma konusunda zorluklarla karşılaşabildikleri görülmektedir (Keleş ve Ertan, 2002:85).

KELEŞ ve ERTAN'a göre kanun koyucu ve uygulayıcıların tüzel kişiliği olmayan toplulukları da çevre hakkının yararlanıcıları olarak görmesi ve davalara taraf olabilmeleri konusunda daha esnek yorumlarda bulunmaları gerekmektedir (Keleş ve Ertan, 2002:85).

Refah seviyesini yükseltmek kadar, çevreyi korumak ve iyileştirmek de modern devletin zorunlu bir görevidir (Kılıç, 2001:132). Devlet, genelde insan haklarının, özelde de çevre hakkının yükümlüsüdür (Özdek, 1993:111).

Yeni insan hakları kuşağını diğerlerinden ayıran özellik, hakların konusunun bireyi aşarak devletler olabilmesidir. Çevre hakkının uluslararası bir boyut taşıması, çeşitli

evre anlaşmazlıklarında devletleri karşı karşıya getirebilmektedir (Keleş ve Ertan, 2002:83).

evre sorunlarının evrensel niteliği gereği özellikle sınır aşan kirlilik örneklerinde ve Çernobil gibi önemli kazalarda bir ülkedeki faaliyetin başka ülkelerde yarattığı zararlı sonuçların karşılıksız bırakılmaması gerekir (Turgut, 2001:534). Bu nedenle devletlerin de evre hakkının yararlanıcısı olarak karşı taraftan belli bir şekilde davranma ya da davranmama isteminde bulunmaları; uluslararası sözleşme maddeleri, uluslararası hukuk ilkeleri ve uluslararası mahkeme ve hakem kararları yoluyla mümkün olmaktadır. Bu biçimde devletler ve hatta halklar da yeni kuşak insan haklarının yararlanıcıları arasında bulunmaktadır (Keleş ve Ertan, 2002:86).

İnsanlar, sahip oldukları doğal ve kültürel değerleri, bir kuşaktan diğerine aktarmaktadırlar. Bu nedenle evre hakkının yararlanıcıları arasında gelecek kuşaklar da bulunmaktadır (Özdek, 1993:108). Gelecek kuşakların evre hakkının yararlanıcısı olması, bugünkü kuşaklara ve evre hakkının yükümlülerine, daha doğmamış insanlara temiz ve sağlıklı bir evre bırakma sorumluluğunu yüklemektedir. Böylece gelecek kuşaklar ya da daha doğmamış insanlar, hakkın yararlanıcıları olmaktadır (Keleş ve Ertan, 2002:87).

82 Anayasasına ve 2872 sayılı evre Kanununa göre evre hakkının yararlanıcıları ve sahipleri olan devlet, bireyler ve topluluklar, aynı zamanda bu hakkın yükümlüleridir (Özdek, 1993:108). Bir haktan yararlananların aynı zamanda bu hakkın gerçekleştirilmesinden sorumlu olması kaçınılmazdır. Ancak evre hakkı konusunda, birey ve devlet dışındaki diğer aktörler, tüzel kişiler ile toplulukların ödevli olmasının ayrı bir anlamı bulunmaktadır. Bu anlam evre hakkının “dayanışma hakkı” olma niteliğinden doğar (Keleş ve Ertan, 2002:90).

Bu hakkın gerçekleştirilmesinde gerek ulusal ve gerekse uluslararası düzeyde devletin önemli sorumluluk payı vardır. Devlet elindeki üstün yetkilerle çevreyi kamu yararı amacıyla koruma geliştirme ve gelecek kuşaklara aktarma sürecine katılır. Bu yetkiler ona toplum sözleşmesi ile önceden verilmiş ve yönetilenlerin çoğunluğu tarafından onanmış işlevsel araçlardır. Kamu otoritesi, eylem ve işlemlerinde sınırsız yetkilere sahip değildir; çağdaş devlet felsefesinin gerekleri ve ilkeleri ile sınırlandırılmışlardır (Akıncı, 1996:129-130).

Devlet öncelikle yasama ve yürütme erki aracılığı ile bu sorumluluğunu hakkıyla yerine getirecek, gerekirse yargı erkini de kullanarak etkili bir çevre yönetimini gerçekleştirecektir (Akıncı, 1996:130). Bu bakımdan çevre hakkı devlete sadece çevreyi kirletmekten veya bozmaktan kaçınma ödevini yüklememektedir. Tersine devlet, hakkın kullanma koşullarını düzenlemek ve güvence altına almak, bu amaçla kamusal makamları örgütlemek ve yönlendirmek durumundadır (Kaboğlu, 1996:75). Çünkü çok boyutlu çevre sorunlarının önlenmesi ancak devletin koruyuculuğu ve devlet gücünün seferber edilmesi ile mümkün olacaktır (Özdek, 1993:113).

Çevreyi kirleten veya bozan etkenlerin kaynağı öncelikle kişiler olduğuna göre, çevre hakkının gerçekleştirilmesi hep devletten beklenmemelidir. Kişilerin de bu konuda kendilerine düşen ödevleri yerine getirmesi gerekmektedir (Akıncı, 1996:157). Bu nedenle faaliyetleri çevre bakımından tehlike oluşturan kişi, kişi toplulukları ve kuruluşlar, tesisler başta olmak üzere, çevreyi koruma yükümlülüğü herkese düşmektedir.

Esasen çevre hakkının yararlanıcısı olanlar, aynı zamanda bu hakkın gerçekleştirilmesinden sorumludur ancak henüz var olmayan gelecek kuşakların sadece yararlanıcı olması söz konusuysa, mevcut olamamaları nedeniyle hakkın gerçekleşmesinden sorumlu olmaları düşünülemeyecektir (Keleş ve Ertan, 2002:99).

BÖLÜM 3: TÜRK CEZA KANUNUNDA ÇEVREYE KARŞI SUÇLAR

Yakın zamana kadar çevrenin dolayısıyla çevre hakkının korunması konusunda Ceza Hukukunun rolünün ne olacağı tam olarak açıklığa kavuşmuş değildi (Toroslu, 1982:13). Hatta Ceza Hukukunun bu alana hiç girmemesi gerektiği, bu konuda siyasi, idari iktisadi müdahalelerin yeterli olacağı düşünülmüştü (Şen, 1994:73). Bu nedenle çevreyi koruma konulu hukuki metinlerin hemen hepsi büyük ölçüde idari kurallar veya idari yaptırımlar şekline oluşmuştur (Turgut, 2001:613).

Gerçekten çevrenin korunması, kamunun menfaatini ilgilendiren bir konu olduğu için kamu menfaatini korumak görevini üstlenen devletin, kalkınma ve gelişme politikalarında çevreyi öncelikli bir konuma getirmesi ve çevreyle doğrudan ilgili sağlık, kentleşme, ekonomi alanındaki hedeflerini bu temel üzerine oturtması gerekir. Buna göre devlet, çevrenin korunmasını sağlayacak iktisadi ve idari tedbirleri aldıktan yani çevreyi korumayı temin edici ortamı sağladıktan sonra çevreyi kirleten ve bozanlar hakkında yaptırımlar uygulama yoluna gitmelidir (Şen, 1994:74).

Çevrenin korunması konusunda ülkelerin yaklaşımları farklı farklıdır. İtalya, İngiltere, Fransa ve Belçika gibi ülkelerde çevreyi kirleten ve bozanlara karşı uygulanacak yaptırımlar idare hukuku sistemi içinde; Danimarka, İsviçre, Avusturya, İspanya ve Küba gibi ülkelerde idare hukukuna bağlı bir ceza hukuku sistemi içinde; Almanya, Portekiz, Hollanda gibi ülkelerde ise idare hukukundan bağımsız olarak ceza hukuku içinde de düzenlenmiştir (Ünver ve Nuhoğlu, 1999:55vd).

Kalkınma ve gelişme konusunda günümüze gelinceye kadar tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de çevre, hep ekonomik hedeflerin arkasında kalmış hatta çoğu zaman da yok sayılmıştır. Çevre, bu üretim ve tüketim sürecinde bozulacağı, bitip tükeneyeceği öngörülmeleyen bir “kaynak” olarak algılanmıştır. Hatta kimi zaman üretim faaliyetinin bizzat içinde bulunan devlet dahi, en az özel sektör kadar çevreyi kirletenler arasında yerini almıştır.

Kalkınma odaklı politikalar sonucu yaşanan çevre felaketleri, devletlerin sadece idari emir ve tedbirlerle çevre korumayı sağlayamayacağını ortaya koymuştur. Ancak Ceza Hukuku yaptırımları diğer hukuk dallarında düzenlenen tazminat, eski hale getirme

şeklindeki özel hukuk ve idare hukuku yaptırımlarına göre çok daha ağırdır. Bu nedenle Ceza Hukukunun çevre korunma konusunda ilk ve en önemli vasıta olmadığı ve hatta bazı hallerde en son olarak başvurulması gereken yol olduğu düşünülebilir (Şen, 1994:80). Fakat toplumsal düzenin, temel hak ve hürriyetlerin korunması konusunda önemli bir yeri olan Ceza Hukukunun, diğer hukuki tedbirlerle önlenemeyen durumlarda devreye girmesi de gerekmektedir.

Çevre hakkı ihlallerinin bir suç olarak ceza kanunlarında yer alıp almaması konusunda tartışmalar devam ederken, ozon tabakasındaki incelme, sera etkisi ve küresel ısınma gibi ciddi tehditler karşısında, daha etkin bir tedbir olarak, ceza kanunlarında bazı fiillerin, suç olarak düzenlenmesi konusunda eğilim de artmıştır. 2000’li yıllara girildiğinde pek çok ülkede çevre kirliliğini önlemek için yeni yaptırımların da yer aldığı hukuki düzenlemeler yapılmış veya varolan hukuki düzenlemelerdeki yaptırımlar ağırlaştırılmış ve çevreye karşı suçlarda tüzel kişilerin de cezai sorumluluğuna gidilmesi düşüncesi ortaya çıkmıştır (Turgut, 2001:614).

Özellikle çok ciddi ve kasıtlı kirletme fiillerinin suç olarak düzenlenmesi ve Ceza Hukukunun çevre korunmadaki rolü, Uluslararası Ceza Hukuku Derneğinin “12. Uluslararası Ceza Hukuku Kongresi”nde; Alman-Fransız Ceza Hukuku Derneklerinin ortak çalışmalarında ve Birleşmiş Milletler Suçların Önlenmesi konulu 9. Kongresinde, çeşitli ülkelerdeki mevcut durum incelenerek, rapor edilmiştir (Turgut, 2001:615).

Avrupa ölçeğinde ise; ilk Avrupa Konseyi tarafından “çevrenin Ceza Hukuku yoluyla korunması”nı düzenleyen bir taslak metin, 1998 yılında kabul edilmiştir (Turgut, 2001:616).

1987 yılında Avrupa Tek Senedi’nde yer alan çevre ile ilgili hükümler ve daha sonra Maastricht ve Amsterdam Anlaşmaları ile çevre korunma Avrupa Birliği için ortak pazarın geliştirilmesinde bir araç değil amaç haline gelmiştir. Hatta Danimarka’nın birlik konseyine sunmuş olduğu 28.02.2000 tarihli “ Ağır Çevre Suçları İle Mücadeleye İlişkin Çerçeve Karar”ın kabulüne ilişkin önerisi kabul edilmiş ve “Ceza Hukuku Yoluyla Çevrenin Korunması İlişkin Çerçeve Karar” 27.01.2003 tarihinde çıkarılmıştır (Turgut, 2001:613; Erdem, 2004:217-218; Kocasakal, 2004:219).

AB Komisyona, Birlik Hukukunda yer alan “çevre” ile ilgili düzenlemelerin, çevreye zarar veren faaliyetlere karşı daha etkin ve güçlü etkiye sahip yaptırımları nedeniyle ceza hukuku araçlarıyla desteklenmesi amacıyla, 13.03.2001 tarihinde 2003/80 sayılı “Çevrenin Ceza Hukuku Yoluyla Korunmasına İlişkin Yönerge Tasarısı” sunulmuş ve fakat AB konseyi, üye devletlerin mevcut yetki çerçevelerine dayanarak, komisyon tarafından sunulan yönergeyi ret etmiştir. Ancak yönergedeki hükümler üye devletlerin iç hukuklarında yer almaya başlamıştır (Turgut, 2001:613; Erdem, 2004:217-218; Kocasakal, 2004:219).

AB’ne uyum çalışmalarının hukuk sistemimize de yansması ile 01.03.1926 tarihli 765 sayılı Türk Ceza Kanunu, 04.11.2004 tarihli 552 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkında Kanunun m.12/1-b bendi ile yürürlükten kaldırılmıştır. Bu uyum sürecinde 26.09.2004 tarihinde yasallaşp, 12.10.2004 tarihli RG’de yayınlanan 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, 01.06.2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu kanun, çevre ile ilgili önemli hükümler içermektedir.

Bu kanunun amacı, kişi hak ve özgürlüklerini, kamu düzen ve güvenliğini, hukuk devletini, kamu sağlığını ve çevreyi, toplum barışını korumak, suç işlenmesini önlemek olarak bildirilmiştir (5237 sayılı TCK m.1). Kanunun özel hükümler bölümünde, çevreye zarar veren bazı fiiller, Topluma Karşı Suçlar faslında “Çevreye Karşı Suçlar” adı altında “suç” olarak düzenlenmiş, böylece çevrenin dolayısıyla çevre hakkının ceza hukuku ile korunmasının yolu açılmıştır.

5237 sayılı Türk Ceza Kanununda, “Çevreye Karşı Suçlar” pek çok çevre sorunundan belki de en önemlilerini, yani atık ve artıklarla çevrenin kasten (TCK m.181) ve taksirle (m.182) kirletilmesini, gürültü kirliliğini (TCK m.183) ve ülkemiz gerçekleri de dikkate alınarak özellikle kırsaldan kente göçlerle ortaya çıkan çarpık kentleşmenin sebep olduğu imar düzenine aykırı yapılanmayı imar kirliliğine neden olmak adıyla (TCK m.184) “suç” olarak belirlemiştir.

26.04.2006 tarihli 5491 sayılı kanunla değişik 09.03.1983 tarihli 2872 sayılı Çevre Kanununda, Anayasa m.56’ya paralel olarak çevre hakkının hem sahibi hem de yükümlüsü devlete ve kişilere pek çok görev ve yükümlülük yüklenmiş, hem de çevreye zarar vermesi muhtemel pek çok fiile karşı idari nitelikte yaptırımlar belirlenmiştir.

Çevre kanununda idari para cezalarının düzenlendiği ÇK m.20 sonunda bu maddenin uygulamasını gerektiren fiilin, ayrıca Türk Ceza Kanunu ile diğer kanunlara göre suç oluşturması haline ilişkin hükümlerinin saklı olduğu ve ÇK m.27’de ise Çevre Kanununda yazılı fiiller hakkında verilecek idari nitelikteki cezaların, bu fiiller için diğer kanunlarda yazılı cezaların uygulanmasına engel olmayacağı bildirilmiştir.

30.03.2005 tarihli 5326 sayılı Kabahatler Kanununda çevreye zarar verebilecek bazı fiiller ise “kabahat” olarak belirlenmiştir. Ayrıca somut olayda çevreye karşı bir fiilin hem kabahat hem de suç olması halinde, sadece suçtan dolayı yaptırım uygulanabileceği belirtilmiştir (KK m.15/3).

Yasa koyucunun birbirine yakın tarihlerde çıkarmış olduğu bu kanunlarda çevre konusu önemli yer teşkil etmiştir. Hatta m.184’de yer alan “İmar Kirliliğine Neden Olmak” suçu, kanunun RG’de yayınlandığı 12.09.2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Çevre koruma konusunda bu kadar önemli adımlar atılmasına rağmen (Türkiye’deki mevcut arıtma tesisleri de göz önünde bulundurularak, özellikle belediyelerin arıtma verilen sürede tesisi kurabilmesi için) TCK m.344’de “çevrenin kasten ve taksirle kirlenmesi” fiillerinin düzenlendiği TCK m.181/1 ve m.182/1’in kanunun yürürlük tarihi olan 01.06.2005 tarihinde değil, kanunun yayım tarihi olan 12.09.2004 tarihinden 2 (iki) yıl sonra yürürlüğe girmiştir.

TCK m.181/1 ve bu suçun taksirle işlenmesi halini düzenleyen TCK m.182/1, TCK m.344 ile kanunun yayımı tarihinden itibaren iki yıl sonraya ertelenmiş olduğu için, TCK m.7’de düzenlenen zaman bakımından uygulama hükmü nedeniyle bazı önemli çevre kirliliği suçları cezasız kalmıştır¹⁰.

¹⁰ “Çevreyi Zehirleyene Beraat: Türkiye'nin günlerce konuştuğu bir çevre katliamı, fıkralara konu olabilecek bir şekilde bitti. Tuzla'da çocukların oyun oynadığı, mahallelinin piknik yaptığı boş araziye, yüzlerce zehirli varili atarak çevreyi kasten kirliletmekle suçlanan yedi sanık, 'yüklenen fiil, suç tarihi itibarıyla suç olarak tanımlanmadığı' için beraat etti. Böylece olayla ilgili olarak bugüne kadar verilen tek ceza, varilleri oraya attıkları belirlenen iki kamyoncuya (Mehmet Suiçmez ve Ali Ayvenli) daha önce kesilen toplam 15 bin 700 YTL'lik para cezası oldu. Zaten olay da varilleri bölgeye attıktan sonra 'Vicdan azabına dayanamıyorum' diyen 'bir kamyoncunun ihbarıyla ortaya çıkmıştı.

Nisan 2006. Tuzla'nın Orhanlı Beldesi'nde bir ihbar üzerine başlatılan kazılarda, yaklaşık 640 varille atık poşetleri bulundu. Konu uzun süre kamuoyunda tartışılırken yetkililer, sorumluların cezalandırılacağını belirtti, bilim adamları zehrin çevreye büyük zarar verdiğini söyledi. Varilleri bölgeye attıkları belirlenen iki kamyoncuya para cezası kesilirken Gebze Cumhuriyet Savcılığı da Gebze'deki Unifar Kimya'yla ilgili soruşturma başlattı. Savcılık soruşturmayı eylülde tamamladı ve Mehmet Suiçmez ve Ali Ayvenli'yle birlikte UNİFAR yetkililerinin de aralarında olduğu yedi kişiye yeni TCK'daki 'Çevrenin Kasten

Bu ertelemelemin ardından 2872 sayılı Çevre Kanununda da bu hükme paralel olarak bir düzenleme yapılmıştır. Kanun Geçici 4.maddesi ile, arıtma tesisi kurma zorunluluğu, kanununun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren (ayrıca 1 yıl içinde temrin planlarının sunulmasından sonra); atıksu arıtma ve evsel nitelikli katı atık bertaraf tesisini kurmamış belediyeler için (nüfus büyüklüklerine göre) 3-10 yıl arasında değişen bir süre ve atıksu arıtma tesisini kurmayan sanayi tesisleri için ise 2 yıl ertelenmiştir¹¹.

Esasen çevrenin dolayısıyla çevre hakkının etkin bir şekilde korunması için gerçekten en üst otorite olan devletin bu konuda kararlı ve aktif rol alması gerekmektedir. Yakın

Kirletilmesi' suçundan beş yıldan az olmamak üzere hapis cezası istemiyle dava açtı. Gebze'de ağır ceza mahkemesi olmadığı için dava Kartal Ağır Ceza Mahkemesi'nde görüldü.

Duruşmada esas hakkındaki görüşünü açıklayan Cumhuriyet Savcısı Mustafa Aker, sanıkların yargılandığı 'çevreyi kasten kirletme' maddesinin olay tarihi itibarıyla yürürlükte olmadığını söyledi. Bölgeye birden fazla kişi ya da kurumun bu tip atıkları bıraktığını vurgulayan Aker, failler konusunda da kesin ve net bir saptama yapılamayacağını belirtti.

Savcı Aker "Ülkemizde çevre konusunda toplum tarafından gösterilen hassasiyetin pratikte tam anlamıyla işlemlere yansımadağı anlaşılmış olup, kamu davasına konu olan eylemle ilgili idari yaptırımların uygulanması gerektiği görüşüne varılmıştır. Yetkili idari mercilerce idari yaptırımların uygulanması gerekir" dedi. Mahkeme de 'çevreyi kasten kirletmek'ten yargılanan sanıklar Ali Ayvenli, Mehmet Suicmez, Turan Yılmaz, Şerafettin Eyüpoğlu, Emine Özbek, Hüseyin Hilmi Özdal ve Mehmet Ferhat İlhan'ın eylemlerinin olay tarihinde suç olarak tanımlanmadığını belirterek, beraatlarına karar verdi. Adli emanetteki numuneler karar kesinleşince imha edilecek.

Yedi sanığın beraat etmesinde 2005'te yürürlüğe giren Yeni TCK'da bazı maddelerin uygulamasının 'Türkiye gerçekleri nedeniyle' iki yıl ertelenmesi etkili oldu. Cezası ertelenen maddeler arasında 'Çevreyi kasten kirletme' başlığının düzenlendiği 181. maddenin 1. fıkrası da vardı. Davada yeni kanuna göre ceza verilseydi, sanıklar en az beş yıl hapis cezası alacaktı. Maddenin son fıkrasında 'tüzel kişilerin' sorumluluğu durumunda faaliyet izni iptalinden, malların müsadereesine kadar varan tedbirler uygulanabilecekti. Eski kanunda böyle bir suç tanımlanmamıştı." 13.12.2006 tarihli Radikal Gazetesi, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=207200> e.t.03.12.2007

¹¹ 2872 sayılı ÇK Geçici m. 4 – Atıksu arıtma ve evsel nitelikli katı atık bertaraf tesisini kurmamış belediyeler ile, halihazırda faaliyette olup, atıksu arıtma tesisini kurmamış organize sanayi bölgeleri, diğer sanayi kuruluşları ile yerleşim birimleri, bu tesislerin kurulmasına ilişkin iş termin plânlarını bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir yıl içinde Bakanlığa sunmak ve aşağıda belirtilen sürelerde işletmeye almak zorundadır.

İşletmeye alma süreleri, iş termin plânının Bakanlığa sunulmasından itibaren; belediyelerde nüfusu, 100.000'den fazla olanlarda 3 yıl, 100.000 ilâ 50.000 arasında olanlarda 5 yıl, 50.000 ilâ 10.000 arasında olanlarda 7 yıl, 10.000 ilâ 2.000 arasında olanlarda 10 yıl, organize sanayi bölgeleriyle bunların dışında kalan endüstri tesislerinde ve atıksu üreten her türlü tesiste 2 yıldır.

Halen inşaatı devam eden atıksu arıtma ve katı atık bertaraf tesisleri için iş termin plânı hazırlanması şartı aranmaz. Tesisin işletmeye alınma süresi bu maddede belirlenen işletmeye alınma sürelerini geçemez.

Belediyeler, organize sanayi bölgeleri, diğer sanayi kuruluşları ile yerleşim yerleri bu hükümden yararlanmak için bu Kanunun yayımı tarihinden itibaren üç ay içinde Bakanlığa başvurmak zorundadır.

Bu Kanunun 8 inci maddesi ile atıksu altyapı sistemlerinin ve katı atık bertaraf tesisleri kurma yükümlülüğü verilen kurum ve kuruluşların, bu yükümlülüklerini, bu maddede belirtilen süre içinde yerine getirmemeleri halinde; belediyelerde nüfusu 100.000'den fazla olanlara 50.000 Türk Lirası, 100.000 ilâ 50.000 arasında olanlara 30.000 Türk Lirası, 50.000 ilâ 10.000 arasında olanlara 20.000 Türk Lirası, 10.000 ilâ 2.000 arasında olanlara 10.000 Türk Lirası, organize sanayi bölgelerinde 100.000 Türk Lirası, bunların dışında kalan endüstri tesislerine ve atıksu üreten her türlü tesise 60.000 Türk Lirası idarî para cezası verilir.

tarikhlerde yapılan kanunlar, kanun koyucunun bu konuya verdiği önemi göstermekte ise de bizzat kanunların kendi içinde düzenlenen bu ertelemeler, bu fiillere karşı uygulanacak yaptırımların etkisini daha başında azaltmıştır.

Arıtma tesisi kurmayan veya kurdukları arıtma tesislerini gereği gibi çalıştırmayan belediyeler ve sanayicilerin bu yaklaşımına, böylece bir süre daha göz yumulmuştur. Oysa idarenin ve özellikle üretim faaliyetinde bulunanların, çevre ile ilgili uymak ve yapmak zorunda oldukları işleri, üretimden ayrı ve yük getiren bir iş olarak görmemesi; üretim sürecinin bir parçası olarak algılaması gerekmektedir. Zira üretim faaliyetinin devamlılığı, var olan kaynakların da devamlılığı ile mümkündür.

3.1.Çevrenin Atık ve Artıklarla Kirletilmesi

3.1.1.Genel Açıklamalar

İnsanı faaliyetlerden sonra çıkan atık ve artıkların çevrenin en önemli unsurlarından toprak, hava ve suya verilerek kirletilmesi ve bu atık ve artıkların ülke içine sokulması fiilleri, 5237 sayılı Türk Ceza Kanununda çevreye karşı suç olarak düzenlenmiştir¹².

“İlgili kanunlarla belirlenen teknik usullere aykırı olarak ve çevreye zarar verecek şekilde, atık veya artıkların toprağa, suya veya havaya kasten verilmesi...” ve “atık veya

¹² 5237 sayılı TCK

Çevrenin kasten kirletilmesi

Madde 181 - (1) İlgili kanunlarla belirlenen teknik usullere aykırı olarak ve çevreye zarar verecek şekilde, atık veya artıkları toprağa, suya veya havaya kasten veren kişi, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Atık veya artıkları izinsiz olarak ülkeye sokan kişi, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(3) Atık veya artıkların toprakta, suda veya havada kalıcı özellik göstermesi hâlinde, yukarıdaki fıkralara göre verilecek ceza iki katı kadar artırılır.

(4) Bir ve ikinci fıkralarda tanımlanan fiillerin, insan veya hayvanlar açısından tedavisi zor hastalıkların ortaya çıkmasına, üreme yeteneğinin körelmesine, hayvanların veya bitkilerin doğal özelliklerini değiştirmeye neden olabilecek niteliklere sahip olan atık veya artıklarla ilgili olarak işlenmesi hâlinde, beş yıldan az olmamak üzere hapis cezasına ve bin güne kadar adlî para cezasına hükmolunur.

(5) Bu maddenin iki, üç ve dördüncü fıkrasındaki fiillerden dolayı tüzel kişiler hakkında bunlara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur.

Çevrenin taksirle kirletilmesi

Madde 182 - (1) Çevreye zarar verecek şekilde, atık veya artıkların toprağa, suya veya havaya verilmesine taksirle neden olan kişi, adlî para cezası ile cezalandırılır. Bu atık veya artıkların, toprakta, suda veya havada kalıcı etki bırakması hâlinde, iki aydan bir yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

(2) İnsan veya hayvanlar açısından tedavisi zor hastalıkların ortaya çıkmasına, üreme yeteneğinin körelmesine, hayvanların veya bitkilerin doğal özelliklerini değiştirmeye neden olabilecek niteliklere sahip olan atık veya artıkların toprağa, suya veya havaya taksirle verilmesine neden olan kişi, bir yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

artıkların izinsiz olarak ülkeye sokulması” vrenin kasten kirletilmesi başlıklı m.181’de iki ayrı temel suç olarak yer almıştır.

Maddenin başlığı “vrenin kasten kirletilme”sidir. Madde içerisinde ise vrenin sadece atık ve artıklarla kirletilmesi suç olarak düzenlenmiştir. Oysa vreyi kirleten diğer faaliyet türleri gürültü ve imar düzenine aykırı yapılaşma (imar kirliliğine neden olmak) bu madde içinde değil, ayrıca düzenlenmiştir. Kaldı ki vreyi kirleten faaliyetler, bu fiillerle de sınırlı değildir. Bu nedenle kanımızca madde içeriğine uygun olarak bu maddenin “vrenin atık ve artıklarla kasten kirletilmesi” olarak adlandırılması yerinde bir adlandırma olurdu.

Maddenin ana konusunu teşkil eden atık veya artıklardan ne anlaşılması gerektiği de kanun metninde tanımlanmış değildir. Esasen atık ve artıkların ne olduğu ve ne şekilde alıcı ortamlar olan toprağa, havaya ve suya verilirse veya ne şekilde ülke içine sokulursa suç olacağı ilgili kanunlar başta olmak üzere ilgili mevzuat ve bilim dalları ile belirlenebilecek bir husus olduğu için kanun metninde yer almaması vre konusunun kendine özgü yapısına, atık ve artıkların gün geçtikçe sayı ve nitelikçe artması gerçeğine daha uygun bir yaklaşımdır.

Buna göre ilgili mevzuat ve bilim dalları ışığında öncelikle nelerin atık ve atık olduğunu belirlemek gerekmektedir. K m.8’de (kirletme yasağı), atık ve artıkları vreye zarar verecek şekilde, ilgili yönetmeliklerde belirlenen standartlara ve yöntemlere aykırı olarak doğrudan ve dolaylı biçimde alıcı ortama vermek, depolamak, taşımak, uzaklaştırmak benzeri faaliyetlerde bulunmak fiilleri yasaklanmıştır.

K, atık kelimesini tanımlar faslında “herhangi bir faaliyet sonucunda oluşan, vreye atılan veya bırakılan her türlü madde (2872 sayılı K m.2) olarak tanımlarken, atık kelimesi ile birlikte kullandığı atık kelimesini ise tanımlamamıştır. Ancak bir ürünün kullanılması sonrasında bu üründen geriye kalan artıklar, madde içeriklerine göre artıklarla aynı özellikte olacaklarından ilgili yönetmeliklerde de aynı deşarj, toplanma ve bertaraf usullerine tabi tutulmuşlardır.

Günümüzde artan üretim ve tüketim faaliyetleri sonucunda atıklar da miktar ve ēēit olarak artmıştır. İster evsel olsun, ister endüstriyel olsun yapılan pek çok faaliyet sonrasında katı, sıvı veya gaz şeklinde ortaya çıkan bu atıkların, vreye zarar vermeden

deşarjı, toplanmaları, depolanması, taşınmaları, geri kazanılmaları, zararsız hale getirilmeleri ve bertarafları için atığın türüne göre ilgili kanunlara istinaden çıkarılan yönetmeliklerde bazı teknik usuller ve standartlar bildirilmiştir (Bozyiğit ve Karaaslan, 1998:135).

Atık yönetimi de denen bu programının muhakkak uygulanması hatta bu konuda gelişen teknolojinin takip edilerek, öncelikle atık ve artıkların kaynağında yok edilmesi veya geri kazanılması; bu yapılamıyorsa uygun depolama, taşınma,deşarj ve bertaraf usullerinin yeni teknolojilere uygun hale getirilmesi gerekmektedir.

Endüstriyel atıklar bir yana, bugün büyük yerleşim yerlerinin karşılaştığı en önemli sorunlardan birisi de çöpler, yani evsel atıklardır. Genellikle mutfaklardan atılan, organik maddeler, kağıt, tekstil, plastik, deri, metal, cam vb maddelerden oluşan ve zararlı veya tehlikeli atık kategorisine girmeyen bu atıklar, (Bozyiğit ve Karaaslan, 1998:135) 5393 sayılı Belediye Kanunu gereği normal belediye hizmeti ile toplanıp taşınmakta, evsel çöp depolama sahalarında bertaraf edilmekte, kimi zaman da ayırma yolu ile geri kazanılabilmekte veya yakılabilmektedir.

Evsel atıkların toplanmasına veya depolanmasına özgü yerler dışına atan kişilerin; yemek pişirme ve servis yerlerinde ise işletme sahibi gerçek veya tüzel kişilerin yapmış oldukları fiiller, 5326 sayılı Kabahatler Kanunu “Çevreyi Kirletme” başlıklı m.41 gereğince kabahat olarak adlandırılmış ve bu kanuna aykırı hareket edenlere de kabahatlere özgü yaptırımlar belirlenmiştir.

Hayvan kesimine tahsis edilen yerler dışında hayvan kesen veya kesilen hayvan atıklarını sokağa veya kamuya ait sair bir alana bırakan kişilerin; inşaat atık ve artıklarını bunların toplanmasına veya depolanmasına özgü yerler dışına atan kişi veya tüzel kişilerin; kullanılamaz hale gelen veya ihtiyaç fazlası ev eşyasını bunların toplanmasına ilişkin olarak belirlenen günün dışında sokağa veya kamuya ait sair bir yere bırakan kişilerin ve kullanılamaz hale gelen motorlu kara veya deniz nakil araçlarını ya da bunların mütemmim cüzlerini sokağa veya kamuya ait sair bir yere bırakan kişilerin fiilleri de aynı madde içinde kabahat olarak bildirilmiş ve kabahatlere özgü idari yaptırımlar belirlenmiştir.

Bu fiiller aynı zamanda, 2872 sayılı Çevre Kanununa da aykırı fiillerdir. Buna göre somut olayın şartlarına ve fiilin işlendiği yere göre, bu fiillere uygulanacak idari yaptırım, ilgili idare tarafından belirlenecektir.

Bu fiillerin kabahat olarak belirlenmesi ve idari yaptırımlara tabi olması orantılılık ilkesine uygun bir haldir. Nitekim çevre sorunlarının çoğu, esasen bugün geçmişe göre sayı ve çeşitçe artan kimyasal içerikli endüstriyel atıklardan kaynaklanmaktadır. Zira pek çoğu insan hayatı için büyük risk taşıyan kayıtlı 5 milyon kimyasal maddenin 80.000'den fazlası, ticari amaçla üretilip, günlük hayatta dahi kullanılmaktadır (Bozyiğit ve Karaaslan, 1998:135).

Tüm canlı hayatı için büyük risk taşıyan tehlikeli atıklar ise; boya ve vernik kalıntıları, motor, makine ve türbin yağları, organik solventler, yağlı bez ve eldivenler, eski piller ve aküler, floresan lambalar, pestisitler, asbest içeren maddeler, filtre tozları, siyanür içeren sertleştirme tuzları, tehlikeli madde kalıntıları içeren ambalaj malzemesi atıkları, metal içeren boya ve fosfat çamuru gibi maddelerdir. Bu maddelerin patlayıcı (yanmaya eğilimli ya da diğer maddelerin yanmasına neden olabilecek), koroziv (aşırı asidik ve bazik özellikleriyle çeliği aşındırabilen ya da organizmalara zarar veren), reaktif (patlayabilen ya da toksik siyanür ve sülfür gazı üreten) ve toksik (zehirli madde içeren)¹³ özelliklerinden dolayı kontrolsüz olarak alıcı ortamlara verilmesi yasaklanmıştır (Bozyiğit ve Karaaslan, 1998:136).

Fakat tehlikeli atık üreten sanayiciler, herhangi bir kar getirmeyen, aksine yük olarak düşündükleri arıtma tesislerini ya kurmamakta ya da çalıştırmamaktadır. Kaldı ki artılsa dahi tehlike içeren bu maddelerin bertarafı da ayrı bir problemdir.

Diğer atıklara göre özel önem arz eden ve bu nedenle de farklı yöntemlerle toplanması, taşınması, işlenmesi ve bertaraf edilmesi gereken hastane, sağlık kuruluşları, veteriner klinikleri ve laboratuarlardan kaynaklanan patolojik (hastalık yapan) ve patolojik olmayan, enfekte (hastalık yapan bir mikroorganizmanın bulaştığı) kimyasal ve farmosotik (pharmaceutical/ilaç) nitelik taşıyan tıbbi atıklar da canlı hayatı için risk taşımaktadır (Bozyiğit ve Karaaslan, 1998:137).

¹³ Bursa Çevre Merkezi, Atık Broşürü, , <http://www.bcm.org.tr/pdf/atik%20brosuru.pdf>, e.t. 05.12.2006

Atıkların yönetilmeleri yani biriktirilmesi, deşarjı, toplanması, depolanması, arıtılması, taşınması, geri dönüşümü ve bertarafı belirli teknik usullere tabidir. Zira atıklar, gelişigüzel bir şekilde alıcı ortamlar olan havaya, suya ve toprağa bırakıldıklarında (yani yeterince iyi yönetilmediklerinde) içeriklerindeki maddelerine göre değişen bir zamanda, bazen hemen, bazen de uzun bir zaman sonra, çevre ve canlı sağlığı üzerinde olumsuz etkilerini göstermektedir. (Bozyiğit ve Karaaslan, 1998:138).

Çevre üzerinde en önemli baskı ticari ve sınai bir faaliyetlerdir. Bu nedenle bu faaliyetlere başlanmadan evvel, yapılacak faaliyet için (faaliyetin ÇED sürecine tabi olup olmamasına göre) Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğine göre ÇED Raporu alınması ve yine sınai ve ticari faaliyet başlanmadan evvel de işyerleri, (durumlarına göre sıhhi ve gayrisıhhi müessese ayrımı gereği) “İşyeri Açma Ve Çalışma Ruhsatlarına İlişkin Yönetmelik” uyarınca ruhsat almaları gerekmektedir.

Kişilerin çevre konusundaki yükümlülükleri, faaliyetlerin devamı boyunca da devam etmektedir. Bu nedenle başta 2872 sayılı ÇK olmak üzere ülkemizde çeşitli kanun, yönetmeliklerle yapılan düzenlemelere uyulup uyulmadığı konusunda denetim görevi ise merkezi idare taşra teşkilatlarına ve yerel yönetimlere verilmiştir.

3.1.2.Suçla Korunan Hukuki Değer

Ceza Hukuku, suç adı verilen insan davranışlarının yapısını inceleyen; bu fiillere özgü yaptırımlar öngören bir hukuk dalıdır (Özbek, 2006:40). Suç ise, toplum düzeni açısından, bu düzenin devamı için korunması gereken hukukî değerlerin açık ve bilinçli bir ihlâli veya en azından bu değerleri korumaya matuf kurallara özensizlik niteliği taşıyan insan davranışlarıdır (Özgenç ve Şahin, 2001:15).

Belli fiillerin suç haline getirilmesindeki amaç, bu suçların ihlal ettiği temel hak ve hürriyetler başta olmak üzere bazı hukuki değerler için daha etkin bir korumaya ihtiyaç duyulmasındandır. Örneğin yaşam hakkı, beden tamlığı, insan onuru, mülkiyet hakkı, kamu güvenliği, kamu sağlığı, devletin bütünlüğü, çevre hakkı gibi hukuki değerler, ceza normları ile korunarak, bu değerlerin ihlal edilmeleri yasa koyucu tarafından suç haline getirilmiştir (Özbek, 2006:41).

Kanun koyucu hâkimiyetinin tabii sonucu olarak bir konuyu düzenlerken kişi menfaatleri arasında bir denge kurar ve fiilin hukuka aykırı veya uygun olması

hususunu belirlerken toplum değerlerini göz önünde bulundurur. Kanun koyucu korumak istediği değere göre, bu değer ihlali halinde tazmin, aynen iade gibi yaptırımlarla yetinmeyip, ceza verilmesine karar verebilir (Soyaslan, 2005:68).

Suç, ceza normları ile korunan bir hukuki değer ihlalidir ve her suç muhakkak bir hukuki değeri ihlal etmektedir. Ancak ceza hukuku açısından bu hukuki değer özelliği ceza normları ile korunmuş olmasıdır. Böylece kanun koyucu tarafından suç olarak belirlenen fiillerin ceza tehdidi ile yasaklanarak bu değerlerin ihlali engellenmeye çalışılmaktadır (Özgenç ve Şahin, 2001:16).

Hukuki değer ise; bir toplumundaki sosyal düzenin devamı için geçerli olan ideal, manevi ve soyut değerleri ifade eder ve dayanağını davranış normları oluşturur. Esasen her hukuk kuralının temelinde korunması gereken hukuki bir değer vardır ve bir fiilin suç olarak belirlenmesi bu suçun ihlal ettiği bir hukuki değeri korumak içindir ve o suçun işlenmesi ile korunan hukuki değer ihlal edilmektedir (Özgenç, 2006:192). Hukuki değer yasa koyucuyu bir fiili suç olarak düzenlemeye iten soyut bir menfaati ifade etmektedir (Özbek, 2006:149).

Ancak bir fiilin suç olabilmesi için öncelikle “suç ve cezaların kanuniliği ilkesi” gereğince bu fiilin kanunda belirli ve açık bir şekilde suç olarak düzenlenmiş olması gerekir. Aksi halde fiil bir hukuka aykırılık teşkil etse dahi **suç ve cezaların kanuniliği ilkesi** gereğince suç olarak adlandırılmayacaktır (Özbek, 2006:67).

Çevre, insan başta olmak üzere tüm canlı varlıkların yaşamları boyunca birbirleriyle ve cansız varlıklarda ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı olarak etkileşim içinde bulundukları biyolojik, fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel ortamdır. Bu ortamda sağlıklı bir yaşamın devamı ancak çevrenin korunması ile mümkündür. Çünkü bu ortamda yaşamın devamı bazı dengeler üzerinde oturmuştur ve bu dengelerin bozulması başta insan yaşamı olmak üzere tüm canlıların yaşamını olumsuz yönde etkilemektedir.

Bilimde ve teknolojiye ilerlemeler günümüzde birçok imkânı insanlığına sunarken, bir yandan da tüm canlıların ortak varlığı çevreden hatta yaşamımızdan telafisi güç hatta imkânsız bir şekilde bazı değerleri de alıp götürmektedir. Hızlı nüfus artışı, buna bağlı olarak artan beslenme, barınma, tüketim faaliyetleri karşısında azalan ve tükenen doğal

kaynaklar ve doğal varlıklar bir bütünden ayrılan parçalardır ve artan çevre kirliliği artık insan yaşamını, sağlığını tehdit eder bir duruma gelmiştir.

İlgili kanunlarla belirlenen teknik usullere aykırı olarak ve çevreye zarar verecek şekilde atık veya artıkların toprağa, suya veya havaya verilmesi (TCK m.181/1) veya atık ve artıkların izinsiz olarak ülke içine sokulması (TCK m.181/2) fiillerinin suç olarak düzenlenmesinde korunan hukuki değer, başta canlı hayatı ve bu hayatın devam ettiği çevrenin en önemli unsurları olan çevresel unsurlardan toprağın, suyun ve havanın korunmasıdır.

Başta insan hayatı olmak üzere (insan hayatının da devamının bağlı olduğu) tüm canlı hayatı çevre kirliliğinden olumsuz yönde etkilenmektedir. Bu fiillerin işlenmesi ile Anayasa m.56 “sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı (kısaca çevre hakkı)” ve diğer temel hak ve hürriyetlerden “yaşam hakkı” ve “sağlık hakkı” ihlal edilmektedir.

3.1.3.Suçun Maddi Unsurları

Suçların kanuni tanımında yer alan unsurlar, maddi ve manevi olmak iki ana grupta incelenir. Suçun maddi unsurları fail, mağdur, suçun konusu, eylemden; eylem de hareket, netice, nedensellik bağından oluşmaktadır (Özgenç, 2006:194).

3.1.3.1.Fail

Ceza kanunlarında kanuni tarifteki suç oluşturan fiili işleyen kimse suçun failidir ve kural olarak ceza kanunlarında tarif edilen suçlar, herkes tarafından işlenebilen yani failin sıfatının bir önem taşımadığı veya bir özellik göstermediği suçlardır. Kanuni tarifinde faille bağlantılı olarak “...kişi...”, “...kimse...”, “bir kimse...” veya “her kim” ifadelerinin kullanıldığı suçlar, bu nitelikteki suçlardır (Özgenç, 2006:214).

Kanun koyucunun bazı suçların oluşabilmesi için failde belli bir sıfat, nitelik aradığı suçlar ise özgü (mahsus) suçlardır. Özgü suçları ancak belirli sıfat ve niteliklere sahip kişiler işleyebilir. Belli bir yükümlülük altında bulunan ve belli bir faillik vasfı taşıyan kişiler yani ancak kamu görevlileri tarafından işlenebilen “ Kamu İdaresinin Güvenilirliğine ve İşleyişine Karşı Suçlar”ın birinci bölümünde yer alan suçlar, bu türden suçlardır (Özgenç, 2006:204).

5237 sayılı TCK m.181 de tarif edilen her iki suç da fail bakımından bir özellik göstermemektedir ve herkes tarafından işlenebilen suçlardır. Bu fiillerin suç oluşturmaları için failde özel bir sıfat veya vasıf aranmış değildir. Buna göre atık veya artıkları toprağa, suya veya havaya veren (TCK m.181/1) veya atık veya artıkları ülkeye sokan (TCK m.181/2) herhangi bir “kişi” bu suçların faili olabilir.

Çevre kirliliği gündelik hayat içinde bireylerin mutlak alışkanlıkları sebebiyle ortaya çıkabileceği gibi, gerçek veya tüzel kişi girişimcilerin üretim faaliyetleri sebebiyle de ortaya çıkabilir. Örneğin evinin atıksuyunu kanalizasyon şebekesine bağlamayan ve açığa deşarj eden kişi de, fabrikasında yapmış olduğu faaliyet sonrasında ortaya çıkan proses (işletme) atıksuyunu alıcı ortamlara arıtmaksızın deşarj eden kişiler de çevre üzerinde az yada çok baskı oluşturmakta ve her birinin faaliyeti çevreyi değişen oranlarda kirliletmektedir. ÇK m.2’de kirlileten, faaliyetleri sırasında veya sonrasında doğrudan veya dolaylı olarak çevre kirliliğine, ekolojik dengenin ve çevrenin bozulmasına neden olan gerçek ve tüzel kişiler olarak tanımlanmıştır.

Gerçek kişilerin bireysel kirliletme fiilleri daha çok 5326 sayılı Kabahatler Kanunu veya 2872 sayılı Çevre Kanunu gereğince idari yaptırım gerektiren fiillerdir. Ancak bireysel kirliletme de somut olay şartlarına göre suç teşkil edebilir. Özel kliniğinde toplanan tıbbi atık ve artıkları, Tıbbi Atıkların Kontrolü Yönetmeliği’ne aykırı olarak ıssız bir yere bırakan doktorun bireysel kirliletme fiili de TCK 181/1 deki suçu oluşturabilir.

Ceza hukukumuz açısından gerçek kişi faillerin çevreye karşı fiilleri nedeniyle cezalandırılmaları konusunda herhangi bir problem yoktur. Asıl problem tüzel kişi kirliletenlerin çevre suçları karşısındaki durumlarıdır (Turgut, 2001:626).

Ekonomik suçların arttığı günümüzde tüzel kişilerin ceza sorumluluğunun kabul edilip edilemeyeceği tartışma konusudur. Tüzel kişilerin bizzat suç işlemeleri söz konusu olamasa da, tüzel kişiler adına hareket eden organ ve temsilciler gerçek kişi olduklarından, bunların fail olmasında bir problem yoktur. Burada tartışmaya konu olan husus söz konusu kişilerin işlemiş olduğu suçlardan dolayı kendileri dışında ayrıca tüzel kişiliğin de cezalandırılıp cezalandırılmayacağıdır (Hakeri, 2005:31).

Başta 2872 sayılı ÇK’da ve diğer ilgili kanunlarda ve bu kanunlara istinaden çıkarılmış olan yönetmeliklerde tüzel kişiler için de pek çok yükümlülük bildirilmiştir. Bu

yükümlülükler, faaliyetin başından itibaren tüm faaliyet sürecinde devam etmektedir. Bu yükümlülükler aykırı hareket edenlere idari yaptırımlar uygulanmaktadır. Kamuoyunda uzun süre konuşulan İstanbul'un Tuzla İlçesi'ne bağlı Orhanlı Beldesi'nde bulunan zehirli varillerin, bir tüzel kişilik tarafından toprağa verildiği gerçeğinin ortaya çıkmasından sonra, çevreye karşı suçlarda tüzel kişilerin cezai sorumluluğunun bulunup bulunmadığı konusu ülkemiz açısından da önem arz etmiştir.

Ceza hukukunda ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesi gereği suçu kim işlerse o cezalandırılır ve kimse başkasının işlemiş olduğu bir suçtan veya başkasının fiilinden dolayı sorumlu tutulamaz (AY m.38/3, 5237 sayılı TCK m.20). Aynı ilke gereğince ancak gerçek kişiler fail olabilir ve gerçek kişilere ceza yaptırımları uygulanabilir.

Buna göre TCK m.20/2 gereği tüzel kişiler hakkında ceza yaptırımı uygulanamaz (Özbek, 2006:270). Böylece kanun koyucu, tüzel kişilerin ceza sorumluluğunun bulunmadığını, ancak bu hususun tüzel kişilere güvenlik tedbiri uygulanmasına engel olmadığını bildirmiştir (Hakeri, 2005:31). Ancak, TCK'da bir suç dolayısıyla güvenlik tedbiri niteliğindeki yaptırımların uygulanabilmesi, kanunda ayrıca ve açıkça yazması halinde saklı tutulmuştur (Özbek, 2006:270).

TCK m.181/ son, maddenin sadece iki, üç ve dördüncü fıkrasındaki fiillerden dolayı, tüzel kişiler hakkında, bunlara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur demektedir. Bu hükümle bir tüzelkişiye ait fabrikanın havaya, suya ve toprağa vermiş olduğu katı, sıvı ve gaz atıkların çevrede meydana getirdiği kirlilikten dolayı cezai sorumluluk sadece tüzelkişi nam ve hesabına karar veren ve hareket eden yöneticilere veya konu ile ilgili çalışanlara ait olacaktır. Burada tüzel kişiliğin sorumluluğunu doğuracak fiillerin failleri, tüzel kişiliğin sahibi, yöneticileri, çalışanları olacaktır. Bunlardan kimlerin ne ölçüde sorumlu olacağı ise ancak somut olay şartları irdelenerek belirlenebilecek bir durumdur (Turgut, 2001:629).

Ceza hukuku sistemimize göre cezai yaptırım gerçek kişilere uygulanabilecek bir yaptırımdır. Kirlüten tüzel kişiler hakkında ceza yaptırımı uygulanamayacak fakat güvenlik tedbirlerine hükmedilebilecektir. Yine atık ve artıkları gemi ile izinsiz olarak ülkeye sokan bir donatma iştirakine de bir tüzel kişilik olarak güvenlik tedbirleri uygulanabilecektir.

Buna göre 5237 sayılı TCK m.60'a göre, bir özel hukuk tüzel kişisi, bir kamu kurumunun verdiği izne dayalı olarak faaliyette bulunmuş ve bu iznin verdiği yetkiyi kötüye kullanmak suretiyle kasıtlı bir suç işlenmiş ise bu suçtan mahkûmiyet hâlinde, güvenlik tedbiri olarak bu iznin iptaline karar verilecek ve yine TCK m.55'de bildirilen müsadere tedbiri uygulanabilecektir.

Atık ithali için ilgili mercilerden izin alarak faaliyet yapan bir donatma iştiraki, ülke içine sokulması yasak bir atığı ülkeye sokarak, TCK m.181/2 de bildirilen suçu işler ise bu izin iptal edilebilir. Ayrıca suçun işlenmesi ile elde edilen, suçun konusunu oluşturan ya da suçun işlenmesi için sağlanan maddî menfaatler ile bunların değerlendirilmesi veya dönüştürülmesi sonucu ortaya çıkan ekonomik kazançlar da müsadere edilebilir.

Ceza hukukunda orantılılık ilkesi gereği suç işleyen kişi hakkında, işlenen fiilin ağırlığıyla orantılı ceza ve güvenlik tedbirine hükmolunur (TCK m.3/1). Somut olayın şartlarına göre güvenlik tedbirlerinin uygulanmasıyla, işlenen fiile nazaran daha ağır sonuçlar ortaya çıkabilecekse, hâkim bu tedbirlere hükmetmeyebilecektir (TCK m.60/son). Fakat tüzel kişilik nam ve hesabına hareket eden gerçek kişi faillerin cezai sorumluluğu her halükarda devam edecektir (Hakeri, 2005:32).

3.1.3.2.Mağdur

Çoğu zaman suçun hukuki konusu ile karıştırılan mağdur, suçun konusunun ait olduğu kişidir. Örneğin hırsızlık suçunda suçun konusu çalınan eşyadır. Ancak suçun mağduru, çalınan eşyanın ait olduğu kişidir. Yaralama suçunda mağdur, yaralanan kişi, suçun konusu da yaralanan kişinin vücududur (Özgenç, 2006:218). Buna göre her suçun bir mağduru vardır, mağdursuz suç olmaz. Bütün suçlarda mağdur ancak gerçek bir kişidir (Özgenç, 2006:219).

Ceza kanunlarında, genellikle mağdurda belli bir sıfat veya özellik aranmaz yani herkes mağdur olabilir. Ancak bazı hallerde ise kanun koyucu mağdurda gerçek bir kişi olmak dışında, başka özel bir nitelik de arayabilir. Örneğin 5237 sayılı TCK m.82/3-e'de kanun, mağdurda çocuk olmak gibi özel bir nitelik aramıştır (Özgenç, 2006:220).

Bazı suçların işlenmesi ile de barış esasına dayalı bir hukuk toplumunda yaşama hakkına sahip toplumu oluşturan herkes mağdur olabilir. Örneğin 5237 sayılı TCK m.170vd, "Genel tehlike yaratan suçları", m.181vd "Çevreye Karşı Suçlar", m.185vd.

“Kamunun Sağlığına Karşı Suçlar”, m.197vd. “Kamu Güvenine Karşı Suçlar”, m.213vd. “Kamu Barışına Karşı Suçlar”, m.235vd. “Ekonomi, Sanayi ve Ticarete İlişkin Suçlar”, m.247vd. “Kamu İdaresinin Güvenilirliğine ve İşleyişine Karşı Suçlar”, m.267vd. “Adliye Karşı Suçlar” , m.302vd. “Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar” suçlarında o toplumu oluşturan herkes o suçun mağduru (Özgenç, 2006:220).

Genel olarak kanun koyucu çevreye karşı suçlarda özel bir mağdurluk sıfatı aramamıştır. Ancak bu suçları “topluma karşı suçlar” faslında düzenleyerek, toplumda yaşayan herkesin bu suçların mağduru olabileceğini kabul etmiştir. Bir nehir havzasında bulunan eski sanayi tesislerinin arıtmalarının olmaması, var olan arıtmaların günün teknolojisine uygun olmaması, yeni yapılan arıtmaların çalıştırılmak istenmemesi; belediyelerin çoğunda arıtma, katı atık bertaraf ve depolama tesisinin bulunmaması, tarımda aşırı ilaç ve gübre kullanılması¹⁴ gibi sebeplerle su havzasının atık ve artıklarla kirlenmesi hallerinde olduğu gibi o bölgede yaşayan herkes bu kirlilikten olumsuz yönde etkilendiği için herkes mağdur durumdadır.

Mağdur kavramı ile suçtan zarar gören kavramı birbirine karıştırılan kavramlardır. Esasen mağdur, aynı zamanda o suçtan zarar görendir. Fakat suçtan zarar gören her zaman mağdur değildir. Zarar gören kavramı, mağdur kavramına göre çok daha geniş bir kavram olup, bir kişi suçtan zarar gördüğü halde suçun mağduru olmayabilir. Tüzel kişiler örneğin devlet, suçtan zarar gören olabilirken, suçun mağduru olamazlar (Özgenç, 2006:219).

Çevre kirliliğinin sonuçları bakımından mağduru kim olduğu hususu incelendiğinde; çevre unsurlarından herhangi birindeki kirlenmenin tüm canlıları ve dolayısıyla insanları da etkilediği düşünüldüğünde zaten herkesin mağdur durumda olduğu sonucuna ulaşılabilecektir. Bu nedenle çevre hakkında, gerçek kişiler kadar tüzel kişiler, devletler de bu hakkın sahibidir. Bu suçlardan çevre hakkının sahibi olan tüzel kişiler, devletler gerçek kişi olmadıkları için mağdur değil, suçtan zarar gören durumundadır.

Özellikle sınır aşan tehlikeli kirlilik hallerinde devletler büyük zarar görmektedir. Zehirli atıklar, 4 Ağustos 1988'de Türkiye'nin Karadeniz (Samsun'un Alaçam ilçesi) sahillerinde ilk şüpheli varillerin bulunması ile kamuoyu gündemine taşınmış, variller

¹⁴ <http://www.yeniasir.com.tr/ya2007/03/30/index.php3?kat=ana&sayfa=ilks1&bolum=gunluk>, e.t.02.04.2007

bu tarihten itibaren İstanbul'dan Rize'ye kadar uzanan bir bölgede Karadeniz sahillerine vurmaya devam etmiştir. Çevre ve Orman Bakanlığı ve Dışişleri Bakanlığı birlikte yürüttükleri soruşturma sonucunda varillerin 1986 ve 1987 yıllarında İtalya'dan Romanya'nın Sulina Limanı'na yasadışı tehlikeli atık ticareti kapsamında yollandığı; İtalyan ve Rumen şirketleri arasında yapılan bu yasadışı ticarette bazı Türk gemilerinin de kullanıldığı anlaşılmıştır. Kesin boşaltma noktası tam olarak bilinemese de varillerin Karadeniz'in Türkiye kıyısındaki derin noktalarından Ereğli açıklarında denize boşaltılmış olabileceği saptanmıştır. Söz konusu varillerden alınan numunelerin laboratuvar incelemelerinde içlerinde zehirli tarım ilacı DDT türevleri, zehirli kimyasallar, ağır metaller ve boya artıkları bulunmuştur¹⁵. Bu atık ve artıkların ülkeye yasadışı sokulması ve alıcı bir ortam olan denize verilmesiyle o bölgede yaşayan herkes mağdur olmuş ve Türkiye, devlet olarak bu suçtan zarar görmüştür.

3.1.4.Suçun Hukuki Konusu

Her suçun bir konusu vardır ve konusuz suç olmaz. Çoğu zaman hukuki değer ile karıştırılan suçun hukuki konusu, o suçun tanımında belirtilen ve saldırıya uğrayan, hırsızlık suçunda olduğu gibi bir nesne (taşınabilir bir malı), kasten yaralama suçunda olduğu gibi yaralanan kişinin vücudu, hakaret suçunda saldırıya uğrayan kişilik haklarıdır. Buna göre bir insanın veya eşyanın fiziki, maddi yapısı, bünyesi suçun konusudur (Özgenç, 2006:215).

Ancak hırsızlık suçunda ihlal edilen hukuki değer zilyetlik, yaralama suçunda vücut dokunulmazlığı ve hakaret suçunda ise kişinin onuru, saygınlığı ve şerefidir. Buna göre suçun işlenmesi ile suçun konusu “saldırıya uğramakta”, hukuki değer ise “ihlal” söz edilmektedir. Hukuki değer soyut; hukuki konu ise, somut bir kavramdır (Özgenç, 2006:216).

Çevrenin atık ve artıklarla kirletilmesi suçlarında, suçun konusu kirletilen alıcı ortamlar olan toprak, hava ve sudur (Özgenç, 2006:216). Alıcı ortamlar olan toprak, hava ve su, aynı zamanda kendilerine bağlı canlı hayatın devam ettiği ortamlardır. Böylece suçun hukuki konusu belirlenirken bu ortamlarda yaşayan insanlar dışında hayvanları, bitkileri ve diğer organizmaları da suçun hukuki konusuna dâhil etmek gerekir.

¹⁵ <http://arsiv.sabah.com.tr/2006/10/06/gnd98.html> e.t.04.04.2007

Cansız ortamlar olan toprak, su ve hava ile bu ortamlarda yaşayan canlılar bir sistem içinde birbirini etkilemekte ve birbirinden etkilenmektedir. Tehlikeli kimyasal maddeler içeren atıksuların denizlere, akarsulara ve göllere tedbir alınmadan ve artırılmadan verilmesi; bu suların yeraltı sularına karışarak toprak üstüne ve altına ulaşması; yine fabrikalardan filtresiz bırakılan tehlikeli gazların havaya verilmesi ve atmosfere karışan bu gazların yağmurlar ve rüzgârlarla toprağa, suya ulaşması birbirine bağlı veya birbirinden ayrı olarak toprak, su ve hava ortamlarında devam eden canlı hayatını olumsuz yönde etkilemekte; insan, hayvan, bitki ve diğer organizmaların ölmesine sebep olmaktadır.

Buna göre suçun hukuki konusu alıcı ortamlar olan toprak, su ve hava; bu ortamda yaşayan insan, hayvan, bitki ve diğer organizmalardır. Bu suçların işlenmesi ile başta yaşam hakkı, vücut dokunulmazlığı, mülkiyet hakkı, toplum yararı, çevre hakkı gibi hukuki değerler de ihlal edilmektedir.

Bu suçun konusunu oluşturan toprak, su ve hava dolayısıyla insan, hayvan, bitki ve diğer organizmalar netice de ya zarar görmekte ya da tehlikeye maruz kalmaktadır. Bir fiilin yönelik olduğu hukuki konunun, bu fiilden etkileniş şekli ve derecesine göre suçlar, zarar suçu veya tehlike suçu olarak ayrılmaktadır. Bu ayrımda hukuki değer açısından, suçun hukuki konusu üzerinde bir zarar veya bir zarar tehlikesi meydana gelmesi esas alınır (Özbek, 2006:134).

Suçun kanuni tarifinde suçun işlenmesi ile neticede bir zararın meydana gelmesi aranıyorsa yani neticede somut bir zarar ortaya çıkmış ise bu suç bir zarar suçudur. Örneğin yaralama suçunda kişinin vücudunda somut olarak bir zarar meydana gelmektedir (Özbek, 2006:134).

Tehlike suçlarında ise hareketin yönelik olduğu konunun objektif olarak zarara uğrama tehlikesiyle karşılaşmış olması yeterlidir. Bu suçlarda somut bir zarar doğmadan ceza hukukunun müdahalesi aranır. Çünkü kimi zaman suçun hukuki konusunun zarara uğrama tehlikesi ile karşı karşıya kalması dahi ciddi sonuçlar doğurabildiği için kanunkoyucu bu yolu benimsemiştir. Burada kanunkoyucu ihlal edilen hukuki değere göre hareket etmektedir (Özbek, 2006:134).

Kanunkoyucu, hukuki konunun bir tehlikeye maruz kalabilme ihtimalini dikkate alarak bu tehlikeli fiili suç olarak düzenlemiş ise söz konusu suç, tehlike suçu olarak adlandırılacaktır. Tehlike suçları, somut tehlike suçları ve soyut tehlike suçları olarak ikiye ayrılmaktadır (Özbek, 2006:134).

Somut tehlike suçlarında; suçun kanuni tarifinde yer alan fiilin icra edilmesi yeterli değildir. Aynı zamanda, bu fiilin, hukuki konu üzerinde somut bir tehlike meydana getirip getirmediği, somut olayda hakim tarafından araştırılıp tespit edilmesi gerekir (Özbek, 2006:134; Özgenç, 2006:217). Örneğin 5237 sayılı TCK m.170 “ bina çökmesine, toprak kaymasına, çığ düşmesine, sel veya taşkına neden olan veya silâhla ateş eden veya patlayıcı madde kullanarak genel güvenliğin kasten tehlikeye sokulması” suçunda hâkim işlenen fiilin kişilerin hayatı, sağlığı veya malvarlığı bakımından tehlikeli olacak biçimde ya da kişilerde korku, kaygı veya panik yaratabilecek tarzda olup olmadığını araştırmak durumundadır (Özgenç, 2006:218).

Somut tehlike suçlarında, bu suçların işlenmesi ile meydana gelebilecek somut tehlike tespit olunmadan, bu suçun unsurları oluşmuş olsa dahi, fail bu suçlardan cezalandırılmayacağıdır. ÖZGENÇ’e göre bu tür suçlarda, kanuni tarife uygun fiilin icra edilmesiyle haksızlık gerçekleşmekte, ancak kanuni tarifte ayrıca aranan ve gerçekleşmediği takdirde o fiile karşı ceza uygulanamayacak objektif bir koşul veya koşullar var ise, o koşulun da gerçekleşmesi gerekecektir (Özbek, 2006:121).

Suçun bütün unsurları gerçekleşse dahi failin cezalandırılmasına engel olan bu şartlara objektif cezalandırılabilme şartları denmektedir (Öztürk ve Erdem, 2005:102; Özbek, 2006:121; Soyaslan, 2005:86). Kanunun böyle bir şart aradığı hallerde, şartı gerçekleştiren neticeyi fail istememiş olsa dahi fail cezalandırılır (Soyaslan, 2005:86). Buna göre somut olayda somut tehlikenin gerçekleşmesinde failin kusurlu olup olmadığının da önemi olmadığından, bu şartlara objektif denmektedir. Objektif cezalandırılabilme şartı olarak somut tehlike gerçekleşmemiş ise fail de cezalandırılmayacaktır (Özbek, 2006:121).

Soyut tehlike suçlarında ise; suçun kanuni tarifinde yer alan fiilin yapılması yeterlidir. Somut olayda; icrai veya ihmali hareketin yönelik olduğu hukuki konu üzerinde gerçekten tehlike yaratmış olup olmadığı konusunu araştırmaya ve tespit etmeye gerek yoktur. Zaten kanunda tarif edilen fiilin yapılması ile tehlikenin ortaya çıktığı kabul

edilir ve bu nedenle bir objektif bir cezalandırma şartı da bulunmamaktadır. Örneğin 5237 sayılı TCK m. 185 “içilecek sulara veya yenilecek veya içilecek veya kullanılacak veya tüketilecek her çeşit besin veya şeylere zehir katarak veya başka suretlerle bunları bozarak kişilerin hayatını ve sağlığını tehlikeye düşüren” kişinin fiilinin suç olması için somut bir tehlikeye sebep olunması aranmamaktadır ve sırf zehir katılması suçun oluşması için yeterli sayılmıştır (Özbek, 2006:134).

İlgili kanunlarla belirlenen teknik usullere aykırı olarak ve zarar verecek şekilde atık ve artıkların toprağa, suya ve havaya kasten verilmesi suçu incelendiğinde bu suçun koruduğu hukuki değer ve fiilin yöneldiği suçun hukuki konusuna göre bu suçun bir somut tehlike suçu olduğunu kabul etmek gerekir. Kanun koyucu ceza verilebilmesi için salt atık ve artıkların alıcı ortamlara verilmesini yeterli görmemiş, aynı zamanda bir zarar tehlikesi aramıştır.

TCK m.181/1 ile paralel bir düzenleme içeren 2872 sayılı ÇK, “Kirlenme Yasağı” başlıklı m.8’de her türlü atık ve artığı, çevreye zarar verecek şekilde, ilgili yönetmeliklerde belirlenen standartlara ve yöntemlere aykırı olarak doğrudan ve dolaylı biçimde alıcı ortama vermek, depolamak, taşımak, uzaklaştırmak ve benzeri faaliyetlerde bulunmak fiillerini yasaklamış ve kirlenme ihtimalinin bulunduğu durumlarda ilgililerin kirlenmeyi önlemek; kirlenmenin meydana geldiği hallerde kirleten, kirlenmeyi durdurmak, kirlenmenin etkilerini gidermek veya azaltmak için gerekli tedbirleri almakla yükümlü kılınmıştır.

ÇK m.20’de bildirilen fiiller için idari nitelikteki cezaların uygulanabilmesi için fiilin ilgili yönetmeliklerde belirlenen standartlara ve yöntemlere aykırı olması yeterlidir. Esasen atık ve artıkları yönetmeliklerde belirlenen standartlara ve yöntemlere aykırı olarak doğrudan ve dolaylı biçimde alıcı ortama vermek, depolamak, taşımak, uzaklaştırmak ve benzeri faaliyetlerde bulunmak dahi soyut bir tehlike içermektedir. Bu durumda 2872 sayılı ÇK m.20’de bildirilen idari cezaların uygulanması için ayrıca zarar olma tehlikesi olup olmadığına dair bir tespitin yapılmasına gerek bulunmamaktadır.

Esasen idari yaptırım gerektiren fiiller kural olarak soyut tehlike içermektedir ve içerik yönünden suç ile idari yaptırım ayrımı yapılırken esas alınması gereken “tehlikelilik” ölçüsü kullanılır (Demirbaş, 2006:189). 2872 sayılı ÇK gereği uygulanacak idari yaptırımlarla, 5237 sayılı TCK’da bildirilen bazı çevreye karşı suçlar arasındaki

ayrımında budur. Nitekim bu suçlarda ceza hukuku anlamında bir yaptırımın uygulanabilmesi için sadece ilgili kanunlarda bildirilen teknik usullere aykırılık yetmemekte, ayrıca bu fiillerin zarar verecek şekilde olması da aranmaktadır. Buna göre 5237 sayılı TCK m.181/1 somut bir tehlike suçudur ve bu suça ceza kanununda gösterilen adli cezalar uygulanacaktır.

ÖZGENÇ'e göre de somut tehlike suçlarında cezalandırılabilirlik açısından somut tehlikenin gerçekleşmediği hallerde kişi hakkında adli cezalara hükmedilemeyecektir. Ancak diğer kanunlarda, somut tehlikenin gerçekleşmemesine rağmen, işlenen fiil, haksızlık teşkil ediyorsa örneğin fiil 5326 sayılı KK'na göre bir kabahat ise kişiye idari para cezası verilebilecektir (Özgenç, 2006:118).

Atık ve artıkların izinsiz olarak ülkeye sokulması fiilinin düzenlendiği TCK m.181/2 ise bir soyut tehlike suçudur. Nitekim kanuni tarifte neticede somut bir zarar veya somut bir tehlike oluşması aranmamış, sadece atık ve artıkların izinsiz olarak ülkeye sokulması başlı başına bir tehlike olarak görülmüştür.

Üretim sonucu oluşan atıkların dünya dışında bir yere gönderilmesi mümkün değildir. Bununla birlikte bu atıkların çoğunun bilenen teknolojik olanaklara göre bertarafı da kolay değildir. Bu nedenle çeşitli şekillerde bu atık ve artıklar, gelişmiş ülkelere çevre duyarlılığı daha az gelişmiş ülkelere gönderilmektedir. Bu nedenle 2872 sayılı ÇK m.13 tehlikeli atıkların ithalatını yasaklanmıştır. 5237 sayılı TCK m.181/2'de atık ve artıkların tehlikeli olup olmamasına göre bir ayırım yapmaksızın tüm atık ve artıkların izinsiz olarak ülke içine sokulmasını suç olarak düzenlemiştir.

3.1.5.Fiil (Eylem)

Fiil bir insan hareketidir; kasten veya taksirle işlenen, icrai ve ihmali bütün suçların esasını fiil teşkil etmektedir. İcrai davranış, doğal bir olgu olduğu halde, ihmali davranışın esasını normatif bir değerlendirme oluşturmaktadır (Özgenç, 2006:195).

Ceza hukuku açısından hukuka aykırı da olsa her fiil suç olarak nitelendirilemez.. Fiilin ceza kanununda suç olarak tarif edilmiş olması gerekir (tipiklik/tipe uygun eylem). Salt düşünce aşamasında kalmış ve eyleme dönüşmemiş zihinsel ürünler, ceza hukukunun konusuna girmemektedir (Özbek, 2006:125).

Fiil (eylem), hareket, netice ve bu ikisi arasında nedensellik bağıını da içeren ve bunlarla bir bütün olarak anlaşılması gereken bir terimdir. Zira ceza hukukunu harekete geçiren insan tarafından yapılan hareketin neticesi, yani o hareketin dış dünyada yaratmış olduğu değişikliktir. Fiil doğal yapısı ile bir bütün olmakla birlikte incelenirken hareket, netice ve nedensellik bağı olmak üzere üç alt unsura ayrılarak incelenmektedir (Özbek, 2006:125-126).

3.1.5.1. Hareket

Failin sorumluluğunun esasını hukuka aykırı hareketi teşkil eder (Öztürk ve Erdem, 2005:99).Hareket insanın dış dünyasında beliren iradi davranışdır. Hareketsiz suç olmaz ilkesi gereği, kişinin iç dünyası bir hareket olarak dış dünyaya yansımadağı sürece suç da oluşmaz (Özbek, 2006:126).

Buna göre hareket, insan tarafından iradi olarak gerçekleştirilen icrai ve ihmali davranışın dış dünyaya yansımasıdır. Refleks hareketleri, bilinçsiz hareketler, karşı durulamaz bir kuvvetin yol açtığı davranışlar gibi irade dışı hareketler, ceza hukukunda hareket olarak kabul edilemezler. Hareket sayısına, şekline ve önemine göre üç grupta incelenmektedir (Özbek, 2006:128-129).

Sayısına göre suçlar; tek hareketli ve çok hareketli olarak ikiye ayrılmaktadır. Buna göre kanunda tarif edilen suçun oluşması için tek hareketin yapılması yeterli ise tek hareketli (5237 sayılı TCK m.81 Adam Öldürme, m.141 Hırsızlık); birden fazla hareketin gerçekleşmesi gerekiyorsa (kanuni tarifte bulunan suçun oluşması için birden fazla hareketin bir arada yapılmasını gerektiriyorsa) çok hareketli suç (5237 sayılı TCK m.207 özel belgede sahtecilik suçunda olduğu gibi düzenlemek veya değiştirmenin yetmediği, aynı zamanda bu belgenin kullanılmasının gerekmesi gibi) söz konusudur (Özbek, 2006:129).

Burada hareketin tekliği veya çokluğu, doğal anlamda değil, hukuki anlamda değerlendirilmelidir. Bir kişiye değişik sözlerle hakaret edildiğinde doğal anlamda birden fazla hareket olsa bile, hukuki anlamda tek bir hareket vardır . Ancak yağma, dolandırıcılık, özel belgede sahtecilik suçları hem doğal hem de hukuki olarak çok hareketli suçlardır (Özgenç, 2006:199-200).

Kanunun tarif ettiği birden fazla hareketten sadece birinin yapılmasının yeterli olduğu suçlar ise seçimlik hareketli (TCK m.204 resmi belgede sahtecilik suçu) suçlardır (Özbek, 2006:129-130).

Ceza kanunlarında normlar emir ya da yasak şeklinde düzenlenmiştir. Hareketin şekline göre suçlar, icrai ve ihmali olarak ikiye ayrılmaktadır. Kanuni tarifte yapılması yasaklanan veya yapılmaması istenen bir hareketin yapılması icrai (yapmak) suçları oluşturur. Kanunun belli bir şekilde hareket edilmesini emrettiği hallere aykırı olarak o hareketin yapılmaması, hareketsiz kalınması halleri ise ihmali (yapmama) suçları oluşturur (TCK m.175, 257, 278) (Özbek, 2006:129). Ancak ihmalin ceza hukukunun konusuna girerek suç olabilmesi için kanunda açıkça düzenlenmesi gerekir (Özgenç, 2006:199-224).

Kanuni tarifte icrai olarak işlenmesi gereken suçlar, ihmali olarak da işlenebilir. Bu suçlar ihmal suretiyle icrai suçlar (görünüşte ihmali suç) olarak adlandırılmaktadır. Bazen failin bizzat kendi hareketinden, bazen üçüncü bir kişinin hareketinden ya da doğal bir olay neticesinde ortaya çıkan bir neticenin engellenmesi failin yükümlülüğündedir (Özbek, 2006:130).

İhmal suretiyle icrai suçların işlenebilmesi için hareketin şekli yanında failin belli bir neticenin gerçekleşmesini önlemek hususunda özel bir yükümlülüğü (icraî davranışta bulunma yükümlülüğü, neticeyi önleme yükümlülüğü, garantörlük) bulunmalıdır. Bu yükümlülük kişinin sıfatından, yapmış olduğu sözleşmeden veya tabi olduğu kanundan kaynaklanabilir (cankurtaran, polis, itfaiye eri, anne gibi...) Bu suçların oluşabilmesi için fail tarafından bu yükümlülüğün yerine getirilmemesi gerekir. Ancak failin böyle bir yükümlülüğü (garantörlüğü) yoksa veya somut olayda neticeye engel olacak imkân ve iktidara sahip değil ise (örneğin yangın her yanı sarmış veya dalgalar yüzmeyi imkânsız hale getirmiş ise) artık suç oluşmayacaktır (Özbek, 2006:130; Özgenç, 2006:229).

Hareketin önemine göre ise suçlar bağlı ve serbest hareketli suçlar olarak ayrılmaktadır. Kanuni tarifte hareketin nasıl yapılacağı açıkça belirtilmiş ise suç, bağlı hareketli; suçu oluşturan hareketin nasıl yapılacağı konusunda bir özellik aranmamış, herhangi bir hareketle işlenmesi yeterli görülmüş ise serbest hareketlidir(Özbek, 2006:132).

TCK m.181/1’de hareket “atık ve artıkların alıcı ortamlar olan toprak, su ve havaya kasten verilmesi”nden ibarettir. Buna göre suç, atık ve artıkların bir defa alıcı ortama verilmesiyle gerçekleşmektedir. Bu nedenle bu hareket, sayısına göre tek hareketli bir suçtur. Atık ve artıkların birden fazla alıcı ortama verilmesi bu hareketin sayı bakımından niteliğini değiştirmemektedir.

İlgili kanunlara istinaden çıkarılan bir yönetmelikle belirlenen izinlere, standartlara, sınırlamalara ve önlemlere aykırı olarak havada emisyonu neden olmak; denizlere, tabii, suni ve baraj göllerine, içme ve kullanma suyu havzalarına ve akarsulara petrol, kirli basalt tahliye etmek; katı veya tehlikeli atık su deşarj etmek; atıkları toprağa dökmek veya vermek fiilleri hukuki anlamda tek hareket hareketlidir. Tek hareketli suçlarda failin hareketi birden fazla yapması, hareketin sayı bakımından niteliğini değiştirmez. Tek hareketli suçlarda, suça ilişkin hareketin birden fazla yapılması doğal anlamda değil, hukuki anlamda düşünülmedir (Özgenç, 2006:199).

TCK m.181/2’de ise hareket, “atık ve artıkların ülkeye sokulmasından” ibarettir. Buna göre suç, atık ve artıkların bir defa ülkeye sokulması ile gerçekleşmektedir. Bu nedenle TCK m.181/2 de bildirilen suç da hareket sayısına göre tek hareketli bir suçtur. Atık ve artıkların birden fazla ülke içine sokulması hareketin sayı bakımından niteliğini değiştirmemektedir.

İlgili kanunlara istinaden çıkarılan yönetmeliklerde belirlen usul ve esaslar, yasak ve sınırlamalar çerçevesinde üretilen, işlenen, taşınan, depolanan, kullanılan, ambalajlanan, etiketlenen tehlikeli atıklar; ancak bu esaslar çerçevesinde satılıp alınabilir, ihraç veya ithal edilebilir. Bu esas ve usullere aykırı olarak bu maddeler ülke içine birden fazla ülke içine sokulmuş olsa dahi hareket sayı bakımından tektir.

TCK m.181/1’de kanuni tarifte yapılması yasaklanan veya yapılmaması istenen bir hareketin yapılması şeklinde olduğu için icrai (yapmak) bir suçtur. Atık ve artık üretecek bir müessese açacak kişilerin bu faaliyetten evvel faaliyetin şekline göre bir ruhsat veya izin alması gerekmektedir. Bu ruhsat veya izin alma sırasında yapılacak faaliyet sonrasında ortaya çıkacak atık ve artıklarının çevreye etkisi öğrenilmektedir. Atıksular için bir ön arıtma yapılması, atıkgazlar için filtre takılması veya katı atıkların usule uygun olarak depolaması, taşınması, geri dönüştürülmesi gerekmektedir. Kaldı ki atık veya artıkların en azından içerdiği maddelerin ne olduğu üretim faaliyetine göre

zaten bilinmektedir. Bugün artık çevre kirliliği herkes tarafından bilinen bir gerçektir. Buna göre çevre ile ilgili yapması gerekenleri üretim faaliyetinin bir parçası olarak değil de; ekonomik bir yük olarak gören failin arıtma tesisi yapmaması veya yaptırdığı tesisi enerji ve diğer masraflardan kaçınmak için çalıştırmaması, atık ve artıkları arıtmaksızın alıcı ortamlara vermesi icrai bir suçtur.

TCK m.181/2’de yapılması yasaklanan veya yapılmaması istenen bir hareketin yapılması şeklinde olduğu için icrai (yapmak) bir suçtur. Atık ve artıklar kimi zaman bazı üretim faaliyetlerinde hammadde olarak değerlendirilmektedir. Ancak bunların ne koşullarda ticarete konu olacakları ilgili yönetmeliklerle belirlenmektedir. Buna göre alınması gereken izinler alınmalı ve bu izinlere aykırı olarak ithalat ve ihracat yapılmamalıdır.

TCK m.181’de düzenlenmiş olan her iki suç da belli bir yasağa aykırılık şeklinde olduğu için ihmal suretiyle işlenebilecek suçlar değildir.

Bu anda bu suçların ihmal suretiyle icrai olarak işlenebilip işlenemeyeceği incelenmelidir. 2872 sayılı ÇK Ek m.2’de faaliyetleri sonucu çevre kirliliğine neden olacak veya çevreye zarar verecek kurum, kuruluş ve işletmelerin “çevre yönetim birimi kurmak, çevre görevlisi istihdam etmek veya Bakanlıkça yetkilendirilmiş kurum ve kuruluşlardan bu amaçla hizmet satın almakla yükümlü” oldukları bildirilmektedir. Buna göre bir fabrikada atık yönetiminden sorumlu çevre mühendisinin veya çevre teknikerinin atık ve artıkları uygun bir şekilde bertaraf etme yükümlülüğünü bizzat kanundan doğmaktadır.

Bu yükümlülük aynı zamanda onların üstlenmiş olduğu görevleri gereğidir. Çevre mühendisi failin, arıtma tesisini çalıştırmayı ihmal etmesi ihmal suretiyle icrai bir suçtur. 2872 sayılı ÇK sadece çevre konusunda sorumlu kişileri değil faaliyetin sahibini de kanunen yükümlü kılmaktadır. Ancak atıksuyun deşarjı sırasında deprem gibi bir afet olmuş ve fail neticeye engel olma imkân ve iktidarına sahip bulunamamış ise suç da oluşmayacaktır

Burada ayrıca belirtmek gerekir ki belli bir faaliyetle uğraşan kişilerin olabilecek felaketlere veya kazalara karşı da hazırlıklı olmasını gerektirir (Eyüboğlu ve Durucan, 2006:24) Nitekim tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de sık sık gündeme gelen ve

fakat sadece gündeme geldiği anda hatırlanan endüstriyel kazalar, çevre için büyük tehlikedir. Bu tip kazalara karşı tedbir alınması; özellikle üretim faaliyetinde tehlikeli ve zararlı madde kullanan üreticiler tarafından, muhakkak bir “Acil Durum Planı” hazırlanması gerekir. Böylece yangın, patlama, sızma, yıkılma gibi olaylar esnasında bu maddelerin ani olarak yayılması veya ortaya çıkabilecek diğer çevre felaketleri engellenebilir veya azaltılabilir (Eyüboğlu ve Durucan, 2006:25).

1999 yılında Marmara Depremi’nden sonra TÜPRAŞ tesislerinde yangın ve AKSA tesislerinden zehirli madde sızıntısı problemleri yaşanmıştır. Bunların etkisi ile bölgede ciddi çevre sorunları yaşanmıştır (Eyüboğlu ve Durucan, 2006:25). Bu nedenle KANIMIZCA sel, deprem, yangın gibi beklenmedik afetlere karşı tedbir alınması çevrenin korunması yükümlülüğüne girmekte ve tedbir almayan üreticilerin de sorumluluğunu gerektirmektedir.

TCK m.181/1, hareketin önemine göre serbest hareketli bir suçtur. Zira kanuni tarifte atık ve artıkların alıcı ortamlara ne şekilde verileceği bildirilmiş değildir. Bu hal faaliyetin tür ve çeşidine göre değişebilen bu fiillerin kendine mahsus özelliğine daha uygundur. Nitekim atıksu üreten bir fabrika bunu doğrudan doğruya veya tankerlerle taşıyarak alıcı ortamlara verebilir. Fail, katı atıklarını doğrudan ya da varillere koyarak alıcı ortamlara bırakabilir veya gömebilir.

Kocaeli’nin Gebze İlçesi’nde, yola bırakılmış halde bulunan 8 varilin İZAYDAŞ’a getirilerek incelenmesi sonucunda içlerinde asbest içerikli kanserojen madde içerdikleri belirlenmiştir¹⁶. Fail, burada atık ve artıkları variller içine koyarak alıcı bir ortam olan toprağa vermiştir.

TCK m.181/2 atık ve artıkların ülke içine izinsiz olarak sokulması suçu da serbest hareketli bir suçtur. Üretim sonucu ortaya çıkan atık ve artıklar çok çeşitli şekillerde gelişmiş ülkelerden gelişmemiş veya çevre duyarlılığı az gelişmiş ülkelere gönderilmektedir. Örneğin hurda haline gelmiş eski gemiler amyant, ağır metal ve diğer zehirlerle hatta nükleer atıklarla kirlenmiş olarak zengin ülkelerden para karşılığında fakir ülkelere gönderilmektedir. Gemiler bu ülkelerde parçalanmakta ve ayrıştırılmaktadır. Kullanılacak kısımları satılmakta ve kalan zehirli atıklar ise fakir ülke

¹⁶ <http://www.ntvmsnbc.com/news/369897.asp>, e.t. 12.12.2006

topraklarına gömülmektedir. Genellikle Hindistan, Çin, Bangladeş, Pakistan ve Türkiye/Aliağa da yapılan bu işlerde genellikle güvencesiz, güvensiz, tedbirsiz, hatta bazen alet edevatsız olarak fakir insanlar çalıştırılmakta ve bu insanlar ciddi sağlık sorunları nedeniyle ölmektedirler. Örneğin Alang, Hindistan’da China Sea Discovery adlı bir geminin hurdasında çıkan yangında beş işçi ölmüş, birçok işçi yaralanmıştır¹⁷.

Kirleten fail, bu olayda olduğu gibi atık ve artıkları ülke içine gemi içinde sokabileceği gibi uluslararası kara taşımacılığı yapan bir firmanın turları içinde de ülke içine sokup, kırsal bir alanda toprak altına gömerek de bu suçu işleyebilir.

3.1.5.2. Netice

Netice, icra edilen fiilin dış dünyada meydana getirdiği değişikliktir. Ancak ceza hukuku açısından önemli olan, icra edilen fiilin dış dünyada meydana getirdiği değişikliğin kanuni tarifte bildirilen değişiklik olmasıdır (Özgenç, 2006:203).

ÖZGENÇ’e göre 5237 sayılı TCK’da, klasik sistemden farklı olarak netice, fiilin bir alt unsuru değildir. Buna göre fiil ve netice birbirinden ayrı olarak suçun maddi unsurunu oluştururlar. Bu nedenle “neticesi harekete bitişik suç” veya “neticesi hareketten ayrı suç” ayrımı bulunmamaktadır (Özgenç, 2006:203).

Netice kimi zaman bir zarar kimi zaman da bir tehlike olarak çıkar. Bu nedenle neticesiz suç yoktur. Neticenin mutlaka gözle görülür olması yani maddi olarak ortaya çıkması gerekmez ve bir zarar tehlikesinin olması dahi neticenin varlığı için yeterlidir. Zira tehlike de bir neticedir (Özbek, 2006:132).

Suçlar neticesine göre şekli –maddi suç, zarar –tehlike suçu, ani- mütemadi suç olarak incelenebilir (Özbek, 2006:132).

Bazı suçlarda, suçun kanuni tarifinde hareketin icrasından başka, bir neticenin oluşması beklenir. Bazı suçlarda ise hareketin varlığı yeterli olup, bir netice aranmaz (Özgenç, 2006:204).

Kanuni tarifte neticenin gösterilmediği, icrai veya ihmali hareketin tamamlanması ile (örneğin hakaret, konut dokunulmazlığının ihlali suçlarında olduğu gibi) meydana gelen suçlar, şekli (biçimsel) suçlardır (Özbek, 2006:133). Ancak kanuni tarifte bildirilen

¹⁷ <http://www.haberekspres.com.tr/2006/07/31/yazi.php?id=91>, e.t. 25.03.2007

neticenin oluşabilmesi için sadece hareketin yapılmasının yeterli olmadığı, ayrıca yasada öngörülen sonucun da gerçekleşmesinin beklendiği; neticenin yer, zaman veya nedensellik bağı bakımından ayrılabilirdiği (örneğin kasten adam öldürme gibi) suçlar ise maddi (sonuçlu) suçlardır (Özbek, 2006:133).

Atık ve atıkların alıcı ortamlara verilmesi veya ülke içine sokulması ile meydana gelebilecek şey çevrenin kirlenmesidir. Çevrede meydana gelen ve canlıların sağlığını, çevresel değerleri ve ekolojik dengeyi bozabilecek her türlü olumsuz etki çevre kirliliğidir.

TCK m.181/1 ve m.181/2, netice bakımından incelendiğinde kanuni tarifte bu fiillerin işlenmesi sonrasında somut bir netice beklenmemektedir. Kanuni tariftteki fiillerin işlenmesi ile çevrenin kirlenmesi tehlikesi ortaya çıkmaktadır. Buna göre kanuni tarifte bildirilen hareketlerin yapılması ile çevrenin kirlenmesi tehlikesi gerçekleştiğinden bu suçlar, şekli (biçimsel) suçlardır.

Kanuni tarifte neticesinde somut bir zararın gerçekleşmesinin beklendiği suçlar zarar suçlarıdır. Zararın gerçekleşmesi beklenmeyen suçlar ise tehlike suçlarıdır. Kanun koyucu tehlike suçlarında kimi zaman somut bir tehlikeye (somut tehlike) kimi zaman da soyut bir tehlikeye (soyut tehlike) sebebiyet veren bir hareketi, suç olarak düzenlemiştir (Özbek, 2006:134).

Failin hareketi neticesinde ya bir zarar veya bir tehlike gerçekleşir. Bir kimsenin yaşamına, vücut tamlığına veya malına yönelik gerçekleşen bir saldırı neticesinde somut bir zarar meydana gelir, bu nedenle kanun koyucu bu suçlarda zararlı bir neticenin oluşmasını aramaktadır. Ancak kanun koyucu kimi zaman koruduğu hukuki yarara, değere göre sadece hareketin yapılmasıyla bu değer “tehlike”ye girdiği öngörüsü ile henüz bir zarar meydana gelmese dahi, bu ihtimale binaen bu hareketi cezalandırmaktadır (Demirbaş, 2006:231).

Bugün artık teknik ve bilimsel imkânlar ile çevreyi kirleten üretim faaliyetlerinin ne olduğu ve çevreyi ne kadar olumsuz etkilediği bilinemeyecek bir husus değildir. Katı, sıvı veya gaz atığın ilgili kanunlarda bildirilen teknik usullere aykırı olarak bertaraf edilmesinin çevre üzerindeki sonuçları da bilimsel olarak belirlenmiştir.

Buna göre TCK m.181/1 de kanuni tarifte bildirilen suçun oluşması için atık ve artıkların “çevreye zarar verecek şekilde” verilmesi yeterli görülmektedir. Bu nedenle bu suç somut bir tehlike suçudur ve atık ve artıkların bu kurallara aykırı olarak bertaraf edilmesi ile çevre kirlenme tehdidi altında kalmaktadır.

Kanuni tarifte zarar verecek şekilde dediğinden, atık ve artığın sadece teknik usullere aykırı bertaraf edilmesi yeterli olmayacak, aynı zamanda hâkimin inceleyip tespit edeceği bir somut tehlikenin gerçekleşmesi de aranacaktır. Buna göre netice bakımından TCK m.181/1’de düzenlenen suç, bir somut tehlike suçudur.

TCK m.181/2 de ise atık ve artıkların izinsiz olarak ülke içine sokulması fiili herhangi bir somut zarar veya somut tehlike şartı aranmamaktadır. Atık ve artıkların ülkeye sokulması ile tehlike gerçekleş kabul edilmektedir. Buna göre suç, soyut tehlike suçudur.

Neticenin belli bir süre devam edip, etmemesine göre ise suçlar, ani ve kesintisiz (mütemadi) olmak üzere ayrılmaktadır. Buna göre neticenin belli bir zaman içinde devam etmeyip, derhal sona erdiği (örneğin kasten adam öldürme suçu gibi) suçlar, ani; neticenin belli bir zaman devam ettiği ve derhal sona ermediği (örneğin kişiyi özgürlüğünden yoksun kılma gibi) suçlar ise, kesintisiz (mütemadi) suçlardır (Özbek, 2006:134)¹⁸. Kanuni tarifte çevrenin atık ve artıklarla kirletilmesi suçlarının her ikisi içinde neticenin belli bir süre devam etmesi aranmamıştır. Bu nedenle bu suçlar, ani suçlardır.

Çevreyi kirleten fiillerden hangilerinin hemen, hangilerinin zaman içinde ve ne kadar zarar verecekleri her zaman kolaylıkla tespit edilebilen bir durum değildir (Şen, 1994: 142)¹⁹. Atıksuların yüzeysel sulara deşarj edilmesiyle çevreye hemen zarar verileceği gibi, zamanla veya bu fiilin tekrar edilmesi ile de zarar verilebilir. Buna göre zarar doğuran fiilden evvelki fiilleri göz ardı ederek, son fiile ceza vermek, ceza adaleti bakımından doğru değildir. Bunun için zarar oluşmadan dahi işlenen fiil nedeniyle en azından idari bir yaptırım uygulanmalıdır (Şen, 1994:142).

¹⁸ “ÖZGENÇ’e göre ise suçun kanuni tarifindeki hareket mütemadi suçlarda süreklilik arz etmektedir. Bu nedenle hareketin icrası bir anda tamamlanmamaktadır. Nitekim mütemadi suçlarda devam eden netice değil fiilin icrasıdır (Özgenç, 2006: 202)”.

¹⁹ Bu nedenle 2872 sayılı ÇK ve ilgili kanunlarda düzenlenen idari yaptırımlar, henüz ortada somut bir zarar bulunmamakla birlikte, soyut tehlike oluşturduğundan bu fiillerin önlenmesini amaçlamaktadır.

3.1.5.3. Nedensellik (İllyet) Bağı

Çevreye karşı suçlarda, çevreyi kirleten hareket ile netice arasında bir nedensellik bağının kurulması gerekir. Kanuni tarifte bildirilen suçun gerçekleşmesi için neticenin yapılan hareketin sonucu olması, yani hareket ile netice arasında sebep sonuç ilişkisi bulunması, neticenin failin hareketi sonucu gerçekleşmiş olması gerekir (Özbek, 2006:136).

Neticeye sebebiyet veren hareketin bir tane olması durumunda nedensellik bağının saptanması konusunda bir problem bulunmamaktadır. Örneğin Mersin Kazanlı'da bir fabrikanın atıklarını sahile boşalttığı ve bu sahildeki kumların da inşaatlarda harç malzemesi olarak kullanıldığı²⁰ tespit edilmiştir. Bu olayda tek bir kirleten fail bulunduğu için neticenin bu hareket nedeniyle olduğunu belirlemek kolaydır.

2872 sayılı ÇK 25/son, çevre kanuna göre verilecek idarî para cezalarında ihlalin tespiti ve cezanın kesilmesi usulleri ile ceza uygulamasında kullanılacak makbuzların şekli, dağıtımı ve kontrolüne ilişkin usul ve esasların Maliye Bakanlığının görüşü alınarak Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirleneceğini bildirmiştir. Bu yönetmelik “Çevre Kanununa Göre Verilecek İdarî Para Cezalarında İhlalin Tespiti Ve Ceza Verilmesi İle Tahsili Hakkında Yönetmelik” adıyla 03/04/2007 tarihinde RG’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Yönetmelik m.7’de kanunda belirtilen yükümlülüklerin ilgililerce yerine getirilip getirilmediğinin tespiti için, Bakanlık merkez veya taşra teşkilatı ile Bakanlıkça yetki verilmiş kurum veya kuruluşların yetkili makamı tarafından, usulüne uygun olarak, iki veya daha fazla kişiden meydana gelen bir çevre denetim ekibi görevlendirilecektir. Bu çevre denetim ekipleri Yönetmelik m.8’e göre²¹ ihlali tespit edecektir.

²⁰ <http://www.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2005/01/23/gundem/gundem2.html>, e.t.04.04.2007

²¹ Çevre Kanununa Göre Verilecek İdarî Para Cezalarında İhlalin Tespiti Ve Ceza Verilmesi İle Tahsili Hakkında Yönetmelik m.8 “Planlı ya da plansız/ani denetimlerde veya ihbar, şikâyet üzerine ya da herhangi bir nedenle çevre kirliliğinin ve/veya bozulmanın ortaya çıkması durumunda görevlendirilen çevre denetim ekibi;

a) Denetim mahalline, özellikle ihbar, şikâyet ya da kirliliğin ve/veya bozulmanın görüldüğü durumlarda en seri şekilde olay yerine ulaşmak,
b) Çevre mevzuatı çerçevesinde; denetimi gerçekleştirmek ve çevre kirliliğinin ve/veya ihlalin nedenini belirlemek,

Buna göre çevre denetim ekibi, ihlalin sebebini ve sonuçlarını bilimsel verilerle tespit edecektir. Ancak çevre kirliliğinin birden fazla kirletici faaliyetlerden hangisi tarafından gerçekleştirildiğinin (nedenlerin çokluğu durumunda) anlaşılamadığı durumlarda nedensellik bağlantısının tespiti hususu önemli bir sorundur.

Şart teorisine göre neticeye etki eden hareketlerin her biri neticenin meydana gelmesinde etkili olduğunu (o hareket yapılmıyaydı sonuç gerçekleşmeyecekti) kabul edilir. Bu teoride neticeye neden olan sebepler arasında önemli, önemsiz ayrımı yapılamaz ve gerçekten netice birden çok sebebin birleşmesinden meydana gelmiş ise her biri neticenin oluşması bakımından zorunludur, eşittir. Ancak hareket yapılmıyaydı dahi netice meydana gelecek denebiliyorsa, o hareket netice bakımından nedensel değildir. Buna göre teori nedensellik bağına ispatlamamakta, sadece varsaymaktadır (Özbek, 2006:139; Özgenç, 2006:204-205).

Uygunluk teorisine göre ise bir hareketin bir neticenin sebebi olabilmesi için o hareketin neticeyi meydana getirmeye uygun ve elverişli olması gerekir. Bu da hakim tarafından günlük hayat tecrübeleri, olayın biçimi ve somut olayın şartlarına göre araştırılıp tespit edilmesi gereken bir husustur. Ancak bu teori kabul edilirse neticenin tahmin edilemeyecek olağandışı bir sebepten meydana gelmesi halinde, nedensellik bağı kurulamayacak ve fail cezalandırılmaya bilecektir (Özbek, 2006:138; Özgenç, 2006:204-205).

Uygunluk teorisinde değerlendirmenin kim tarafından yapılacağı sorunu karma uygunluk teorisinin ortaya atılmasına sebep olmuştur. Bu teoride objektif ve sübjektif olmak üzere iki değerlendirme yapılır. Buna göre hareketin yapıldığı koşullara gidilir; o andaki somut koşullar üçüncü bir kişinin bilgi ve tecrübesine göre irdelenerek, hareketin

-
- c) Gerekli görülmesi hâlinde; ölçüm ekipmanı bulunması durumunda ölçüm yapmak, ölçüm ekipmanının olmaması veya yeterli olmaması durumunda ilgili mevzuatta belirtilen esaslar çerçevesinde ölçümler/analizler için numune almak ya da aldırarak,
 - d) Alınan numuneleri mevzuatta belirtilen zaman içinde yetkilendirilmiş laboratuarlara teslim etmek/göndermek,
 - e) Eğer mümkün ise, ihlali fotoğraf, film ya da video çekimi, hava fotoğrafı, uydu görüntüsü ile belirlemek,
 - f) Durum tespitine ve/veya ihlaline ilişkin, yapılan işlemleri denetim/Tespit Tutanağı ile belirlemek,
 - g) Düzenlenen tutanak, varsa fotoğraflar, filmler, videokasetleri, hava fotoğrafları, uydu görüntüleri, numunelere ilişkin analiz sonuçları, ilgili dokümanlar ile denetim raporlarını bağlı bulunduğu idarî para cezası vermeye yetkili makama/amirlere teslim etmekle ile görevlidir”.

neticeyi oluşturmaya uygun olup olmadığı belirlenir. Daha sonra fail bakımından sübjektif bir değerlendirme yapılarak, failin meydana gelen neticeyi tahmin edebilmesi açısından kişisel bilgi ve tecrübesi araştırılır. Sonuç olarak objektif ve sübjektif değerlendirme çelişiyor ise, failin neticeyi öngörüp, öngörmemesine göre; öngörememiş veya öngörmesi mümkün değil ise illiyet bağı kesilecektir (Özbek, 2006:139).

Nedensellik bağında asıl önemli olan neticeyi ortaya çıkaran neden ve nedenin etkisi değildir. Daha ziyade korunan hukuki yararı ihlal eden hareketin zararlı neticesinin objektif isnadiyet çerçevesinde failin bir eseri olup olmadığıdır (Özbek, 2006:140).

5237 sayılı TCK'da düzenlenen çevreye karşı suçlar, tehlike suçlarıdır. Tehlike suçlarında hareketin yapılması ile neticenin yani tehlikenin meydana geldiği kabul edilmekte olduğundan, netice ile hareket arasındaki nedensellik bağı, hareketin yapılması (birden fazla kirleten fail olsa dahi) ile kurulmaktadır (Özbek, 2006:146).

2872 sayılı ÇK m.13'de atıkların ülke içine sokulması yani ithali yasaklanmıştır. Türkiye'nin de taraf olduğu "Tehlikeli Atıkların Sınırötesi Taşınımının ve Bertaraf Edilmesinin Kontrolüne İlişkin Basel Sözleşmesi" ve 2872 sayılı ÇK'na istinaden çıkarılmış olan Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmelik gereği, atıkların, serbest bölgeler dâhil Türkiye Cumhuriyeti Gümrük Bölgesine girişi yasaktır. Ancak, sektör itibari ile ekonomik değere haiz atıkların ithal izinleri yayımlanacak tebliğler doğrultusunda verilir (m.41). Buna göre soyut bir tehlike suçu olan TCK m.181/2 ye göre izin alınmadan veya izne aykırı olarak, atıkların yurt içine sokulması ile tehlike gerçekleşmiş olacaktır.

2006 yılının Temmuz ayında bir Türk firması tarafından Aliğa'da parçalanmak üzere Hollanda'dan satın alınan OTOPAN adlı gemi, gerekli izinleri alarak yola çıkmıştır. Ancak çevre örgütlerinin uyarıları ile asbest ve birçok kanserojen madde içerdiği anlaşılmış, durum Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından ele alınarak, geminin giriş izni iptal edilmiştir²². Teşebbüs aşamasında kalan bu suç, geminin Türk Karasularına girmesiyle tamamlanmış olsaydı, neticede bir tehlike meydana gelmiş olacaktı.

TCK m.181/1 somut bir tehlike suçudur. Hareketin yapılması ile neticede somut bir çevre kirliliği tehlikesi meydana gelmelidir. Yani somut bir zararın meydana gelmesi

²² <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=196783>, e.t. 30.02.2007

gerekmemektedir. Buna göre ilgili kanunlarla belirlenen teknik usullere aykırı olarak atık ve atıklarının alıcı ortamlara zarar verecek şekilde veren kirletenin hareketi ile tehlike neticesi arasında nedensellik bağı somut olay şartlarından ve hâkimin bu konuda yapmış olduğu araştırmalardan tespit edilerek, kurulabilecektir. Bu durumda birden fazla kirletici olsa dahi her birinin hareketi ayrı ayrı irdelenip, nedensellik bağı öyle kurulacaktır.

ŞEN'e göre çevrenin kirlenmesine sebep olan ve neticenin gerçekleşmesine tesir eden her hareketi sebep olarak kabul etmek gerekir. Örneğin bir şeker fabrikası ile mensucat firması, aynı zamanda, yıkama sonrası oluşan proses (işletme) atıksularını deşarj izni almadan ve deşarj standartlarının üstünde değerlerle Sakarya Nehrine bağlanan Çark Deresine vermiş, Sakarya Nehri'nin Adapazarı'ndan itibaren başlayıp denize döküldüğü Karasu'ya kadar olan bölümünde irili ufaklı çok sayıda balık, oksijen azlığı nedeniyle su yüzeyine çıkmış ve pek çok balık da ölmüştür²³.

Somut olayda her iki fabrikanın hareketiyle de bu suçun oluşması mümkündür. Bu halde her birinin hareketi tek başına neticeyi gerçekleştirebilecek durumdadır. Her iki fabrikanın atıksularını alıcı ortama deşarj etmesi neticeye etkili olduğu için her şartı neticenin meydana gelmesinde bir şart olarak kabul etmek gerekir (Şen, 1994:161).

Çevreye karşı suçlar, icrai suçlardır; ihmal suretiyle işlenemezler. Ancak hukuk düzeni bakımından bir sözleşme, bir kanun veya sahip olunan sıfat nedeniyle belli bir yükümlülük altında bulunan failin, somut olayda üzerine düşen yükümlülüğü yerine getirmemesi nedeniyle esasen icrai olarak işlenebilen bir suç, ihmalen işlenebilir. İhmal suretiyle icrai suçlarda nedensellik bağının kurulması; neticeyi meydana getiren hareketin failin veya üçüncü kişinin hareketinden yada doğal bir olay neticesinde gerçekleşip gerçekleşmemesine göre kurulabilir (Özbek, 2006:142). Örneğin çevre yönetiminden sorumlu failin katı atıkları bir işaret koyma belediye aracının gelip alması için bir alanda toplamış ve fakat bu atıklar bir şekilde etrafa saçılmış ise bu ihmali hareket ile netice gerçekleşmiş olduğundan nedensellik bağı da kurulacaktır.

Aynı şekilde doğal olaylarla başlayan veya üçüncü bir kişi tarafından başlatılan tehlikeli bir durumda, bu duruma son verebilme iktidarına sahip olan yükümlünün yükümünü

²³ www.sakaryamedya.com/pdf_version.php?id=6326, e.t. 02.03.2007

yerine getirmemesi halinde netice gerçekleşiyorsa, bu durumda da hareket ile netice arasında nedensellik bağlantısı kurulabilecektir. Burada ayırım esasen failin bu yükümlülüğe sahip olması ve failin neticeye engel olabilme imkânının bulunmasıdır. Örneğin bir deprem sırasında alevler içinde kalan petrokimya tesisinin ana vanalarını kapatabilecekken kapatmayan görevli, etrafa yayılan gaz ve sıvı atık nedeniyle sorumlu olabilecektir. Ancak neticenin fail yükümlülüğünü yerine getirse dahi meydana gelebileceği veya failin neticeye son verebilme olanağının olmadığı hallerde artık nedensellik bağı kurulamayacaktır (Özbek, 2006:140vd).

3.1.6.Hukuka Aykırılık

Hukuk, uygulamada işbölümü kolaylığı sağlaması açısından çeşitli disiplinlere ayrılmıştır. Ancak her biri bir bütün olarak hukuk düzenini oluşturmaktadır. Bir disiplinde hukuka aykırı olan fiil, diğer hukuk disiplini içinde hukuka aykırı hale gelmektedir. Hukuka aykırılık, bir bütün olarak düşünülmesi gereken hukuk düzeninin emir, yasak ve yükümlülüklerine aykırı hareket demektir. Buna göre bir fiil ya hukuka uygundur veya değildir (Özbek, 2006:237-238).

Ceza Hukuku yönünden ise bir fiilin kanuni tarife uygun olması, karine olarak o fiilin hukuka aykırı olduğunu gösterir. Buna göre bu fiilin hukuka aykırı olduğu konusunda kanunda ayrıca bir açıklamaya veya ifadeye yer verilmesine ihtiyaç yoktur. Hukuka aykırılık, hukuk düzeni ile fiil arasındaki bağlantıdır. Bir fiilin kanuni tarifte bildirilen fiil olup olmadığı konusu değerlendirilirken aynı zamanda fiilin hukuka aykırı olup olmadığı da değerlendirilmelidir (Özbek, 2006:251).

Kanuni tarifte bildirilen hareketin yapılması ile hukuka aykırılık da gerçekleşmektedir. Ancak bazı nedenlerle kanuni tarifte bildirilen hareket yapılsa dahi hukuka aykırılık ortadan kalkar ve faile ceza verilmez. Bu nedenler, hukuka uygunluk nedenleri olarak tanımlanmaktadırlar (Öztürk ve Erdem, 2005:133).

Yalnız ceza hukuku açısından değil, hukuk düzeninin tekliği ilkesi gereği tüm hukuk düzeni açısından bir hareketi kabul edilebilir kılan nedenler hukuka uygunluk nedenleridir (Öztürk ve Erdem, 2005:133). Ancak ceza hukuku anlamında hukuka uygunluk veya hukuka aykırılık diğer hukuk dallarından nitelik olarak farklı olmamakla

birlikte; bu hukuka aykırılığa (aykırılığın ağırlığına göre) ceza hukuku yaptırımlarının uygulanmasını gerektir (Demirbaş, 2006:247).

Hukuka uygunluk nedenleri somut olay şartlarına göre kanunda yer alan bütün kasıtlı veya taksirli suçlar için geçerli olabilir. Bunun yanında bazı hukuka uygunluk nedenlerini kanun koyucu, yalnızca ilgili suçlar için düzenlemiş olabilir veyahut ta suçun mahiyeti gereği sadece o suç ile sınırlı olarak fiili hukuka uygun hale getirebilir (Öztürk ve Erdem, 2005:134).

Hukuka uygunluk nedenleri tüm hukuk düzenince kabul edilen nedenler olmakla birlikte, ceza hukuku açısından da ayrıca ceza kanunlarında düzenlenen birtakım hukuka uygunluk nedenleri bulunabilir (Öztürk ve Erdem, 2005:135). 5237 sayılı TCK'da hukuka uygunluk nedenleri dört ana başlık altında düzenlenmiştir. Bu durumlar söz konusu olduğunda failin fiili tüm hukuk sistemi için dolayısıyla ceza hukuku açısından da hukuka uygun olacaktır ve faile ceza verilemeyecektir. Kanunda düzenlenen hukuka uygunluk nedenleri; kanun hükmünün yerine getirilmesi (görevin icrası) (TCK m.24/1), meşru savunma (TCK m.25/1), bir hakkın kullanılması, (TCK m.26/1), ilgilinin rızası (TCK m.26/2)'ndan ibarettir.

Çevreye karşı suçlar açısından hukuka uygunluk nedenleri incelendiğinde bu fiillerin kendilerine mahsus özellikleri gereği, bir hakkın kullanılması ve kanun hükmünün icrası somut olay şartlarına göre hukuka uygunluk halleri olarak düşünülebilir.

TCK 181/1'de “ ilgili kanunlarla belirlenen teknik usullere aykırılık” ve TCK 181/2'de “izinsiz ülkeye sokulması” ifadeleri yer almaktadır. Çevrenin korunması kamu menfaatini ilgilendiren bir husus olarak devletin doğrudan müdahalesini gerektirmektedir. Bunun içinde çevre ile ilgili düzenlemeler daha çok idare hukuku mevzuatı içinde yer almaktadır.

Hukuk düzenimizde çevre ilgili pek çok kanun bulunmaktadır. Ancak doğrudan çevre konusunu düzenleyen en önemli kanun, özel bir kanun olan 2872 sayılı Çevre Kanunu'dur. Ancak ne 2872 sayılı Çevre Kanunu'nda ne de diğer ilgili kanunlarda atık ve artıkların nasıl bertaraf edileceğine veya atık ve artıkların ülkeye nasıl sokulacağına dair bir hüküm bulunmamaktadır. Aslında böyle olması da çevre sorununun kendine özgü olmasına uygundur. Zira atık ve artıkların çeşidi ve sayısı kadar teknolojik

gelişmelerle bunların nasıl bertaraf edileceği, nasıl taşınacağı veya nasıl kullanılacağı konusu, zaman içinde gelişen teknolojiye göre değişmektedir. Bugün tüm dünyada atıkların ve artıkların bertarafı hususu büyük bir sorundur ve bilimsel araştırmalarla bunların çevreye en az zarar verecek şekilde bertarafı yolları aranmaktadır.

Bunun yanında genel olarak, katı, sıvı ve gaz şeklindeki atıkların bertaraf usulleri de birbirinden doğal olarak ayrıdır ve çok ayrıntılıdır. Bu nedenle çerçeve hükümler getiren kanunlarda bu tarz ayrıntılı düzenlemelerin yer alması da mümkün değildir. Bu nedenle mevzuatımızda başta 2872 sayılı ÇK olmak üzere diğer ilgili kanunlara istinaden çıkarılan ve konular hakkında ayrıntılı düzenlemeler içeren yönetmeliklerde 5237 sayılı TCK m.181’de bahsi geçen teknik usuller veya izinler düzenlenmektedir.

Hukuka uygunluk nedenlerinden hakkın kullanılması, 5237 sayılı TCK m.26/1’de “Ceza Sorumluluğunu Kaldıran veya Azaltan Nedenler” olarak düzenlenmiştir. Hükme göre hakkını kullanan kimseye ceza verilemeyecektir. Maddenin TBMM Gerekçe Metninde “...Maddenin birinci fıkrasında hakkın kullanılması hukuka uygunluk nedeni düzenlenmiştir. Bir hakkı kullanan kimsenin hukuka aykırı bir şekilde hareket etmiş sayılamayacağı, bilinen bir gerçektir. Bir hak, kanun, tüzük, yönetmelik, genelge gibi nizamlara dayanabilir ve hukuken tanınmış ve düzenlenmiş olmak kaydıyla, bir mesleğin icrasından da doğabilir. Burada hakkın doğrudan doğruya kullanılabilir olması aranacaktır. Eğer hak, bir mercie başvurarak kullanılabilirse, artık buradaki hak kapsamında kabul olunmayacaktır...” denmektedir²⁴.

Zaten 2872 sayılı ÇK m.8’e göre atık ve artıkları, ilgili yönetmeliklerde belirlenen standartlara ve yöntemlere aykırı olarak ve çevreye zarar verecek şekilde, doğrudan ve dolaylı biçimde alıcı ortama vermek, depolamak, taşımak, uzaklaştırmak ve benzeri faaliyetlerde bulunmak yasaklanmıştır. Kanun, atık ve artıkların bertarafı konusundaki düzenlemelerin açıkça yönetmeliklerle düzenleneceğini bildirmiştir. Buna göre ilgili yönetmeliklerde düzenlenmiş yöntem ve standartlara uygun olarak atık ve artıkların bertaraf edilmesi bir hukuka uygunluk sebebidir. Mevzuattan gelen bu hakkın kullanılmasından dolayı faile ceza verilemeyecektir.

²⁴ TBMM 22. Dönem, Yasama Yılı: 2, Sıra Sayısı: 664, s.432

2872 sayılı K m.13'e göre tehlikeli atıkların ithali yani ülke içine sokulması yasaktır. Türkiye'nin de taraf olduğu "Tehlikeli Atıkların Sınırötesi Taşınımının ve Bertaraf Edilmesinin Kontrolüne İlişkin Basel Sözleşmesine" ve 2872 sayılı K'na istinaden çıkarılmış olan Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliği m.41'e göre atıkların, serbest bölgeler dahil Türkiye Cumhuriyeti Gümrük Bölgesine girişı yasaktır. Ancak, sektör itibari ile ekonomik değere haiz atıkların ithal izinleri yayımlanacak tebliğler doğrultusunda verilir. Buna göre ilgili mercilerden alınan izinlere uygun olarak atıklar ülke içine sokulduğunda bir hukuka uygunluk sebebi olacaktır.

Suç, esasen emir ve yasağ şeklinde belirlenen bir normun ihlalinin, ceza kanununa da aykırı olmasıdır. Bu emir ve yasağın kaynağı, ceza hukuku içinde veya dışında düzenlenmiş olabilir. Zira hukuk düzeni bir bütündür. Çevrenin ve dolayısıyla evre hakkının korunmasında bir fiilin suç sayılabilmesi için, tüm hukuk düzenine aykırılık aranmalıdır. İlgili mevzuatta kabul edilen hukuk kurallarına aykırı sayılan ve bir ceza normu tarafından suç olarak düzenlenen bir fiili işleyene ceza verilebilir. Buna göre evre koruma konusunda genel ve özel hükümler getiren hukuki düzenlemeler ile idari işlem ve kararlara aykırı davranılması da hukuka aykırılık olacaktır (Şen, 1994:173).

5237 sayılı TCK m.24/1 "kanun hükmünü yerine getiren kişiye ceza verilmez..." demektedir. Burada fail, m.26/1'deki gibi hukuk düzeninin bütünlüğü gereği, her hangi bir hukuk kuralından dolayı (kanun, tüzük, yönetmelik vb.) bir hak, görev veya yetki almış olabilir. Buna göre kişiye herhangi bir hak, görev ve yetki veren kanun hükmünün icrası halinde fiil, suç oluşturmayacaktır (zbek, 2006:339)²⁵.

²⁵ "ÖZBEK'e göre TCK m.24/2, 3, 4 fıkralarında düzenlenen ve kanun hükmünün yerine getirilmesi ile aynı hukuki nitelikte bulunan yetkili merciinin emri hükümleri, kanunda yazım şekline göre sorumsuzluk sebebi gibi düşünülse de esasen bu hükümler cezayı kaldıran sebeplerdir (AY madde 137). Çünkü yetkili merciinin emrine dayanarak aslında suç oluşturan bazı fiilleri yerine getiren kişi hukuka uygunluk sebebinden yararlanacaktır. Ancak bunun için belli bir şeyin yapılması veya yapılmaması maksadıyla yetkili merci tarafından aralarında kamu hukukuna giren yani görevi gereği bir bağlılık ilişkisine binaen asta yöneltilmiş (emri vermeye yetkili bir mercii tarafından, bu emri yerine getirmeye zorunlu yetkili ve görevli yani emri icraya mecbur kişiye), meşru /bağlayıcı, (kanunların öngördüğü şekil şartına –yazılı veya sözlü olmak üzere şekil şartı aranmış olabilir-uygun)olması ve yine emrin kanuna aykırı olmaması ve konusunun da suç teşkil etmemesi gerekir. Bir davranışın hukuka uygun olup olmadığını belirlerken, yerine getirilen görevin mahiyeti göz önünde bulundurulmalıdır. Çünkü ancak o zaman yürütülen görevle bağlantılı olarak, bu hukuka uygunluk nedeninin sınırının aşılıp aşılmadığını belirlemek mümkün olabilecektir Ancak 24.maddenin 3.fıkrasından da açıkça anlaşılacağı üzere konusu suç teşkil eden emir hiçbir surette yerine getirilemez. Aksi halde emri veren gibi emri yerine getiren de sorumlu olacaktır. Buradan emri yerine getirenin de ceza alacağını anlamamız gerekmektedir. Ancak m.24/4'e göre de; emrin hukuka uygunluğunun denetlenmesinin kanun tarafından engellendiği hallerde (rneğin Türk

Hukuka uygunluk sebeplerinden faydalanabilmek için, 5237 sayılı TCK m.27/1'e göre hukuka uygunluk sebeplerinin sınırının aşılmaması gerekmektedir. Her ne kadar maddede ceza sorumluluğunu kaldıran nedenler denmiş olsa da, bu hükümlerin hukuka uygunluk sebepleri olarak anlaşılması gerekmektedir (Özbek, 2006: 339vd).

Aslında hukuka uygunluk sebeplerinde kasten sınırın aşılmasında, bir sınırın aşılmasından çok kasten icra edilen bir fiilin icrasından söz edilebilir. Zira burada fail, içinde bulunduğu hukuka uygunluk sebebini kötüye kullanmakta ve eline geçen fırsatı değerlendirmek istemektedir. Oysa hukuka uygunluk sebebi ancak taksirle veya mazur görülebilecek bir heyecan, korku veya telaş gibi nedenlerle aşılabılır (Özbek, 2006:373).

5237 sayılı TCK m.27”de “...sınırın kast olmaksızın aşılması halinde, fiil taksirle işlendiğinde de cezalandırılıyorsa...” denilerek sınırın taksirle aşılması hali düzenlenmiştir. Hukuka uygunluk sebebinin taksirle aşılması durumunda -eğer fiilin taksirle işlenmesi de kanunda suç olarak düzenlenmiş ise- fail taksirli suçun cezası ile cezalandırılır (Özbek, 2006:374-375). Kirleten fail, ruhsat veya izin alarak başlattığı ve arıtma tesisi yaptırdığı halde bu arıtmayı gereği gibi çalıştırmıyorsa, hukuka uygunluk sınırını kasten aşmakta olduğu için artık hukuka uygunluk sebeplerinden faydalanamayacaktır.

Fail sınırı taksir ile aşmış ise, 5237 sayılı TCK m.182'ye göre bu fiilin taksirle işlenebilmesi mümkün olduğu için somut olayın şartlarına göre failin fiili bu hükme göre değerlendirilecektir. Örneğin fail, arıtma tesisinde meydana gelmiş arızayı fark etmeden standart üzerinde atıksu deşarj ederse; taksirle hukuka uygunluk sebebini aşabilir.

3.1.7.Manevi Unsur

Suçun, fiil ile kişi arasındaki manevi bağı ifade eden manevi unsur, kast ve taksirden oluşmaktadır (Özbek, 2006:234).

Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu) emri yerine getiren, emrin konusu suç teşkil etse bile sorumlu olmayacaktır (Özbek, 2006: 339vd)”.

3.1.7.1.Kast

5237 sayılı TCK'da kast, suçun, kanuni tanımındaki unsurlarının bilerek ve istenerek gerçekleştirilmesinden ibarettir (m.21/1). Buna göre kastın bilmek ve istemek şeklinde iki unsuru bulunmaktadır (Özbek, 2006:276).

Failin kasten hareket etmiş olduğunu kabul edebilmek için kanuni tarifte yer alan tüm unsurları (hareketin konusunu ve buna ilişkin hususları; suç, özgü bir suç ise kendisi bakımından gösterilmiş olan nitelikleri; suç, mağdur bakımından özellik taşıyorsa, bu bakımından gösterilmiş olan nitelikleri; objektif nitelikteki unsurları; suçun hukuki konusunu; hukuki değerini, icra ediliş şeklini, ağırlatıcı sebeplerini ve neticeyi) bilmesi gerekmektedir. (Özbek, 2006: 277vd).

Ancak bir şeyin bilinmesi, istenmesi anlamına gelmemektedir. Bu nedenle kastın gerçekleşebilmesi için bilme yanında neticeyi istemesi de aranmaktadır. Zira faili asıl sorumlu tutan şey istemedir (Özbek, 2006:279).

Kast, hareket ile aynı zamanda ve yan yana bulunmalıdır²⁶.Kast; genel-özel, ani-tasarlama (taammüt-düşünce) ve dorudan-dolaylı (olası/gayrimuayyen) olmak üzere ayrılabilir⁽ Özbek, 2006:282).

Genel kast hemen tüm suç tipleri için geçerli bir kavram olup, hareket ve neticenin bilinmesi ve istenmesidir. Özel kast ise bazı suç tiplerinde belirtilen neticeyi gerçekleştirmeye yönelik kişinin iç alanında oluşan ve hareketi yönlendiren; hareketle ilgili kararın alınmasına etken olan ve kastan önce gelerek, kastı hazırlayan bir saikle failin hareket etmesidir (örneğin töre saikiyle ya da bir suçu gizlemek, delillerini ortadan kaldırmak veya işlenmesini kolaylaştırmak amacıyla kasten adam öldürmek gibi...) (Özbek, 2006: 235vd)²⁷.

²⁶ “Buna göre hareketin yapıldığı anda mevcut olan kast, başlangıçta kasttır. Fail, belli bir suçu işleme kastı ile hareket ederken yeni bir kast ortaya çıkmış ise buna da eklenen kast denir. Bu durumda fail, suç oluşturmayan bir harekete başlanmış fakat hareketi daha sonra suç oluşturan bir fiile dönüşmüş olabilir (odayı kilitleyip çıkan failin, daha sonra odada birinin olduğunu fark etmesine rağmen kapıyı açmamasıyla hürriyeti tahdit suçunu oluşturmaması gibi); ya failin taksirle işlenen suç, daha sonra kasten işlenen bir suça dönüşmüş olabilir (yanlış ilaç veren hemşirenin bu yanlışını fark etmesine rağmen bu konuda bir şey yapmaması) ya da fail, belli bir neticeye yönelik olarak başlayan hareketi tamamlanmadan, maksadını değiştirerek başka bir neticeyi gerçekleştirir (hırsızlık için girdiği evde, ev sahibini karşısında gören failin ev sahibini öldürmesi gibi) (Özbek, 2006: 282)”.

²⁷ “Bazı suç tanımlarında, suçun unsurlarına ilişkin kastın yanı sıra, failin belli bir amaç doğrultusunda veya belli bir saikle hareket etmesi suçun manevi unsuru olarak aranmaktadır. Fransız ceza hukuku etkisi

Suç, ani bir kararla işlenmiş (suç kararı ile hareketin başlaması arasında kayda değer bir süre geçmemiş) ise ani kast; önceden düşünülüş ve daha sonra harekete geçilmiş ise tasarlama şeklinde kast söz konusudur (Özbek, 2006:283-284).

Çevrenin atık ve artıklarla kirletilmesi suçları, genel kastla işlenen suçlardır. Kanun koyucu bu suçların işlenmesi için ayrıca bir saik aramamıştır. Ayrıca ani kastla işlenebileceği gibi, somut olayın şartlarına göre tasarlayarak da işlenebilir. Örneğin Hindistan'ın asbestli olduğu gerekçesiyle kabul etmediği Hollanda'ya ait OTOPAN adlı gemi, yedi yıl Hollanda'nın Amsterdam Limanı'nda bekletildikten sonra İzmir Aliğa'da sökülme üzere bir Türk şirketince satın alınmış, çevre örgütlerinin uyarısı gemideki asbest ve kanserojen madde miktarının bildirilenden daha yüksek olduğunu anlaşılmış ve ülkeye giriş izni Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından iptal edilmiştir²⁸. Bu olayda fail, asbest ve kanserojen madde içerdiğini bildiği geminin tasarlayarak, söküm adı altında ülke içine sokmaya çalışmıştır.

Kasten işlenen suçlar, doğrudan ya da olası kastla işlenebilir. Doğrudan kast; failin gerçekleşmesini istediği neticeye ilişkin kastıdır. Örneğin öldürme kastıyla ateş eden kimsenin kastı doğrudan kasttır. Olası kastta da failin, istediği bir netice vardır. Fakat fail, bu netice ile birlikte başka neticelerin de gerçekleşebileceğini öngörür ve ne olursa olsun diyerek bu neticeleri göze alır (Özbek, 2006:286). Bu nedenle failin gerçekleştirmek istediği netice ile beraber gerçekleşmesi olası diğer neticeler bakımından kastı, olası kasttır (Hakeri, 2005:34). Kişinin gerçekleşmesini istediği netice ile ilgili olarak doğrudan kastının bulunduğu kabul edilir (Hakeri, 2005:33)

5237 sayılı TCK m.2'de olası kast "kişinin, suçun kanunî tanımındaki unsurların gerçekleşebileceğini öngörmesine rağmen, fiili işlemesi" olarak tarif edilmiştir.

ile Türk Hukuk literatürüne giren ve özel kast olarak ifade edilen kavram aslında failin suçu işlerken failin amacını veya saikini göstermektedir. Buna göre özel kast veya genel kast diye bir ayrıma gerek yoktur. Yani fail ya genel kast hareket edecek ya da belirli bir saik veya amaçla suçu işleyecektir. Bu nedenle kasıtlı suçlarda fail suçun unsurlarını gerçekleştirme konusunda bir bilinçle hareket eder ancak çoğu zaman fail ayrıca bir saik de gütmektedir. Bu nedenle saikin suçun unsurları ile ilgisi yoktur. Failin saikinin suçla ilgisinin olabilmesi için kanunda saikin özel olarak gösterilmesini gerekir. Bu nedenle saik kimi suçlarda, suçun temel şeklinde bazen de suçun nitelikli şeklinde düzenlenmiştir veya bazı suçlarda da suçun kanuni tarifinde unsur olarak verilen amaç bir başka fiilin gerçekleştirilmesi için düzenlenmiş olabilir" (Özgenç, 2006: .235-236)

²⁸ <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=196783>, e.t. 03.03.2007

Kasten işlenebilen suçlar, hem doğrudan hem de olası kastla işlenebilir. Ancak, suçun kanuni tarifinde “bilerek” “bildiği halde”, “bilmesine rağmen” ifadelerine yer verilmiş ise, o suçlar sadece doğrudan kastla işlenebilir. Örneğin iftira suçunda, failin suçsuz olduğunu “bilerek” bir kişiye suç isnat etmesi; sahte parayı “bilerek” kabul etmesi; “bilerek” tedavüle koyması; sahte özel belgeyi “bilerek” kullanması suçları ancak doğrudan kastla işlenebilir (Özbek, 2006:286; Özgenç, 2006:297).

Çevrenin atık ve artıklarla kasten kirletilmesi suçlarında manevi unsur, doğrudan kast olmakla birlikte, bu suçlar, olası kastla da işlenebilir. Ağustos 1988'de Samsun'un Alaçam İlçesi sahillerinde ortaya çıkan İtalya kökenli zehirli atık içren 367 (152'si boş, 215'i dolu) varil, kasten kirletme kastı ile alıcı ortam olan denize verilmiş ve yapılan incelemelerde varillerin içeriklerindeki maddelerin canlı hayatı için ciddi tehdit içerdiği saptanmıştır²⁹. Zehirli varilleri denize veren fail, bu atıkları çevreyi kirletme kastı ile hareket etmiş ve canlı hayatının da burada zarar göreceğini öngörmüş ancak ne olursa olsun diyerek olası kast ile hareket etmiş olabilir.

3.1.7.2.Taksir

Suçlar genellikle kastla işlenir. Ancak failin kasti suçlarda olduğu gibi, kanuni tarifte neticeye yönelik bir irade ile hareket etmediği halde, gerekli özeni göstermemiş olmasından toplumsal düzenin zarar göreceği düşüncesi, taksirli suçların ceza kanunlarında yer almasına sebep olmuştur. Ancak bir fiilin taksirden dolayı cezalandırılabilmesi için kanunda açık bir hüküm olmalıdır (Özbek, 2006: 292).

Failin, kanundan, sözleşmeden, ahlaki kurallardan, ortak hayat tecrübelerinden vb nedenlerle göstermek zorunda olduğu dikkat ve özeni göstermemesi, yükümlüğü yerine getirmemesi suretiyle kanuni tarifte belirtilen ve fakat failin istemediği neticenin gerçekleşmesi haline taksir denmektedir. Burada fail, beklenen özeni göstermiş olsaydı netice gerçekleşmeyecektir (Özbek, 2006:292-293).

Kişinin dikkatli ve özenli hareket etme yükümlülüğünün kaynağını diğer kişilerin hayatına, vücut dokunulmazlığına, malvarlığına ilişkin davranış normları oluşturmaktadır. Dikkat ve özen yükümlülüğüne ilişkin kurallar, örneğin, trafik düzeni,

²⁹ http://www.sabah.com.tr/ozel/tuzladaki2070/dosya_2070.html, e.t.03.03.2007

işçi sağlığı ve iş güvenliği, sağlık hizmetlerinin yürütülmesi ve ailevi yükümlülüklerden kaynaklanabilir (Özgenç, 2006:312).

Kanun koyucu çevre hakkının ihlalinde de toplumsal düzenin zarar göreceği düşüncesi ile çevreye karşı suçlar faslında m.181’de kasten işlenebilen çevrenin atık ve artıklarla kirletilmesi suçunun, m.182’de taksirle işlenebileceğini düzenlenmiştir. Çevreye zarar verecek şekilde, atık veya artıkların toprağa, suya veya havaya verilmesine taksirle neden olunması suç olarak düzenlemiştir. Örneğin bir deprem sonrasında faaliyetine ara veren fabrika, kanal ve arıtma sisteminde hasar olup olmadığını kontrol etmeden üretime tekrar başlamış ve deprem sonrası sistemde oluşan çatlaklardan sızın sızıntı suyu, alıcı ortama karışmış ve çevre kirliliğine taksirle sebep olunmuş ise bu taksirli davranıştan dolayı sorumlu olacaktır.

Taksirli suçlar ile kasti suçlar esasen büyük oranda birbirine benzemekle birlikte, bu suçlar arasındaki fark, manevi unsurda belirmektedir. Kasıtlı suçlarda fail, hareketi ve neticeyi bilmekte ve istemekte iken; taksirli suçlarda fail neticeyi bilmediği ve hatta istemediği gibi, öngörememektedir de. Fakat somut olayın şartlarına, failin ve fiilin durumuna göre öngörebilmesi beklenmektedir. Bu da taksiri, neticesi öngörülemeyecek kaza ve tesadüften ayırmaktadır (Özbek, 2006:293).

5237 sayılı TCK’da taksir m.22/2’de “dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılık dolayısıyla, bir davranışın suçun kanunî tanımında belirtilen neticesi öngörülmeyle gerçekleştirilmesi” olarak belirtilmiş ve m.22/1’de” taksirle işlenen fiiller, kanunun açıkça belirttiği hâllerde cezalandırılır” denmiştir. Taksir de hareket iradi, ancak netice iradi değildir (Özbek, 2006:295).

5237 sayılı TCK m.22/3’e göre bazı hallerde kişinin öngördüğü neticeyi istememesine karşın, neticenin meydana gelmesi hâlinde bilinçli bir taksir söz konusudur. Bilinçli taksirde failin gerçekleştirmeyi istediği bir netice yoktur. Ancak fail, neticenin gerçekleşebileceğini öngörmekte ve fakat öngördüğü neticenin gerçekleşmemesi için gerekli özen ve dikkati göstermemektedir (Özbek, 2006:300). Örneğin fail, depremde fabrikanın kanal ve arıtma sisteminin hasar görmüş olabileceğini öngörmüş, ancak gereken tedbirleri almayı ihmal etmiş ise neticeyi istemese bile bu hareketinden dolayı sorumlu olacaktır.

Buna göre olası kastla, bilinçli taksir arasında fark, hareketin kasti olup olmamasıdır. Olası kastta failin kasten gerçekleşmesini istediği bir netice varken, bilinçli taksirde böyle bir kast söz konusu değildir (Hakeri, 2005:36).

TCK m.181/2’de düzenlenen atık ve artıkların izinsiz olarak yurt içine sokulması suçunun taksirle işlenebileceğine dair bir hüküm bulunmadığı için bu suçta manevi unsur sadece kasttır.

3.1.8.Nitelikli Haller

5237 sayılı TCK’da suçların önce temel şekilleri düzenlenmiş ve temel şekillerine göre daha ağır veya daha hafif cezayı gerektiren nitelikli halleri de ayrı bir suç tipi olarak düzenlemeye tabi tutulmuştur. Buna göre 765 sayılı TCK da yer alan suçun temel şeklinin belirlenip daha sonra sayılan ağırlaştırıcı ve hafifletici sebeplerden 5237 sayılı TCK’da vazgeçilmiştir (Özgenç, 2006:220).

Nitelikli haller, fiilin işleniş tarzı bakımından (örneğin, kasten öldürme suçunun yangın, su baskını, tahrip, batırma veya bombalama ya da nükleer, biyolojik veya kimyasal silâh kullanmak suretiyle işlenmesi); fiilin işlendiği yer veya zaman bakımından (örneğin hırsızlık suçunun gece vakti işlenmesi); failin vasfı bakımından (örneğin, haberleşmenin kayda alınmasının kamu görevlisi tarafından işlenmesi); mağdurun vasfı bakımından (örneğin cinsel saldırı suçunun kendini savunamayacak derecede malul olan kişiye karşı işlenmesi); fail ile mağdur arasındaki ilişki bakımından (örneğin kasten yaralama suçunun eşe karşı işlenmesi); suçun konusu bakımından (örneğin hırsızlık suçunun elektrik enerjisine yönelik olarak işlenmesi); fiilin işlenişleriyle güdülen amaç bakımından (örneğin öldürme suçunun başka bir suçun delillerini gizlemek amacıyla işlenmesi...) bir tasnife tabi tutulabilir (Özgenç, 2006: 221vd).

TCK m.181 gerekçe metninde “Üçüncü fıkraya göre; bir ve ikinci fıkralarda tanımlanan suçların konusunu oluşturan atık veya artıkların toprakta, suda veya havada kalıcı özellik göstermesi, verilecek cezanın artırılması sebebini oluşturmaktadır. Atık veya artıkların niteliği bu suçlar açısından daha ağır cezayı gerektiren nitelikli hâl olarak kabul edilmiştir.

Dördüncü fıkrafta ise, bir ve ikinci fıkralarda tanımlanan suçların konusunu oluşturan atık veya artıkların diğer bir takım özellikleri, bu suçlar açısından daha ağır cezayı

gerektiren ayrı bir nitelikli hâl olarak kabul edilmiştir. Bu hükmün uygulanabilmesi için, suç konusu atık ve artıkların insan veya hayvanlar açısından tedavisi zor hastalıkların ortaya çıkmasına, üreme yeteneğinin körelmesine, hayvanların veya bitkilerin doğal özelliklerini değiştirmeye neden olabilecek niteliklere sahip olması gerekir.”

Tarımda zararlıları böcekleri, yabancı otları ve kemirgenleri öldüren ya da uzaklaştıran kimyasal maddeler olan pestisitler, rasgele ve bilinçsiz olarak kullanılmaktadır. Bu maddeler sadece çevrede bir kirlenmeye sebep olmamakta, aynı zamanda uzun zaman alıcı ortamlarda yok olmadan kalabilmektedirler.

TCK m.181/3’e failin alıcı ortama vermiş olduğu atık ve artıkların kalıcı etki bırakması nitelik itibarı ile cezanın ağırlaştırılmasını gerektiren nitelikli bir hal olarak düzenlenmiştir. Örneğin tarlasından daha fazla verim almak isteyen fail, kimyasal gübrelemenin sakıncalarından farkında olarak gereğinden fazla kullanmış, ancak bu kimyasal gübreler toprakta kalıcı hale gelerek toprak yapısını bozmuş ise; göl kenarında bir tesis, hiç bir arıtma yapmaksızın atıksuyunu göle boşaltarak, kirlenmiş ve zamanla o bölgede ekolojik dengenin bozulmasıyla birlikte yosunlaşma (ötrofikasyon) oluşmuş ise artık kirlilik kalıcı hale gelmiştir. Bu kirliliğin oluşmadan evvel önlenmesi gerekir. Nitekim bu gibi bir kirliliğin ortadan kaldırılması ya çok zor yada kimi zaman neredeyse imkansızdır.

TCK m.181/4’e düzenlenmiş nitelikli hal ise kimyasal atıklar gibi alıcı ortamdaki hayatı derinden etkileyen atık ve artıkların yani kullanılan aracın niteliğine göre daha ağır bir cezayı vermeyi gerektirir. Nitekim bu maddeler toprakta yaşayan canlıların ölmesine, besin zincirlerinin bozulmasına ve türlerin yok olmasına sebep olmaktadır. Bu maddelerin yan etkileri, insan sağlığı üzerinde de görülmektedir. Bu maddeler, başta sinir sistemi olmak üzere, sindirim sistemi, karaciğer, böbrek ve idrar yolları rahatsızlıkları, solunum yolu enfeksiyonlarına sebep olmakta ve bağışıklık sistemini kötü yönde etkilemektedirler. Bunun yanında kadın üreme sisteminde de etkisini göstermekte; düşük sonuçlu veya sağlıklı doğumlara, üreme yeteneğinin körelmesine sebep olmaktadır (Güler ve Çobanoğlu, 1994:11vd).

Daha çok DDT adıyla bilinen Dikloro Difenol Trikloroethan, 1939 yılında keşfedilmiş ve dünyada en yaygın biçimde kullanılan böcek ilacı olmuştur. Çok zehirli ve inatçı bir böcek öldürücü olan DDT, kolayca vücut dokusundaki yağlarda çözülmemekte ve gıda

zincirinde birikmektedir. Böylece balıklar ve kuşlar için çok öldürücü bir zehir haline gelmektedir. Yapılan araştırmalarda kuşların yumurtalarının kabuklarını zayıflatığı ve üremelerini sonuçsuz bıraktığı için bir çok türün, daha önce kullanılan yerlerde soyunun tükenmesine yol açacağı saptanan ilaç, 1970'li yıllarda ABD ve Avrupa'da yasaklanmış, kullanılan yerlerde çevredeki DDT değerleri yavaş yavaş düşmeye başlamıştır³⁰.

Tıbbi Atıkların Kontrolü Yönetmeliği gereğince canlı hayatı için ciddi tehdit içeren tıbbi atıkların ayrı bir usulle toplanıp, bertaraf edilmesi gerekmektedir. Ancak ülkemizde bazı yerlerde bu atık ve artıklar herhangi bir önlem alınmadan gelişi güzel alıcı ortamlara verilmektedir. Örneğin 2007 yılının Mart ayı sonunda Samsun ilinin Tekkeköy Costal mevkiinde sahile, bazı hastane ve ilaç firmaları tarafından atılan tıbbi atıklar vurmuş ve bu atıkların insan sağlığını tehdit ettiği bildirilmiştir³¹.

Bu şekilde insan veya hayvanlar açısından tedavisi zor hastalıkların ortaya çıkmasına, üreme yeteneğinin körelmesine, hayvanların veya bitkilerin doğal özelliklerinin değiştirmesine neden olabilecek niteliklere sahip olan atık veya artıkların alıcı ortamlara verilmesi veya ithali (ülke içine sokulması) durumunda fiilin işleniş tarzı itibarıyla suç, nitelikli hale geldiği için daha ağır bir ceza verilecektir.

İngiltere Birmingham Üniversitesi'nde yapılan "1960–1980 yıllarında çocuklarda görülen kanser vakaları" konulu bir araştırmada, kanser nedeniyle yaşamını yitiren çocukların doğum ve ölüm kayıtlarıyla, İngiltere'nin kimyasal kirlilik haritasını karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Araştırmada kimyasal kirliliğin yoğun olduğu bölgelerde anne adayı tarafından solunan kirliliğin göbek bağı yoluyla çocuklara geçebileceği, bu şekilde, doğan çocukların 16 yaşına varmadan kanserden ölme olasılıklarının, diğer çocuklara göre 2-4 kez daha fazla olacağı saptanmıştır³².

TCK m.182'ye göre de atık ve artıklardan kaynaklanan kirliliğin alıcı ortamlarda kalıcı hale gelmesi; suçun, insan veya hayvanlar açısından tedavisi zor hastalıkların ortaya çıkmasına, üreme yeteneğinin körelmesine, hayvanların veya bitkilerin doğal özelliklerini değiştirmeye neden olabilecek niteliklere sahip olan atık veya artıklar işlenmesi hali, nitelikli bir hal olarak düzenlenmiştir.

³⁰ <http://ekolojiksozluk.ekoses.com/words.asp?ecologicalwords=ddt>, e.t. 20.03.2007

³¹ http://www.kenthaber.com/Arsiv/Haberler/2007/Mart/31/Haber_219489.asp, e.t. 02.04.2007

³² <http://www.ntvmsnbc.com/news/305538.asp>, e.t. 05.04.2007

3.1.9.Suçun Özel Görünüş Biçimleri

Suçun özel görünüş şekilleri teşebbüs, iştirak ve suçların içtimaından oluşmaktadır

3.1.9.1.Teşebbüs

Bir suç, suç fikrinin ortaya çıkması, hazırlık hareketleri, icra hareketleri ve suçun tamamlanması şeklinde dört aşamadan oluşur ve buna suç yolu denmektedir. İcra hareketlerine başlandığı halde failin elinde olmayan sebeplerle tamamlanamayan suçlar, teşebbüs halinde kalmış suçlardır (Özbek, 2006:441).

Bir fiilin ceza kanununda suç olarak düzenlenmesi, belirli bir hukuki değerin daha etkin bir şekilde korunabilmesini mümkün kılar. Nitekim bu fiilin icrasına başlanması ile hukuki değer ihlal edilmekte ve teşebbüs aşamasında kalsa dahi cezalandırılması, hukuki değerin koruma alanını genişletmektedir. Bu nedenle teşebbüse ilişkin kurallar, genel hükümlere konulmak suretiyle tüm suçlar için uygulanabilir hale gelmiştir (Özgenç, 2006:459).

Faildeki anti-sosyal iradenin dışa yansımaları ve failin davranışlarının toplum düzeni için bir tehlike oluşturması nedeniyle elverişli suçlar teşebbüs aşamasında kalsa dahi fail cezalandırılır (Devrim, 2006: 111).Bu nedenle suç ve cezaların kanuniliği ilkesi gereği ceza kanununda teşebbüse ilişkin düzenlemeler yer almaktadır. Eğer böyle bir düzenleme bulunmazsa failin teşebbüsten dolayı cezalandırılması mümkün olmayacaktır (Özbek, 2006:441; Özgenç, 2006:459).

Teşebbüsün cezalandırılabilmesi için, bu fiilin hazırlık hareketleri ile icra hareketlerinin belirlenmesi gerekmektedir. Hazırlık hareketleri (eğer kanun koyucu tarafından ayrıca bir suç olarak belirlenmemiş ise) henüz kastedilen suçu işlemeye yönelik ve yeterli olmadıklarından cezalandırılmamaktadır (Devrim, 2006:111).

Teşebbüste failin icra hareketlerine başlaması yetmez; failin elverişli hareketlerle icraya başlamış olması gerekir. Hareketlerin elverişli olmaması halinde teşebbüs yoktur ve işlenemez suç söz konusu olur, bu durumda fail cezalandırılmaz (Devrim, 2006:111).

5237 sayılı TCK m.35/1'e göre kişi, işlemeyi kastettiği bir suçu elverişli hareketlerle doğrudan doğruya icraya başlayıp, elinde olmayan nedenlerle tamamlayamaz ise teşebbüsten dolayı sorumlu tutulur. Buna göre bir suçun teşebbüs aşamasında kalmasına

rağmen cezalandırılabilmesi için, o suçun teşebbüse elverişli olması gerekir. Ceza kanununda teşebbüs hareketlerinin bağımsız suç olarak düzenlendiği suçlar, taksirle işlenen suçlar, şekli suçlar, ihmali suçlar ve netice itibariyle ağırlaşmış suçlar teşebbüse elverişli değildir (Özbek, 2006:443-444).

Teşebbüste failin işlediği suç, kasten işlenebilen bir suç olmalıdır. Ayrıca suç yolunda hazırlık hareketlerinin tamamlanmış olması; doğrudan doğruya (işlenmesi kastedilen suç ile belirli bir yakınlık ve bağlantı içinde) icra hareketlerine başlanmış olması; bu icra hareketlerinin de suçun kanuni tarifinde bildirilen fiili işlemeye elverişli olması gerekir. Teşebbüste suçun failin elinde olmayan nedenlerle tamamlanamaması gerekir (Özbek, 2006:444).

Doğrudan doğruya icraya başlanması ifadesi ile hazırlık ve icra hareketleri arasındaki ayırımın objektif bir ölçüye dayandırılması sağlanmaya çalışılmıştır (Özgenç, 2006:462).İcra hareketlerinin elverişli olması ifadesi ile de gerçekleştirilen fiilin bir icra hareketi olması, bu icra hareketlerine başlanması ve neticeyi meydana getirebilecek şekilde olması anlatılmaya çalışılmıştır (Özgenç, 2006:459vd).

TCK m.181/1, atık ve artıkların alıcı ortamlar olan toprak, su ve havaya verilmesi ile tamamlanan suçlardır. Şekli bir suç olan, TCK 181/1 teşebbüse elverişli bir suç değildir. Örneğin bir organize sanayide arıtma tesisinin bulunmaması veya bulunsa bile çalıştırılmaması nedeniyle atıksu ve atıkgazların alıcı ortamlara doğrudan verilemesi ile suç tamamlanmış olur.

Suçun maddi konusunun bulunmaması ya da suçu işlemesi için kullandığı araçların elverişsiz olması nedeniyle suçu işleyememesi durumu işlenemez suça teşebbüstür (Özbek, 2006:459; Özgenç, 2006:467). Atık ve artıkların alıcı ortamlara verilmesi ile suç tamamlanacağından somut olay şartlarına göre failin elinde olmayan sebeplerle suç tamamlanamamış, yani tehlike de ortaya çıkmamış ise işlenemez suça teşebbüs söz konusu olacaktır. Failin suçu, baca veya deşarj ünitesinin elektrik kesintisi, ani bir denetim yapılması gibi elinde olmayan sebeplerle tamamlayamaması işlenemez suça teşebbüstür³³.

³³ “İşlenemez suçu hangi fiilin oluşturduğunu saptamak açısından objektif teori, sübjektif teori, tehlike teorisi olmak üzere üç teori bulunmaktadır:

Fail, tehlikeli atıkları varillerle ıssız bir alıcı ortama vermek üzere yola çıkardıktan sonra (yani hazırlık hareketleri bitip, icra hareketleri başladıktan sonra) bir ihbar üzerine yakalanırsa, hareket, teşebbüs aşamasında kalsa bile tehlikeli atıkları henüz alıcı ortama veremediği için işlenemez suç teşebbüs söz konusu olacaktır. Ancak bu anda fail, aynı zamanda bu atıkları yönetmeliklerde bildirilen yöntemlere aykırı olarak taşıyorsa, idari bir yaptırım söz konusu olabilecektir.

TCK m.181/2'ye göre atık ve artıkların izinsiz olarak ülkeye sokulması ile suç tamamlanacaktır. Bu suç da şekli bir suç olup, teşebbüse elverişli değildir. Fail, ülke içine sokmak için atık ve artıkları yola çıkarmış (hazırlık hareketlerini bitirip, icra hareketlerine başlamış) ve fakat failin elinde olmayan nedenlerle suç tamamlanamamış olsa bile, suç ülke içine sokmakla gerçekleşeceğinden teşebbüs söz konusu olmayacaktır³⁴.

Çevreye karşı suçların önlenmesinde ceza vermek elbette yegâne çözüm yolu değildir. Bu nedenle ihlale kendiliğinden son veren veya mahkûmiyet kesinleşinceye kadar tehlike ve zararları gideren ya da gidermeyi taahhüt edenlere ceza vermemek veya cezalarında indirim gitmek daha yerinde olabilir (Şen, 1994:143). Fakat kanun koyucu çevreye karşı suçların düzenlendiği 5237 sayılı TCK m.181 ve devamı maddelerinden sadece m.184'de yer alan sadece imar kirliliği suçunda etkin pişmanlık olanağını

Objektif teoriye göre hareketin cezalandırılabilmesi için, korunan hukuki değeri tehlikeye düşürmesi ya da hukuki değere zarar vermesi gerekir.Yani failin sadece suç işleme kastının olması hareketin hukuka aykırı olması için yeterli değildir.Bu teoriye göre elverişsizlik suçun konusunda yahut kullanılan araçtır.

Objektif teori gerek konu gerekse araç yönünden elverişsizliği mutlak ve nispi olarak ikiye ayırmaktadır. Eğer elverişsizlik mutlak ise (örneğin adam öldürme suçunda mağdur zaten ölü ise) fail cezalandırılmaz. Eğer elverişsizlik nispi ise (örneğin zehirleyerek bir adamı öldürmek isteyen failin bu zehri, yeterli dozajda vermemesi halinde adam ölmezse) fail teşebbüs hükümlerince sorumlu tutulur. Ancak teori objektif bir tehlike aramakta olduğundan dolayı eleştirilmektedir. Nitekim failin elverişsiz fiili bir tesadüf ise (örneğin mağdur oturma odasındaiken yatak odasına ateş edilse)objektif bir tehlike yaratmamış olacaktır.

Subjektif Teoriye göre neticenin önemi yoktur, çünkü failin cezalandırılabilmesi için yeterlidir. Buna göre netice tesadüfen gerçekleşmese dahi failin toplum için zararlı bir kimse olduğu ortaya çıktığı için fail cezalandırılmalıdır

Yargıtay'ca kabul edilen Yeni Objektif Teori/Tehlike Teorisine göre ise teşebbüste aranan husus fiilin arz ettiği tehliktir ve fiilin tehlikeli olup olmadığı olay anına göre araştırılmalıdır. Buna göre fiilin bir tehlike oluşturup oluşturulmadığına bakılmalı ve eğer failin fiili, suç konusu üzerinde herhangi bir tehlike yaratmıyorsa veya yarattığı tehlike önemsiz ise teşebbüs de yoktur. Failin hareketinin tehlike yaratıp yaratmadığı somut olayda hâkim tarafından failin fiili işlediği sıradaki bilgisine, genel yaşam kuralları ve tecrübelerine göre belirlenir. Failin hareketi tehlike arz ediyorsa bu durumda fail cezalandırılacaktır (Özbek, 2006: 459-460)."

³⁴ http://www.cevreorman.gov.tr/guncel/haber_oku.asp?id=29, e.t. 24.03.2007

tanımıdır. Buna göre failin diğer suçlarda etkin pişmanlıktan faydalanma olanağı bulunmamaktadır.

3.1.9.2. İştirak

Ceza kanunlarda yer alan suçlar (bazı istisnalar dışında) tek kişi tarafından işlenebilen suçlardır. Kanuni tarifte suçun işlenebilmesi için birden fazla fail aranıyorsa bu suçlar çok failli suçlardır (kavga, zimmet, rüşvet, vb...). İştirak ise, kanuni tarifte tek faille işlenen suçların, birden fazla kişinin iştirak iradesi ile birlikte hareket etmesi ile işlenmesidir (Özbek, 2006:473).

İştirak, birden fazla kişinin suça maddi veya manevi olarak ve iştirak iradesiyle (suça katılma bilinci ile) katılmalarıdır. 5237 sayılı TCK m.37/1'e göre "suçun kanunî tanımında yer alan fiili birlikte gerçekleştiren kişilerden her biri, fail olarak sorumlu olur". Fail, tek başına veya başkaları ile işbirliği yaparak suç işler. Bu maddeden yola çıkarak fiili gerçekleştiren kişilerden her biri fail olarak kabul edilmiş olmaktadır (Özbek, 2006:473).

İştirak halinde işlenmiş suçlarda önemli olan iştirak iradesidir. Her bir failin birbirinden habersiz olarak suçu işlemiş olması halinde yan faillik söz konusu olacak ve bu durumda iştirak kurallarına başvurmaya gerek olmayacaktır. Örneğin bir sanayi bölgesinde, firmalar birbirlerinden habersiz olarak arıtma tesislerini çalıştırmamış ve neticede çevre kirliliği meydana gelmiş ise aralarında iştirak iradesi bulunmadığından, her biri kendi fiilinden ayrı ayrı sorumlu olacaktır.

765 sayılı TCK'da iştirak; asli ve fer'i iştirak olarak; asli iştirak ise "asli maddi iştirak" ve "asli manevi iştirak (azmettirme)" olarak; asli maddi iştirak ise "fiili irtikâp etme" ve "fiili doğrudan doğruya beraber işleme" olarak bir ayrıma tabi tutulmuştur. Ancak 5237 sayılı TCK'da iştirak şekilleri, genel bir şekilde faillik ve şeriklik olarak ikiye ayrılmaktadır (Özgenç, 2006:487).

Kanuni tarifte bildirilen suçu yalnız başına işleyen kişiye "doğrudan " veya "müstakil fail" denir. Aynı suç birden fazla suç ortağı tarafından müştereken gerçekleştirilmiş ise, bu durumda "müşterek faillik" söz konusu olur (TCK m.37/1).

Suç ve cezaların şahsiliği ilkesi gereğince ancak gerçek kişiler fail olabilmektedir. Bu nedenle kirleten, bir tüzel kişilik ise fail olarak adlandırılmayacaktır. Bu durumda somut olayın şartlarına göre tüzel kişiliğin sahibi veya sahipleri, yönetim kurulu başkanı, tüzel kişilikten sorumlu ve yetkili kılınan kişiler (örneğin genel müdür, birim müdürleri veya çevre konusunda sorumlu olan diğer kişiler) suçun faili olarak sorumlu olacaklardır. Birden fazla çalışanın yetkili veya sorumlu olabileceği işletmelerde iştirak iradesinin bulunup bulunmamasına göre kişiler, bu suçları iştirak halinde işleyebilirler.

Tek bir faille de işlenebilen suçlardan olan çevrenin atık ve artıklarla kirletilmesi suçları, birden fazla kişi tarafından da işlenebilir. Örneğin kimyasal madde üreten bir fabrika yöneticileri, 2872 sayılı ÇK gereğince çevre konusunda bir sorumlu bulundurmaları gerekirken, göstermelik olarak bir çevre mühendisi ile anlaşmış ve arıtma tesisini gerektiği gibi çalıştırmayarak üretim sonucu çıkan sıvı ve gaz atıklarını arıtmaksızın alıcı ortamlara vermişlerse işlenen suçtan iştirak halinde hepsi sorumlu olacaklardır.

Organize sanayilerde dokuma, giyim, deri, metal eşya, kimya, gıda, içki ve tütün sanayi gibi pek çok farklı sanayi bulunmakta ve yoğun bir şekilde endüstriyel su kullanılmaktadırlar. Organize sanayi bölgelerinde ortak arıtma sistemi kullanılmalıdır. Ancak her organize sanayide ortak arıtma bulunduğu söylenemez³⁵. Bireysel arıtma sistemleri bulunan bu sanayilerden her biri iştirak iradesi ile masraflardan kaçınmak için arıtma sistemlerini çalıştırmıyorlarsa suçun iştirak halinde işlenmesi söz konusu olacaktır.

Fail, kanuni tarifteki suçu doğrudan değil ve fakat bir başkası vasıtasıyla gerçekleştirmiş ise "dolaylı faillik" söz konusudur (TCK m.37/1) (Özgenç, 2006:487). Fail kimi zaman başka bir kimse üzerinde etkinlik kurarak ve bu kimseyi hatta belki de kusur yeteneği olmayan (küçük, akıl hastası, hipnotizma altındaki biri gibi...) bir kimseyi araç olarak kullanarak suç işler. 5237 sayılı TCK m.37/2 göre "suçun işlenmesinde bir başkasını araç olarak kullanan kişi de fail olarak sorumlu tutulur (Özbek, 2006:473). Örneğin hammaddesini sağladığı mahsulü satın alan tekel durumundaki bir fabrikanın sahibi, çiftçilere, ilaç kullanarak üretimi arttırmazlarsa aralarındaki ticareti keseceğini bildirmiş

³⁵Organize Sanayi Bölgesi Atık İstatistikleri Anketi Sonuçları 2000–2002, <http://www.die.gov.tr/TURKISH/SONIST/CEVRE/30072004.html>, e.t. 21.03.2007

ise; çiftçiler de bu etki altında çok fazla tarımsal ilaç kullanıp, alıcı ortamda kalıcı bir kirliliğe neden olurlarda arka planda kalan fabrika sahibi de dolaylı fail olarak suçtan sorumlu olacaktır.

Suçun icrasına iştirak etmemekle birlikte, suçun işlenişine katkıda bulunan diğer suç ortakları ise şerik sıfatını taşırlar. Şeriklik, azmettirme ve yardım etme olarak iki şekilde ortaya çıkar (TCK m.38, 39). Şeriklerin işlenen suçtan dolayı sorumlu tutulabilmeleri ancak iştirake bağıllık kuralıyla mümkündür (TCK m.40/1, 2).

Azmettirme de fail, esasen suç işleme niyetinde olmayan kişiye, suç işleme kararı verdirerek suç işletmektedir. Burada azmettiren suça manevi olarak iştirak etmekte ve fakat suçu işlemeye maddi olarak katılan fail de tamamen özgür bir irade ile suçu ile suçu işlemektedir. 5237 sayılı TCK m.38 /1'e göre başkasını suç işlemeye azmettiren kişi, işlenen suçun cezası ile cezalandırılır (Özbek, 2006:479-480). Örneğin ithalat ve ihracat işi ile uğraşan bir firmanın sahibi yurt dışında bir fuarda yabancı bir firmanın sahibi ile görüşürken, bu firmanın elinde birtakım varillerin olduğunu öğrenir. Aklında yokken, yabancı firmanın iyi bir kazanç vaat etmesi ile bu varilleri ülke içine sokup, ıssız bir sahile gömülmesini sağlar ise somut olayda yabancı firma sahibi azmettiren olarak sorumlu olacaktır.

Yardım etmede, fail, maddi veya manevi olarak suça iştirak etmektedir. 5237 sayılı TCK m.39/2 yardım etme şekillerini düzenlenmektedir. Suç işlemeye teşvik etmek veya suç işleme kararını kuvvetlendirmek veya fiilin işlenmesinden sonra yardımda bulunacağını vaat etmek; suçun nasıl işleneceği hususunda yol göstermek veya fiilin işlenmesinde kullanılan araçları sağlamak; suçun işlenmesinden önce veya işlenmesi sırasında yardımda bulunarak icrasını kolaylaştırmak halleri yardım etme şekilleridir (Özbek, 2006:494-495).

Burada dikkat edilmesi gereken husus fiili işleyenin zaten suç işleme konusunda bir fikrinin olması ve yardım edilerek bu fikrin kuvvetlendirilmesi veya neticenin gerçekleştirilmesi söz konusudur. Örneğin yabancı bir ülkeden gelen atık ve artıkları ıssız bir sahile gömen faile, bunu nasıl yapacağını anlatan, yol gösteren hatta bir araç sağlayan kişi veya kişiler de yardım eden olarak fail olacaklardır (Özbek, 2006:494).

İştirake bağıllık kuralı gereği işlenmiş olan suç, tüm failler için aynı suçtur. Bu kural 5237 sayılı TCK m.40/1’de “suça iştirak için kasten ve hukuka aykırı işlenmiş bir fiilin varlığı yeterlidir “ şeklinde ifade edilmiştir. Buna göre taksirli suçlarda iştirak mümkün değildir (Özbek, 2006:498). Bu nedenle TCK m.182’de düzenlenen taksirli kirletme fiillerinde iştirak, mümkün değildir.

3.1.9.3. İçtima

Kural olarak her suçun cezası ayrı ayrı verilir. Kanun koyucunun bir fiili suç haline getirmesiyle bir hukuki değeri korumaktadır. Eğer birden fazla fiille, birden fazla hukuki değer ihlal edilmiş ise gerçek içtima söz konusudur (Özbek, 2006: 505). Suçların içtimayı bakımından esas olan “kaç tane fiil var ise o kadar suç, kaç tane suç var ise o kadar ceza vardır” kuralıdır. Ancak 5237 sayılı kanunda içtima hükümleri, bu kuralın istisnaları olarak düzenlenmiştir (Özgenç, 2006:537).

5237 sayılı TCK’da düzenlenmiş olan içtima türleri; bileşik (mürekkep) suç, zincirleme (müteselsil) suç ve fikri içtimadır³⁶. Çevreye karşı suçlar, mürekkep suç olmadıklarından, bu fiillerde müteselsil suç ve fikri içtima irdelenmelidir.

Failin, aynı suç işleme kararı ile değişik zamanlarda, aynı kişiye karşı, aynı suçu işlemesi, zincirleme (müteselsil) suçtur (Özbek, 2006: 511vd). Ne kadar suç var ise o kadar da ceza vardır kuralının istisnalarından biri zincirleme suçlardır. Ancak bu suçlar, bir suç işleme kararının icrası kapsamında işlendikleri için aralarında subjektif/manevi bir bağ bulunmaktadır (Özgenç, 2006:546) Bu nedenle her bir fiil ayrı bir suç oluşturduğu halde, bu suçların her birinden dolayı ayrı ayrı değil, tek bir ceza verilmekte ve fakat ceza arttırılmaktadır (Özgenç, 2006:554).

5237 sayılı kanuna, 29.06.2005 tarihli ve 5377 sayılı Kanunla, zincirleme suçun düzenlendiği TCK m.43’e eklenen hükümde “mağduru belli bir kişi olmayan suçlarda da bu fıkra hükmü uygulanır” denmiştir. Buna göre toplumu oluşturan herkesin mağdur olduğu örneğin çevrenin kasten kirletilmesi, gürültüye neden olunması ve imar

³⁶ “TCK m.42’ye göre bir suç diğer bir suçun unsuru veya ağırlatıcı sebebi olduğu kanunda açıkça bildirilmiş ise bileşik (mürekkep) suç söz konusu olacak ve içtima hükümleri uygulanamayacaktır. Bu durumda ortada tek bir suç olduğu için faile sadece işlediği suçun cezası verilecek, bileşik suçun unsurlarını oluşturan diğer suçtan dolayı ayrıca cezalandırılmayacaktır. Buna göre örneğin yağma suçunda (cebir ve tehdit) olduğu gibi yada konut içinde hırsızlık suçunda (konut dokunulmazlığını ihlal-hırsızlık) olduğu gibi (Özbek, 2006:507vd; Özgenç, 2006:538). Çevre suçları içinde bileşik bir suç bulunmamaktadır”.

kirliliğine neden olma gibi suçlarda aynı fiilin ayrı zamanlarda işlenmesi hallerinde zincirleme suç hükümleri uygulanacaktır (Özgenç, 2006:552). Örneğin bir fabrikanın birden fazla kez atık ve artıklarını çevreye zarar verecek şekilde alıcı ortamlara vermesi halinde veya atık ve artıkları izinsiz olara birden fazla kez ülkeye sokması halinde zincirleme suç hükümleri uygulanacak ve fakat failin cezası arttırılacaktır.

Failin tek bir hareketle birden fazla farklı suçun oluşmasına sebebiyet vermesi durumunda faile en ağır cezayı gerektiren suçun cezasının verilmesi haline ise fikri içtima denmektedir (Özbek, 2006:521). 5237 sayılı TCK m.43/2 de bir fiil ile kanunda tanımlanan birden fazla suç işlenmesi hali ayrıca düzenlenmiştir. Bu düzenleme ile gerçekleşen suç sayısı belirlenirken netice değil, fiil esas alınmıştır. Böylece bu suçların her biri ayrı ayrı cezalandırılabilirken kanun koyucu faile bir ceza vermekte fakat zincirleme suçlarda olduğu gibi cezasını arttırmaktadır. Aynı nev’iden fikrî içtima olarak adlandırılan bu durumda (örneğin bir fiille birden fazla kişiye hakaret edilmesi, birden fazla kişinin tehdit edilmesi, birden fazla kişiye iftira edilmesi hallerinde olduğu gibi) faile, tek bir ceza verilecek ve fakat arttırma oranı için zincirleme suç hükmüne atıfta bulunularak cezası arttırılacaktır (Özgenç, 2006:563)³⁷. Çevreye karşı suçlarda bir fiille birden çok yer kirlenme ile karşı karşıya kalsa dahi, mağdur toplum olarak tek kabul edildiği için aynı nev’iden fikri içtima kuralları uygulanamayacaktır.

TCK m.44’de, bir fiil ile kanunda tanımlanan birden fazla suçun işlenmesi hali düzenlenmiştir. Failin, bir fiille işlediği suçların her birinden dolayı ayrı ayrı cezalandırılabilme imkânı varken; kanun koyucu faile bu suçlardan en ağırının cezasının verilmesi ilkesini benimsemiştir (Özgenç, 2006:566). Farklı nev’iden fikrî içtima olarak adlandırılan bu hallerde (örneğin evi yakılarak kişinin öldürülmesi gibi) tek fiille hem genel güvenliğin kasten tehlikeye sokulması suçu (TCK m.170), hem de kasten öldürme suçunun nitelikli hali (TCK m.82/1- c) işlenmektedir. Bu durumda faile tek ve en ağır ceza verilecektir.

Bu hüküm, çevreye karşı suçlar açısından önemli bir hükümdür. TCK m.181/1 atık ve artıkların çevreye zarar verecek şekilde alıcı ortamlar olan toprağa, suya ve havaya verilmesi bir somut tehlike suçudur. Bu fiilin suç olarak düzenlenmesindeki hukuki

³⁷ “Ancak TCK m.43/3 gereği bir fiille birden fazla kişiye karşı işlenmiş olan kasten öldürme veya kasten yaralama suçlarında, TCK m.43/2 uygulanmayacak, fail ölen veya yaralanan kişi sayısınca ayrı ayrı cezalandırılacaktır (Özgenç, 2006:563)”.

yarar, esasen Anayasa m.56'dan yola çıkarak sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşam hakkıdır.

Somut bir tehlike içeren bu fiilin işlenmesi ile insan sağlığında bir bozulma meydana gelmiş ise, örneğin kişi sakat kalmış, iyileşmesi güç ağır bir hastalığa yakalanmış veya ölmüş ise bu durumda artık somut tehlikeden değil bir zararın gerçekleşmesinden söz edilecektir. Bu durumda faile verilecek ceza TCK m.44'e göre bir fiille birden fazla suçun oluşmasına sebebiyet verilmiş olduğu için bu fiillerden en ağır olanın cezasıdır.

Nitekim Topluma Karşı Suçlar faslında Genel Tehlike Yaratan Suçlar arasında düzenlenen "Genel Güvenliğin Kasten Tehlikeye Sokulması" suçunun (m.170) gerekçe metninde, bu suçların somut tehlike suçları oldukları ve bu fiiller dolayısıyla bir cezaya hükmedebilmek için kişilerin hayatı, sağlığı veya malvarlığı bakımından somut bir tehlikenin yaratması gerekmektedir. Bu fiillerin işlenmesi ile bir zarar neticesinin meydana gelmesi halinde, meydana gelen zarara ve (bu zararın meydana gelmesi açısından) failin kast ve taksirine göre başka suçların oluşacağı, (örneğin toplumda genel güvenliği tehlikeye sokan bir etki getiren fiiller sonucunda bir veya birkaç kişi ölmüş veya yaralanmış ya da kişiler malvarlığı itibarıyla zarar görmüş ise) farklı neviden fikri ıçtima hükümlerinin uygulanması gerektiği bildirilmiştir³⁸.

Buna göre fabrikasında arıtma tesisini çalıştırmayan ve proses atıksuyunu alıcı ortam olan dereye veren failin kastı çevreyi kirletmedir; ancak atık madde karışan bu suda yaşayan balıklardan yiyen kişi veya kişilerin, atıksuda bulunan bir madde nedeniyle ölmesi, sağlıklarını kaybetmesi durumunda farklı neviden fikri ıçtima hükümleri gereğince somut olayın şartlarına göre 2.bölümünde yer alan Kişilere Karşı Suçlardan, Hayata Karşı Suçların (m.81vd) veya Vücut Dokunulmazlığına Karşı Suçların (m.86vd) cezası ile cezalandırılabilir.

Bursa'da bir tekstil fabrikası atıksu tesisi kurmamış ve içinde asitle zehirli maddeler bulunan atıksuyunu, yakındaki dereye boşaltmıştır. Borularla bu dereden su çeken şeftali ve armut ihracatı yapılan üreticilerin ürünlerinin kurummasına sebep olmuştur³⁹. Atıksuları ile nehir kenarında bulunan bir tarlanın kirlenmesine ve mahsullerin zarar görmesine neden olan failin fiili, Mal Varlığına Karşı Suçlar (m.151vd) gereğince

³⁸ TBMM, Dönem 22, Yasama Yılı: 2, Sıra Sayısı: 664, s.574 vd.

³⁹ <http://www.milliyet.com.tr/2007/07/22/guncel/axgun01.html> e.t. 22.07.2007

değerlendirilerek cezası belirlenecektir. Ancak somut olayın şartlarına göre bu suçlardan çevreye karşı işlenen suçun cezası daha ağır ise, bu suçun cezası verilecektir

3.2.Gürültüye Neden Olma (Gürültü Kirliliği)

3.2.1.Genel Açıklamalar

Bugün gürültü en çok karşılaşılan çevre kirliliklerinden biridir. İnsanların büyük bir çoğunluğu, herhangi bir şekilde gürültüye maruz kalmaktadırlar. Ancak gürültünün yol açtığı ruhsal ve sıhhi sorunların ciddiyeti, ülkemizde henüz yeterince göz önünde bulundurulmamaktadır⁴⁰. Özellikle sanayi kuruluşlarında çalışanlar, üretim faaliyetinde kullanılan makine ve mekanik sistemlerin özelliklerine, gürültünün niteliğine ve etki altında kaldıkları süreye göre çeşitli fizyolojik ve psikolojik rahatsızlar geçirmektedirler (İlgürel ve Şerefhanoglu, 2005:9).

Gürültü diğer çevre kirliliği faktörlerine göre çok daha farklı bir kirliliktir. Havada yayılmasına rağmen, diğer kirlleticiler gibi görüntüde bir kirlilik, bir koku bırakmadığı gibi bir kalıntısı da yoktur⁴¹. Ancak 85 dB sınır olmak üzere, 85 ve daha yüksek dB sesler rahatsızlık sebebidir (Bozyiğit ve Karaaslan, 1998:120-121).

Gürültü, insan sağlığı üzerinde etkilenme şekline ve süresine göre oldukça olumsuz etkiler bırakmaktadır. Tümden veya kısmen kalıcı işitme kayıpları, solunum bozuklukları, yüksek tansiyon, kalp ve damar hastalıkları, sinirsel tepkilerin yavaşlaması, performans ve konsantrasyon düşüklüğü, sinirlilik, stres, uyuma zorluğu gibi ruhi ve fiziki etkileri nedeniyle yaşam kalitesini oldukça önemli oranda düşürmektedir (İlgürel ve Şerefhanoglu, 2005:10).

Gürültünün insan sağlığı üzerine etkileri konusunda yapılan araştırmalar sonucunda trafik gürültüsüne maruz bir bölgede oturan insanların, diğer bölgelerde oturan insanlara oranla daha fazla yüksek tansiyondan şikâyetçi oldukları, uyku bozuklukları, baş ağrısı ve kalp rahatsızlıkları yaşadıkları belirlenmiştir⁴².

⁴⁰ Sağlığımızı Tehdit Eden Sinsi Tehlike: Gürültü; <http://www.bcm.org.tr/pdf/gurultu%20kirliligi.pdf>, e.t. 26.03.2007

⁴¹ Sağlığımızı Tehdit Eden Sinsi Tehlike: Gürültü; <http://www.bcm.org.tr/pdf/gurultu%20kirliligi.pdf>, e.t. 26.03.2007

⁴² <http://www.bcm.org.tr/pdf/gurultu%20kirliligi.pdf>, e.t. 26.03.2007

2872 sayılı K m.14’de kişilerin huzur ve sknunu, beden ve ruh sağlığını bozacak şekilde ilgili yönetmeliklerle belirlenen standartlar üzerinde gürültü ve titreşim oluşturulması yasaklanmıştır. Ayrıca ulaşım araçları, şantiye, fabrika, atölye, işyeri, eğlence yeri, hizmet binaları ve konutlardan kaynaklanan gürültü ve titreşimin yönetmeliklerle belirlenen standartlara indirilmesi için faaliyet sahipleri tarafından gerekli tedbirlerin alınması gerektiği bildirilmiştir.

5326 sayılı KK m.13’de başkalarının huzur ve skneti bozacak şekilde gürültüye neden olan kişiye ve bu gürültü ticari işletmenin faaliyeti sonucu olmuş ise işletme sahibine idari para cezası verileceği bildirilmiştir. Özellikle eğlence yerleri, pazaryerleri gibi yerlerden kaynaklanan gürültü kirliliği, kişilerin huzur ve sknunu, beden ve ruh sağlığını bozmaktadır. Bu nedenle bu tür yerlere idari yaptırım uygulanmaktadır.

5237 sayılı TCK m.183’e göre ilgili kanunlarla belirlenen ykmllklere aykırı olarak, başka bir kimsenin sağlığının zarar görmesine elverişli bir şekilde gürültüye neden olmak suç olarak dzenlenmiřtir⁴³.

3.2.2.Suçla Korunan Hukuki Değer

Gürültü kirliliği insan kadar diğer canlıların da sağlığını etkilemektir. Bu suç ile korunan hukuki değer çevreyi atık ve artıklarla kasten ve taksirle kirletme suçlarında olduğu gibi Anayasa m.56” sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı”; kısaca “evre hakkı”dır.

3.2.3.Suçun Maddi Unsurları

3.2.3.1.Fail

5237 sayılı TCK m.183’de tarif edilen gürültüye neden olma suçu fail bakımından bir özellik göstermemektedir. Herkes tarafından işlenebilen bir suçtur. Bu fiillerin suç oluşturması için failde özel bir sıfat veya vasıf aranmış değildir. 2872 sayılı K ve 5326 sayılı KK’na göre gürültüye neden olan/kirleten gerçek bir kişi olabileceği gibi, tüzel bir

⁴³ 5237 sayılı TCK

Gürültüye neden olma

Madde 183 - (1) İlgili kanunlarla belirlenen ykmllklere aykırı olarak, başka bir kimsenin sağlığının zarar görmesine elverişli bir şekilde gürültüye neden olan kişi, iki aydan iki yıla kadar hapis veya adlı para cezası ile cezalandırılır.

kişi de olabilir. Her birine somut olayda yapmış olduğu kirliliğin mahiyetine göre idari yaptırım uygulanacaktır.

5237 sayılı TCK m.183'e göre kirleten, suç ve cezaların şahsili ilkesine uygun olarak sadece gerçek bir kişidir. Bu nedenle tüzel kişiler fail olarak adlandırılmayacaktır. Kanunda TCK m.181/5'de olduğu gibi ayrıca ve açıkça tüzel kişiler için güvenlik tedbirlerine hükmedilebilir denmediği için gürültüye neden olan kirleten bir tüzel kişilik olsa dahi bu tedbirlere hükmedilemeyecektir. Ancak 2872 sayılı kanun gereği idari yaptırım uygulanabilecektir.

Genellikle tüzel kişilik şeklinde yapılanan deri ve hazır giyim atölyeleri, tekstil ve örme fabrikaları, otomotiv sanayi kuruluşlarında yapılan gürültü ölçümleri ve incelemeler neticesinde, bu yerlerin insan sağlığını tehdit eder şekilde çok gürültülü üretim yapmakta oldukları tespit edilmiştir (İlgürel ve Şerefhanoğlu, 2005:10). Buna göre gürültü nedeniyle güvenlik tedbirlerine hükmedilemeyen tüzel kişinin, nam ve hesabına hareket eden kişilerin, cezai sorumluluğu bulunmaktadır.

3.2.3.2. Mağdur

Gürültüye neden olma suçunda kanun mağdur bakımından özel bir sıfat aramamıştır. Herkes bu suçun mağduru olabilecektir. Ayrıca TCK m.183, diğer çevreye karşı suçlar gibi topluma karşı suçlar arasında düzenlendiği için toplumu da olarak belirlemek gerekir. Örneğin sanayi merkezlerinden birinde, üretim için oldukça yeni teknoloji uygulayan bir dokuma fabrikasında, işçilerin maruz kaldıkları gürültüyü belirlemek üzere ölçümler yapılmış ve fakat fabrikada gürültüyü azaltma açısından hiçbir özel önlem alınmadığı, dokuma tezgâhlarının bulunduğu ölçüm yapılan bölümde ses düzeyi 86 – 96 dB arasında değişen, oldukça yüksek değerlerde ve işçi sağlığını ve iş güvenliğine aykırı ve tehlikeli boyutta bir gürültü ve iş görenlerin de bireysel gürültüden korunma önlemlerini almadığı tespit edilmiştir (Babalık, 2003:7). Somut olayda böyle bir fabrikada çalışan işçiler ve yine fabrikanın bulunduğu yerleşim yerinde yaşayan kişiler bu suçun mağdurlardır.

3.2.4.Suçun Hukuki Konusu

Çevre kirliliği, insanı ruhen ve bedenen etkileyen bir durumdur. Buna göre gürültü nedeniyle, insanın kulağı, beyni, sinir sistemi, psikolojisi etkilenmekte ve insan

sağlığını yitirme tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu nedenle kanun koyucu gürültüye neden olma suçunu, bir somut tehlike suçu olarak düzenlemiş ve somut bir zarar aramamıştır.

TCK m.183'de suçun hukuki konusu insan bedeni ve gürültü nedeniyle zarar görebilecek diğer çevre unsurlarıdır. Bunların zarar görme ihtimali dahi kanun koyucunun böyle bir düzenleme yapmasına yetmiştir.

Gürültüye neden olan hareketin yapılması ile netice meydana gelmekte ve fakat bu neticenin zarar verecek şekilde olması aranmaktadır. Bu şart, bir objektif cezalandırma şartıdır. Fiilin, somut bir tehlike oluşturup oluşturmadığı konusu hâkim tarafından ayrıca araştırılarak tespit edilmelidir. Hareket zarar verecek şekilde değil ise, somut olayın şartlarına göre faile, idari yaptırım uygulanabilecektir.

3.2.5. Fiil (Eylem)

3.2.5.1. Hareket

TCK m.183, hareket sayısına göre tek hareketli bir suçtur. Gürültüye birden fazla neden olunması yani hareketin tekrar edilmesi, hareketin sayı bakımından niteliğini değiştirmemektedir.

Suç, kanuni tarifte yapılması yasaklanan veya yapılmaması istenen bir hareketin yapılması şeklinde olduğu için, hareket şekline göre, icrai (yapmak) bir suçtur. Somut olay şartlarına göre ihmal suretiyle icrai olarak işlenebilmesi mümkün olabilir. Ayrıca kanuni tarifte gürültünün yani hareketin ne şekilde yapılacağı ayrıca belirtilmediği için, bu suç hareketin önemine göre serbest hareketli bir suçtur.

3.2.5.2. Netice

Çevre kirliliği, çevrede meydana gelen ve canlıların sağlığını, çevresel değerleri ve ekolojik dengeyi bozabilecek her türlü olumsuz etkidir. Gürültü de çevre kirliliği türlerinden biridir ve bazen hemen bazen de uzun zaman içinde insan sağlığı üzerinde olumsuz etkilerini göstermektedir.

TCK m.181/3'de neticede somut bir zarar aranmamakta ve fiillin işlenmesi ile çevre kirliliği tehlikesinin ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Buna göre kanuni tarifte bildirilen

hareketlerin yapılması ile çevrenin gürültü ile kirlenme tehlikesi gerçekleştiğinden bu suçlar, şekli (biçimsel) suçlardır.

Günümüzde pek çok gürültü kaynağı mevcuttur. Bu kaynaklardan en önemlisi şüphesiz endüstriyel faaliyetlerdir. Gürültünün insan sağlığını etkileyecek ve çevrede kirlilik yapacak boyutta olup olmadığı teknik ve bilimsel imkânlar ile anlaşılabilir bir husustur. Buna göre herhangi bir faaliyet sırasında meydana gelen gürültünün kanuni yükümlülüklerle aykırı olması yeterli olmayacak, başka bir kimsenin sağlığına zarar görmesine elverişli olması da gerekecektir.

Bu nedenle bu suç, somut bir tehlike suçudur ve hareketin yol açabileceği tehlike, hâkim tarafından ayrıca incelenip, tespit edilmelidir. Kanuni tarifinde neticenin belli bir süre devam etmesi aranmamış olduğu için de bu suç, ani bir suçtur.

3.2.5.3. Nedensellik (İllyet) Bağı

Kanuni tarifte bildirilen suçun gerçekleşmesi için gerçekleşen neticenin yapılan hareketin eseri olması gerekir. TCK m.183 bir somut tehlike suçudur. Bunun için hareketin başka birisinin zarar görmesine elverişli olması halinde tehlike gerçekleşmiş olacaktır. Gürültü ilgili mevzuatlarla belirlenen standardın üzerinde olduğu anda netice ile hareket arasında bağ kurulmuş olacaktır. Bu nedenle kirletenin bir tane olması veya birden fazla olması, hangisinin hareketi ile neticenin gerçekleştiği veya neticenin tüm hareketlerin sonucu olduğu konusunda bir tartışmaya gerek olmayacaktır. Sadece ölçülen gürültünün zarar verecek şekilde olduğunun tespiti gerekecektir.

3.2.6.Hukuka Aykırılık

Gürültüye neden olma suçunda kanuni tarifte “ilgili kanunlarla belirlenen yükümlülüklerle aykırı olarak” denmiştir. TCK m.181’de olduğu gibi hukuka uygunluk, hukukun bütünlüğü çerçevesinde gürültü ile ilgili düzenlemelerle belirlenecektir. Gürültü ile ilgili en önemli düzenleme 2872 sayılı Çevre Kanunu ve ona istinaden çıkarılmış olan Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi ve Yönetimi Yönetmeliğidir.

2872 sayılı ÇK m.14’de ve Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi ve Yönetimi Yönetmeliği’nde bildirilen önlemleri almayan veya standartlara aykırı gürültüye neden olan konut, ulaşım araçları, işyerleri ve atölyeler, fabrika, şantiye ve eğlence yerlerine

idari para cezası verilecektir. Bu gürültünün başka bir kimsenin sağlığının zarar görmesine elverişli olması halinde fiil aynı zamanda suç olacaktır. Ancak gürültüye neden olan gerekli önlemleri almış veya standartlara uymuş ise bir hakkın kullanılması (TCK m.26/1) hükümleri çerçevesinde artık bu hukuka uygunluk sebebinden faydalanacaktır.

Meydana gelen gürültü bir kanun hükmünü veya yetkili bir merciin kanuna ve usule uygun emrini yerine getirme durumlarında da fail, TCK m.24 çerçevesinde hukuka uygunluk sebebinden faydalanacaktır. Ancak her halükarda failin TCK m.27'ye göre hukuka uygunluk sebeplerinde sınırı aşmaması gerekmektedir. Buna göre hukuka uygunluk sebebini kasten aşmış ise kasten işlediği fiilden sorumlu olacaktır. Fail, hukuka uygunluk sebebini taksirle aşmış ise; bu suçun taksirle işlenmesi kanunda ayrıca bir suç olarak düzenlenmediği için taksirli fiilinden dolayı sorumlu olamayacaktır.

3.2.7. Manevi Unsur

Gürültüye neden olmak suçu, genel kastla işlenen bir suçtur. Kanun koyucu bu suçun işlenmesi için ayrıca özel bir kast aramamıştır. Ayrıca ani kastla işlenebileceği gibi, somut olayın şartlarına göre tasarlayarak da işlenebilir. Ayrıca gürültüye neden olma suçunda manevi unsur doğrudan kast olmakla birlikte, olası kastla da işlenebilir.

Bilindiği gibi ceza kanunlarında bildirilen suçlar genel olarak kasten işlenir. Bir suçun kanunda ayrıca ve açıkça taksirle de işlenebileceğini bildirilmediği zaman, suç taksirle de işlenemez. Kanun koyucu, çevreye karşı suçlar arasında yer verdiği TCK m.183 gürültüye neden olma suçunun sadece kasten işlenmesi durumu düzenlenmiştir. Bunun için, bu suçta manevi unsur, sadece kasttır.

3.2.8. Suçun Özel Görünüş Biçimleri

3.2.8.1. Teşebbüs

Gürültüye neden olma suçu, gürültünün yapılması ile tamamlanan şekli bir suçtur. bu nedenle suç teşebbüse müsait bir suç değildir. Somut olayda fail, hazırlık hareketlerinden sonra icra hareketlerine başladığında örneğin elektrik kesintisi, ani bir denetim gibi elinde olmayan sebeplerle suçu tamamlayamaz ise işlenemez suça teşebbüs söz konusu olur (Özbek, 2006:459; Özgenç, 2006:467).

3.2.8.2.İştirak

İştirak, bu suç bakımından özellik göstermemektedir. Gürültüye neden olma suçu tek kişi tarafından işlenebilen bir suçtur. Bu nedenle birden fazla kişi, bu suçu iştirak iradesi ile işlemiş ise iştirak hükümleri uygulanacaktır.

3.2.8.3.İçtima

Gürültüye neden olma suçu bir somut tehlike suçudur. Somut olayda somut bir zarar meydana gelmiş ise (yani insan sağlığı üzerinde zarar gerçekleşmiş ise) kişilere karşı suçlar faslında yer alan yaşama (hayata) karşı suçlar veya vücut dokunulmazlığına karşı suçlar, dikkate alınarak TCK m.44'deki farklı neviden içtima kuralları uygulanacaktır.

Fail, birden fazla ve değişik zamanlarda gürültüye neden olunursa, bu suç topluma karşı suçlardan olduğu ve aynı mağdura karşı işlendiği için zincirleme (müteselsil) suç söz konusu olacaktır.

3.3. İmar Düzenine Karşı Suçlar (İmar Kirliliğine Neden Olma)

3.3.1.Genel Açıklamalar

Hızlı nüfus artışı ve çarpık kentleşme ülkemiz açısından önemli bir sorundur. Özellikle 1950'lerden itibaren kırsaldan kente göç eden insanlar hiçbir kural tanımadan, kamunun veya özel kişilerin arazileri üzerinde, mevcut kentsel dokuyu onarılmaz şekilde bozarak gecekondulaşma şeklinde Büyükşehirlere yerleşmeye başlamıştır. Bu duruma devlet, başlangıçta sadece "seyirci", sonrasında ise "affedici" yaklaşmış, çıkarılan af yasalarıyla, imar düzenine aykırı yapılaşmayı meşrulaştırmıştır. Bugün büyük kentlerde gecekonduların bulunduğu yerler, hizmet verilen idari birimler haline dahi gelmiştir (Aybay, 2006).

Çarpık kentleşme bireylerin barınma ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Ancak çarpık kentleşme, idari birimleri ve kent sakinlerini sosyal ve ekonomik yönden ve fiziki açıdan olumsuz etkilemektedir. Özellikle kentlerin tarihi, kültürel ve doğal dokusu bozulmakta ve bir çevre kirliliği ortaya çıkmaktadır (Mengi ve Keleş, 2003:11-12) Bu nedenle birey çıkarları ile toplum çıkarları arasında bir dengesizliğe sebep olan bu durum devlet müdahalesini ve hukuki düzenlemeleri gerekli kılmaktadır (Mengi ve Keleş, 2003:15).

Nitekim 1982 Anayasası m.57’de konut hakkı düzenlenmiş ve şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözetken bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri almak ödevi devlete verilmiş bir ödevdir. Bunun için bir şehrin imarı konusu, kent toprağının günümüzde ve gelecekte nasıl kullanılacağı, kentin gelişme biçimine ve doğrultularına ilişkin olarak akılcı ve bilimsel verilere dayanılarak planlanması devletin ödevidir (Mengi ve Keleş, 2003:24).

İmar planlarında, kullanım türlerine göre, ev, sanayi ve ticarethane gibi yerler, eğlenme ve dinlenme yerleri, ulaşımaya ayrılacak yerler, kamu hizmetlerinin görüleceği yerler, su, doğalgaz, elektrik, kanalizasyon gibi teknik altyapı hizmetleri için ayrılan yerler belirlenip, gösterilmektedir (Mengi ve Keleş, 2003:24-25).,

İmar planlarında oluşturulan imar düzenini bozan ruhsatsız ya da ruhsata aykırı yapılaşmanın engellenmesi için başta 3194 sayılı İmar Kanunu olmak üzere, pek çok kanunda ve ilgili mevzuatta idari yaptırımlar düzenlenmiş, fakat yıkım ve para cezası vermek şeklindeki bu idari yaptırımlar, ülkemizdeki ruhsatsız veya ruhsata aykırı yapılaşma gerçeğini değiştirememiştir ve bu nedenle kanun koyucu imar düzenine aykırı bazı fiilleri aynı zamanda “İmar Kirliliğine Neden Olma” başlığı altında suç olarak düzenlemiştir⁴⁴.

İmar kelimesi Arapça düzenlilik anlamına gelen “ümran” kelimesinden gelmektedir. Bir yeri bayındır kılmak, geliştirme, mamur etme, bakımlı duruma ve güzel hale getirme anlamına gelen imar kelimesi (Artukmaç, 1976:9vd.) ile kirlilik kelimesi yan yana kullanılarak, bayındır hale getirme kirliliğine neden olmak gibi bir mananın ortaya çıkmasına sebep olunmuştur. Maddenin düzenlenmesindeki amaç imar düzenine aykırı

⁴⁴ 5237 sayılı TCK

İmar kirliliğine neden olma

Madde 184 - (1) Yapı ruhsatiyesi alınmadan veya ruhsata aykırı olarak bina yapan veya yaptıran kişi, bir yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Yapı ruhsatiyesi olmadan başlatılan inşaatlar dolayısıyla kurulan şantiyelere elektrik, su veya telefon bağlantısı yapılmasına müsaade eden kişi, yukarıdaki fıkra hükmüne göre cezalandırılır.

(3) Yapı kullanma izni alınmamış binalarda herhangi bir sınıai faaliyetin icrasına müsaade eden kişi iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(4) Üçüncü fıkra hariç, bu madde hükümleri ancak belediye sınırları içinde veya özel imar rejimine tâbi yerlerde uygulanır.

(5) Kişinin, ruhsatsız ya da ruhsata aykırı olarak yaptığı veya yaptırdığı binayı imar plânına ve ruhsatına uygun hale getirmesi halinde, bir ve ikinci fıkra hükümleri gereğince kamu davası açılmaz, açılmış olan kamu davası düşer, mahkum olunan ceza bütün sonuçlarıyla ortadan kalkar.

(6) (Ek : 29/6/2005 – 5377/21 md.) İkinci ve üçüncü fıkra hükümleri, 12 Ekim 2004 tarihinden önce yapılmış yapılarla ilgili olarak uygulanmaz.”

yapılaşmanın önlenmesidir. Kanımızca her ne kadar imar düzenine aykırı bu fiiller, çevreyi bozan fiiller arasında yer almakta ise de, bu fiillerin, “imar düzenine karşı suçlar” başlığı altında, başka bir fasılda suç olarak düzenlenmesi daha yerinde olurdu.

Kanun koyucu m.184/1’de “yapı ruhsatiyesi alınmadan veya ruhsata aykırı olarak bina yapmak veya yaptırmak”, m.184/2’de “yapı ruhsatiyesi olmadan başlatılan inşaatlar dolayısıyla kurulan şantiyelere elektrik, su veya telefon bağlantısı yapılmasına müsaade etmek” ve m.184/3’de yapı kullanma izni alınmamış binalarda herhangi bir sınai faaliyetin icrasına müsaade etmek şeklinde 3 ayrı suçu, tek başlık altında düzenlemiştir (Yıldız, 2004:293). 5237 sayılı TCK Çevreye Karşı Suçlar faslında m.184’de yer alan “imar kirliliğine neden olma suçları”, kanunun yürürlük tarihi olan 01.06.2005 tarihinden evvel, RG’de yayımlandığı 12.10.2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Ancak 29.06.2005 tarihli ve 5377 sayılı kanunla 5237 sayılı TCK m.184’e eklenen 6. fıkra göre, 12.10.2004 tarihinden evvel yapılmış olan binalarla ilgili olarak, maddenin 2. ve 3. fıkra hükümleri uygulanmayacaktır. Gerekçe metinde bu fıkra için bir geçiş dönemi olduğu ve 12.10.2004’den evvelki binalara imar mevzuatına göre tedbir alınması gerektiği⁴⁵ bildirilmiştir.

Bu suçların incelenmesinden evvel, kanuni tarifte geçen bazı kavramların açıklanması gerekmektedir.

Yapı, içine girmeye, insan ve hayvanların barınmasına ve korunmasına elverişli, toprağa bağlı, onun altında ve üstünde, kapalı alanı olan, özel bir inşa eseridir. Bina ise insan, hayvan ve eşyaların barınması, korunması ve benzeri diğer ihtiyaçlara hizmet eden, duvar ve benzeri şeyler ile ortaya çıkarılan, üstü az ya da çok örtülü, girip, çıkılabilen ve insan eliyle yapılan yerlerdir (Kalabalık, 2005:473).

3194 sayılı İmar Kanunu m.5’de ise yapı; karada ve suda, daimi veya muvakkat, resmi ve hususi yeraltı ve yerüstü inşaatı ile bunların ilave, değişiklik ve tamirlerini içine alan sabit ve müteharrik tesisler; bina ise; kendi başına kullanılabilen, üstü örtülü ve insanların içine girebilecekleri ve insanların oturma, çalışma, eğlenme ve dinlenmelerine veya ibadet etmelerine yarayan, hayvanların ve eşyaların korunmasına yarayan yapı” olarak tanımlanmaktadır. Buna göre yapı kavramı, bina kavramını da

⁴⁵ TBMM, Dönem: 22, Yasama Yılı: 3, Sıra Sayısı: 901, s.5

içine alan geniş bir kavramdır ve her bina bir yapıdır ancak her yapı bir bina değildir (Sütçü, 2005: 981).

İmar Kanunu m.20'ye göre yapı; kuruluş veya kişilerce, kendilerine ait tapusu bulunan arazi, arsa veya parsellerde (veya tapusu bulunmamakla beraber kamu kurum ve kuruluşlarının vermiş oldukları tahsis veya irtifak hakkı tesis belgeleri ile) imar planı, yönetmelik, ruhsat ve eklerine uygun olarak (mimari proje, statik proje, mekanik tesisat projesi, elektrik tesisat projesi) yapılabilir. İmar Kanun m.21'e göre kanunun kapsamına giren bütün yapılar için (m.26'da⁴⁶ belirtilen istisna dışında) belediye veya valiliklerden (il özel idarelerinden⁴⁷) yapı ruhsatı almak mecburidir. Yine ruhsat alınmış yapılarda herhangi bir değişiklik yapılması (aynı maddede bildirilen bazı istisnalar dışında) yeniden ruhsat alınmasına bağlıdır.

Buna göre 3194 sayılı İmar Kanununun m.21'e göre, tüm yapılar için (aynı yasanın m.26'de belirtilen istisnalar dışında) belediye ve gelecekte gelişmeye ayrılmış mücavir alanlarda belediye veya belediye ve mücavir alanlar dışında ise valiliklerden (il özel idarelerinden) ruhsat alınması zorunludur ve ruhsat alınmadan bir inşaaata başlanamaz.

3194 sayılı İmar Kanunu m.30'a göre de yapı tamamen bittiği takdirde tamamının, kısmen kullanılması mümkün kısımları tamamlandığı takdirde ise bu kısımlarının kullanılabilmesi için, inşaat ruhsatını veren belediye, valilik (il özel idaresi) bürolarından; m.27'ye⁴⁸ göre ruhsata tabi olmayan yapıların tamamen veya kısmen

⁴⁶ 3194 sayılı İmar Kanunu m.26 - Kamu kurum ve kuruluşlarınca yapılacak veya yaptırılacak yapılara, imar planlarında o maksada tahsis edilmiş olmak, plan ve mevzuata aykırı olmamak üzere mimari, statik, tesisat ve her türlü fenni mesuliyeti bu kamu kurum ve kuruluşlarınca üstlenilmesi ve mülkiyetin belgelenmesi kaydıyla avan projeye göre ruhsat verilir.

Devletin güvenlik ve emniyeti ile Türk Silahlı Kuvvetlerinin hareket ve savunması bakımından gizlilik arz eden yapılara; belediyeden alınan imar durumuna, kat nizamı, cephe hattı, inşaat derinliği ve toplam inşaat metrekaresine uyularak projelerinin kurumlarınca tasdik edildiği, statik ve tesisat sorumluluğunun kurumlarına ait olduğunun ilgili belediyesine veya valiliklere yazı ile bildirdiği takdirde, 22 nci maddede sayılan belgeler aranmadan yapı ruhsatı verilir.

⁴⁷ 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu m.6/b İl özel idaresi "İmar, yol, su, kanalizasyon, katı atık, çevre, acil yardım ve kurtarma, kültür, turizm, gençlik ve spor; orman köylerinin desteklenmesi, ağaçlandırma, park ve bahçe tesisine ilişkin hizmetleri belediye sınırları dışında" yapmakla görevli ve yetkilidir

⁴⁸ 3194 sayılı İmar Kanunu m.27 - (Bir, iki ve üçüncü fıkralar iptal: Anayasa Mahkemesi'nin 11/12/1986 tarih ve E. 1985/11 K. 1986/29 sayılı Kararı ile.)

Belediye ve mücavir alanlar dışında köy nüfusuna kayıtlı ve köyde sürekli oturanların köy yerleşik alanları ve civarında ve mezarlarda yaptıracığı konut, hayvancılık veya tarımsal amaçlı yapılar için inşaat ve iskan ruhsatı aranmaz. Ancak yapının fen ve sağlık kurallarına uygun olması ve muhtarlıktan izin alınması gerekir.

kullanılabilmesi için ise ilgili belediye ve valiliklerden (il özel idaresinden) izin alınması mecburidir.

İmar mevzuatına göre binaların bazı istisnalar dışında öncelikle yapı ruhsatiyesi alması, bu ruhsata uygun olarak tamamlanması ve bu yapının tamamlanmasının ardından da kullanabilmek için bir yapı kullanma izni alınması gerekmektedir. Bu şartların yerine getirilmediği binalar, Plansız Alanlar İmar Yönetmeliği m.4'e göre⁴⁹ imar mevzuatına aykırı yapılardandır. Buna göre "uygulamada kaçak yapı" olarak adlandırılan ve yapımı başlangıcından beri ruhsatsız veya bu ruhsat alınsa dahi, çeşitli nedenlerle bu ruhsata aykırı binalar, imar mevzuatına aykırı yapılardır (Kalabalık, 2005:563-564).

3194 sayılı İmar Kanunu m.32'e göre⁵⁰ ruhsatsız veya ruhsat ve eklerine aykırı olarak başlanan yapıların öncelikle inşaatları mühürlenerek durdurulur ve 1 aylık süre içinde bu aykırılık giderilmez ise yıktırılır; m.42'ye göre de para cezası uygulanır. TCK m.184/1'de bina kavramına göre daha geniş bir kavram olan yapının değil, binanın ruhsatsız veya ruhsata aykırı olarak yapılmasını veya yaptırılmasını suç olarak düzenlemiştir.

TBMM Adalet Komisyonunda yapı kullanma izni almamış binalara elektrik, su, telefon veya gaz bağlantısı yapmak veya bu hizmetlerden yararlanılmasına müsaade etmek suç olarak düzenlenmiş iken, TBMM Genel Kurulunda ülkemizde yapı kullanma izni almamış binaların çokluğu hatta bu binalar arasında kamu hizmet binalarının da bulunması nedeniyle, 5237 sayılı TCK m.184/2 de yapı ruhsatiyesi olmadan başlatılan

⁴⁹ Plansız Alanlar İmar Yönetmeliği m.4/20- İmar mevzuatına aykırı yapı: Muhtarlıktan izin alınmadan yapılan yapılar, ruhsatsız, ruhsat ve eklerine, fen ve sağlık kurallarına aykırı olan, kat nizamı, taban alanı, komşu mesafeleri, ön cephe hattı, bina derinliği ve benzeri konulardaki mevzuat hükümlerine uygun olmayan yapılar ile komşu parsel, yola, kamu hizmet ve tesisleri için ayrılmış alanlara tecavüz eden veya inşaat yasağı olan yerlere inşa edilen yapılardır".

⁵⁰ 3194 sayılı İmar Kanunu m.32 - Bu Kanun hükümlerine göre ruhsat alınmadan yapılabilecek yapılar hariç; ruhsat alınmadan yapıya başlandığı veya ruhsat ve eklerine aykırı yapı yapıldığı ilgili idarece tespiti, fenni mesulce (...) tespiti ve ihbarı veya herhangi bir şekilde bu duruma muttali olunması üzerine, belediye veya valiliklerce o andaki inşaat durumu tespit edilir. Yapı mühürlenerek inşaat derhal durdurulur.

Durdurma, yapı tatil zaptının yapı yerine asılmasıyla yapı sahibine tebliğ edilmiş sayılır. Bu tebligatın bir nüshası da muhtara bırakılır.

Bu tarihten itibaren en çok bir ay içinde yapı sahibi, yapısını ruhsata uygun hale getirerek veya ruhsat alarak, belediyeden veya valilikten mühürün kaldırılmasını ister.

Ruhsata aykırılık olan yapıda, bu aykırılığın giderilmiş olduğu veya ruhsat alındığı ve yapının bu ruhsata uygunluğu, inceleme sonunda anlaşılırsa, mühür, belediye veya valilikçe kaldırılır ve inşaatın devamına izin verilir. Aksi takdirde, ruhsat iptal edilir, ruhsata aykırı veya ruhsatsız yapılan bina, belediye encümeni veya il idare kurulu kararını müteakip, belediye veya valilikçe yıktırılır ve masrafı yapı sahibinden tahsil edilir.

inşaatların şantiyelerine (inşa durumundaki ev, fabrika, baraj gibi her türlü yapının genel adı ve yapı mahallerine) su, telefon ve elektrik hizmeti verilmesine müsaade edilmesi suç olarak düzenlemiştir (Özgenç, 2006:914-915).

Maddeye eklenen 6. fıkranın gerekçesinde ise, ülkemizde kamu hizmet binaları da dahil, yapı ruhsatiyesi olmadan inşa edilmiş binaların şantiye statüsü taşıdığı zikredilmiştir⁵¹.

5237 sayılı TCK m.184.konusunda Adalet Bakanlığı 13.10.2005 tarih ve 043355 sayılı görüş yazısında m.184'ün TBMM Adalet Komisyonunda kabul edilen halinden farklı olduğu ("yapı ruhsatiyesi olmayan bina" daha sonra Genel Kurulda kabul edilen haliyle "şantiye" diye değiştirilmiştir) ve bu farklılığında; yapı ruhsatı alınarak başlanan binalar için, yapı kullanma izni alınmadığı durumlarda şantiye sayılamayacağı ve yapı kullanma izni olmayan ancak içinde ikamet edilen binalara elektrik ve su bağlantısı yapılmasının TCK m.184 kapsamında değerlendirilemeyeceği ancak; yine de konunun yasa ve yargı kararlarıyla çözümlenmesi gerektiği mütalaa edilmiştir⁵².

Oysa 3194 sayılı İmar Kanunu m.31'de⁵³ kullanma izni verilmeyen ve alınmayan yapıların izin alınıncaya kadar elektrik, su ve kanalizasyon hizmetlerinden ve tesislerinden faydalandırılmayacağı bildirilmiştir.

TCK m.184/3 de ise yapı kullanma izni alınmamış binalarda herhangi bir sınai faaliyetinin icrasına müsaade edilmesi suç olarak düzenlenmiştir. Bu maddenin yine TBMM Genel Kurulunda değiştirilmeden evvelki halinde sınai faaliyet yanında ticari faaliyetin de icrasına müsaade edilmemektedir.

Burada sınai faaliyetten ne anlaşılması gerektiği konusunda belirsizliği gidermek için Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın İç İşleri Bakanlığı'na 19.11.2004 tarih ve 6248 sayılı cevabi görüş yazısında "...bilindiği üzere, 1957 yılında yürürlüğe giren 6948 sayılı Sanayi Sicil Kanunu'nun m.1'de "Bir maddenin vasıf, şekil, hassa veya terkiibini

⁵¹ TBMM, Dönem: 22, Yasama Yılı: 3, Sıra Sayısı: 901, s.5

⁵² T.C.Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü 13.10.2005 tarih ve 043355 sayılı Geçici Su Abone konulu görüş yazısı;
http://yonetim.istanbul.gov.tr/Portals/VilayetKonagi/docs/mahalliidare/gorus/bakanlik/bgorus_7.doc, e.t.05.05.2007

⁵³ 3194 sayılı İmar Kanunu m.31 - İnşaatın bitme günü, kullanma izninin verildiği tarihtir. Kullanma izni verilmeyen ve alınmayan yapılarda izin alınıncaya kadar elektrik, su ve kanalizasyon hizmetlerinden ve tesislerinden faydalandırılmazlar. Ancak, kullanma izni alan bağımsız bölümler bu hizmetlerden istifade ettirilir.

makine, cihaz, tezgah, alet veya diğer vasıta ve kuvvetlerin yardımı ile veya sadece el emeği ile kısmen veya tamamen değiştirmek veya bu maddeleri işlemek suretiyle devamlı ve seri halinde imal veya istihsal eden yerlerle madenlerin çıkarılıp işlendiği yerler (sanayi işletmesi)ve buralarda yapılan işler (sanayi işleri) sayılır.

Devamlı ve seri halinde tamirat yapan müesseselerle elektrik veya sair enerji istihsal eden santraller, gemi inşaatı gibi büyük inşaat yerleri de madde şümülüne girer.

Eİ ve ev sanatları ile küçük tamirhaneler bu kanuna tabi değildir. Ancak bunlardan teşkilat, imal ve istihsal 'ettiği madde nevi ve miktarı bakımından bu kanuna tabi olacakları iktisat ve ticaret vekâleti tayin ve ilan edebilir." sanayi işletmesi ve sanayi işleri tarif edilmiştir.

Ayrıca, 5114 sayılı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Kanununun 5 inci maddesinin (a), (b), (c), (d) ve (e) bentlerinde sanayici sayılmayan yerler belirtilmiştir.

Diğer taraftan, Devlet istatistik Enstitüsü sanayi üretim endeksi hesaplamalarında madencilik sanayi, imalat sanayi, elektrik, gaz ve su alt ana sektörlerin; dikkate almaktadır.

Bu bağlamda, sınaî faaliyetlerin yukarıda verilen açıklamalar çerçevesinde değerlendirilmesi ve GSM Yönetmeliğinin Ek- 5 listesinde yer alan depolama gibi sınaî faaliyetin olmadığı yerlerin yeniden gözden geçirilerek. Buna göre işlem yapılmasının uygun olacağı” mütalaa edilmiştir⁵⁴.

Yine İçişleri Bakanlığı Hukuk Müşavirliği'nin 21.12.2004 tarihli 412 sayılı, “İmar durumuna uygun olmadığı için yapı kullanma izin belgesi olmadan faaliyetlerini sürdüren gayri sıhhi müesseseler hakkında 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun m.184/3 uyarınca yapılacak işlemler ile Kanunun yürürlüğe girmesinden önce yapılan yapıların kapsam dışı tutulup tutulmayacağı” konulu görüş yazısında “12/10/2004 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun "İmar kirliliğine neden olma" başlıklı m.184, aynı Kanunun "Yürürlük" başlıklı 334.

⁵⁴ T.C.Sanayi Ve Ticaret Bakanlığı Sanayi Genel Müdürlüğü 19.11.2004 tarih ve 6248 sayılı Yapı kullanma izin belgesi almamış yerlerde sınaî faaliyet hk. cevabi görüş yazısı,
http: //yonetim.istanbul.gov.tr/Portals/VilayetKonagi/docs/mahalliidare/gorus/bakanlik/bgorus_14.doc,
e.t. 05.05.2007

maddesinin (a) fıkrası gereğince, Kanunun yayım tarihi olan 12/10/2004 tarihinde yürürlüğe girdiği tespit edilmiştir.

Bu nedenle, Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü'nün görüşü doğrultusunda, 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun yayımı tarihinden sonra yapı kullanma izni olmayan bir işyerinde sınai nitelikte faaliyet yürütülmesi için gayri sıhhi müessese ruhsatı veren belediyelerin sorumlu olacağı; kanunun yürürlüğe girmesinden önce yapılan yapılar için de 184/3.ve 5.fıkraları gereğince yapı kullanma izni aranması gerektiği”, mütalaa edilmiştir⁵⁵. Buna göre ilgili mevzuat çerçevesinde, sınai faaliyet olarak adlandırılacak faaliyetlerin, yapı kullanma izni alınmamış binalarda icrasına müsaade edilmesi halinde anılan suç oluşacaktır.

Kanun koyucu m.184/4'de, 1. ve 2. fıkralarda düzenlenen madde hükümlerinin ancak belediye sınırları içinde veya özel imar rejimine tâbi yerlerde uygulanacağını bildirmektedir. Buna göre belediye sınırları dışında, örneğin köy veya mezraların yerleşik alanları içinde veya dışındaki binalar madde kapsamında olmayacaktır (Sütçü, 2005:983).

Kanunun gerekçesinde özel imar rejimine tâbi yerlere örnek olarak 4562 sayılı Organize Sanayi Bölgeleri Kanununa tabi Bölgeler gösterilmiştir. Bunun dışında ; 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu, 4737 sayılı Endüstri Bölgeleri Kanunu, 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu, 4691 sayılı Teknoloji Bölgeleri Kanunu, 3621 sayılı Kıyı Kanunu, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 2960 sayılı İstanbul Boğaziçi Kanunu gibi kanunların kapsamındaki yerlerde özel imar rejimine tabi olduğu için m.184'e tâbidir (Sütçü, 2005:983).

Ancak bu hüküm yapı kullanma izni almamış binalarda sınaî faaliyete müsaade edilmesini düzenleyen TCK m.184/3 için geçerli değildir. Bu nedenle imar veya özel imar rejimine tabi olmayan köylerde de bu madde hükümleri uygulanacaktır⁵⁶.

⁵⁵ T.C. İçişleri Bakanlığı Hukuk Müşavirliği 21.12.2004 tarihli 412 sayılı, Gayrisihhi Müesseler konulu görüş yazısı,
http://yonetim.istanbul.gov.tr/Portals/VilayetKonagi/docs/mahalliidare/gorus/bakanlik/bgorus_16.doc, e.t .05.05.2007

⁵⁶ TBMM, Dönem: 22, Yasama Yılı: 2, Sıra Sayısı: 664, s.582

3.3.2.Suçla Korunan Hukuki Değer

Çevre kavramının neleri kapsadığı düşünüldüğünde, insan eli ile yapılan yapıların bu unsurlarla etkisi de ortaya çıkmaktadır. Nitekim yapılar, hayvan ve bitkilerin yaşamını sürdürdüğü çevre unsurlarından toprak, hava ve suyu doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir. Öyle ki yapı kavramı içinde bulunan binalar, kimi zaman verimli tarım arazileri üzerinde, kimi zaman ağaçlık ve sulak alanlara ya da bu alanlara yakın yerlere yapılmakta ve burada devam eden yaşamı olumsuz yönde etkilemektedirler. Buna göre kişiler barınma ihtiyacını giderirken kanunlara riayet etmek ve çevre değerlerinin yok olmasına sebebiyet vermemek durumundadır.

Şehircilik, şehrin yol, meydan, yapı işlerini bir plan dâhilinde yapmak yanında o şehirde yaşayanların ekonomi, ulaşım, kültür, sağlık işleri ile de ilgilenmeyi gerektirir. Ancak nüfus artışı, şehirlerin problemlerini de artırmıştır. Bu nedenle konut, su, kanalizasyon, temizlik, sağlık, ulaşım, eğitim gibi hizmetleri vermek zorlaşmıştır. Bunların yanında gürültü, atık ve artıkların bertarafı, imar kirliliği gibi ciddi çevre sorunları ortaya çıkmıştır (Artukmaç, 1976:13-14)

3194 sayılı İmar Kanunu 1.maddesinde kanunun amacını yerleşme yerleri ile bu yerlerdeki yapılaşmaların; plan, fen, sağlık ve çevre şartlarına uygun teşekkülünü sağlamak olarak bildirmiştir. Bu amaçtan yola çıkarak 5237 sayılı TCK m.184 içinde yer alan her üç suç içinde korunan hukuki değer imar düzeni (Kalabalık, 2005:586) bağlamında AY m.56'de bildirilen sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı, çevre hakkıdır (Yıldız, 2004:294).

3.3.3.Suçun Maddi Unsurları

3.3.3.1.Fail

Kanun koyucu TCK m.184/1'de yapı ruhsatiyesi almadan veya ruhsata aykırı olarak bina yapan veya yaptıran fail için herhangi bir sıfat veya özellik aramamıştır. Buna göre suç herkes tarafından işlenebilen bir suçtur.

Maddenin gerekçe metninde sadece binayı inşa eden yüklenici, taşeron, usta veya kalfa değil; inşaatın sahibinin de, bu suçtan dolayı fail olarak sorumlu tutulacağı, hatta Kanunda açıkça bildirilmediği halde gerekçe metninde 4708 sayılı Yapı Denetimi

Hakkında Kanun gereği bazı pilot illerde inşa faaliyetlerine kontrol ve denetim hizmeti veren teknik kişilerin de bu suçtan dolayı fail sıfatıyla cezalandırılacağı bildirilmiştir.

Anılan kanun m.9'a göre denetim ve kontrol yetkisi bulunan yapı denetim kuruluşlarının ortakları, yöneticileri, mimar ve mühendisleri, yapı müteahhidi, proje müellifi ile laboratuvar görevlilerinin, 765 sayılı Türk Ceza Kanunun görevi kötüye kullanma ve görevi ihmal hükümlerine göre cezalandırılacağı bildirilmiştir.

Ancak TCK m.181'in madde metninde açıkça denetleme yapanların da bu suçtan dolayı cezalandırılacağı açıkça bildirilmemiştir. YILDIZ'a göre de madde metninde fail olarak bildirilmeyen kontrol ve denetim hizmeti veren teknik kişilerin maddenin gerekçe metninde fail olarak bildirilmesi suç ve cezaların kanuniliği ilkesine aykırıdır (Yıldız, 2004:294). SÜTÇÜ'ye göre de yapan ve yaptıran yanında denetleyen kelimesinin kullanılmaması bir eksikliktir (Sütçü, 2005:984).

TCK genel gerekçesinde, bu kanunda yer alan her bir maddenin başlığı ve gerekçesinin maddenin metni ile ayrılmaz bir parça olduğu ve fakat gerekçe metnin, madde hükümlerinin yorumlanması açısından dikkate alınacağı bildirilmiştir⁵⁷. Kanaatimizce madde metninde düzenlenmeyen bir hususun gerekçe metninde düzenlenmesi, suç ve cezaların kanuniliği ilkesi gereği bağlayıcı nitelikte değildir.

Bu suçun manevi unsuru sadece kast olduğu için, binanın ruhsatsız veya ruhsata aykırı olduğunu bilmeyen kişilerin bu suçun faili olmalarına imkân da yoktur (Sütçü, 2005:985). Ruhsatsız veya ruhsata aykırı yapı olduğunu bilerek yapan veya yaptıran tek başına veya somut olayın şartlarına göre iştirak halinde fail olabilecektir.

Madde metninde tüzel kişiler için güvenlik tedbirlerine hükmedileceği ayrıca ve açıkça bildirilmediğinden yapı ruhsatı almadan veya ruhsata aykırı olarak inşaat yapan veya yaptıran tüzel kişilere güvenlik tedbiri uygulanamayacaktır. Ancak tüzel kişi nam ve hesabına hareket edenler somut olayın şartlarına göre tek başlarına veya iştirak halinde fail olabilecektir.

⁵⁷ TBMM, Dönem: 22, Yasama Yılı 2, Sıra Sayısı 664, s.224

TCK m.184/2 de yapı ruhsatiyesi olmadan başlatılan inşaatlar dolayısıyla kurulan şantiyelere elektrik, su veya telefon bağlantısı yapılmasına müsaade eden kişi bu suçun failidir.

Bugün ülkemizde su hizmeti, kamu tüzel kişiliğini haiz 5393 sayılı Belediye Kanunu gereği belediyeler ve Büyükşehirlerde ise 2560 sayılı İSKİ Kanununa istinaden kurulan su ve kanalizasyon idareleri tarafından; elektrik hizmeti özelleştirme kapsamında bulunan kamu iktisadi teşebbüsleri tarafından ve sabit telefon hizmeti ise özelleştirilmiş TÜRK TELEKOM tarafından verilmektedir.

Su hizmeti veren kamu tüzel kişiliklerinde 5237 sayılı TCK m.6'ya göre kamusal faaliyetin yürütülmesine atama veya seçilme yoluyla ya da herhangi bir surette sürekli, süreli veya geçici olarak katılan kamu personeli çalışmaktadır.

Sabit telefon hizmeti veren TÜRK TELEKOM'un tamamı Hazine'ye ait hisselerinin %55'i Bakanlar Kurulu'nun 25.07.2005 tarih ve 2005/9146 sayılı "Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketinin (Türk Telekom)'nin %55 Oranındaki Hisselinin Blok Olarak Satışına İlişkin Nihai Devir İşlemlerine Dair Karar'ın Yürürlüğe Konulması Hakkında" kararıyla blok olarak satılmış ve böylece özelleştirilmiş bulunmaktadır. Buna göre TÜRK TELEKOM, 406 sayılı Kanun ve özel hukuk hükümlerine tâbi bir anonim şirket olup, dolayısıyla kamu kurum ve kuruluşlarına uygulanan mevzuata tabi değildir⁵⁸. Buna göre çalışan personeli de kamu personeli değildir.

Elektrik hizmeti veren Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş.'nin de Yüksek Planlama Kurulunun 17.03.2004 tarih ve 2004/3 sayılı Kararı ile kabul edilmiş olan "Elektrik Enerjisi Sektörü Reformu ve Özelleştirme Strateji Belgesi"nde yer alan eylem planı çerçevesinde özelleştirme hazırlık çalışmaları sürdürülmektedir. Bölgelere göre 4046 sayılı Kanun m.4 çerçevesinde 14 adet anonim şirket kurulmuştur. Bünyesinde halihazırda hem memur hem de hizmet akdi ile çalışan personel bulundurmaktadır⁵⁹.

HAKERİ'ye göre henüz şantiye durumundaki yerlere bu hizmetlerin verilmesine müsaade TCK 184/2 anlamında suç iken, biten binalara bu hizmetlerin verilmesi TCK 257.maddesine göre "görevi kötüye kullanma suçu"nu oluşturmaktadır (Hakeri,

⁵⁸ Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi'nin Hukuki Yapısı, http://www.turktelekom.com.tr/webtech/default.asp?sayfa_id=75, e.t.01.05.2007

⁵⁹ Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş. (TEDAŞ); <http://www.oib.gov.tr/portfoy/tedas.htm>, e.t. 01.05.2007

2005:233). Ancak KANAATİMİZCE bu hizmetlerin verildiği tüzel kişiliklerin hepsi kamu kurumu niteliğinde olmadığı gibi çalışanları da kamu personeli değildir. Oysa TCK m.257'ye göre “görevi kötüye kullanma suçu” bir özgü suç olmakla beraber, bu suçun faili sadece kamu personelidir. Buna göre anılan suç somut olayın şartlarına göre ancak kamu personeli fail için geçerli bir suç olacaktır.

Kanuni tarifte bu suçun failinin bu hizmetleri vermeye yetkili bir kişi olduğu anlaşılmaktadır. Ancak kanun, bu kişilerin kamu görevlisi olması şartını aramamıştır (Yıldız, 2004:294). Buna göre TCK 184/2 özgü bir suç olup, elektrik, su veya telefon bağlantısı ile ilgili işlemlerde imza, onay ve kontrol yetkisi olan kimseler bu suçun faili olabilecektir (Sütçü, 2005:985). Kanun metninde yer almadığı için bu yerlere alt yapı, doğal gaz hizmeti gibi hizmetleri götürenlerin fiilleri ise suç teşkil etmeyecektir.

TCK m.184/3'de yapı kullanma izni alınmamış binalarda herhangi bir sınai faaliyetin icrasına müsaade eden kişi bu suçun faili olacaktır.

24/4/1930 tarihli ve 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, 4/7/1934 tarihli 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu, 14/6/1989 tarihli ve 3572 sayılı İşyeri Açma ve Çalışma Ruhsatlarına Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulüne Dair Kanun, 12/4/2000 tarihli ve 4562 sayılı Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu, 10/7/2004 tarihli ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 22/2/2005 tarihli ve 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu, 3/7/2005 tarihli ve 5393 sayılı Belediye Kanununa istinaden çıkarılmış olan İşyeri Açma Ve Çalışma Ruhsatlarına İlişkin Yönetmelik m.4/a'ya göre Belediye sınırları ve mücavir alanlar dışı ile kanunlarda münhasıran il özel idaresine yetki verilen hususlarda il özel idaresi; büyükşehir belediyesi sınırları ve mücavir alanlar içinde büyükşehir belediyesinin yetkili olduğu konularda büyükşehir belediyesi, bunların dışında kalan hususlarda büyükşehir ilçe veya ilk kademe belediyesini; belediye sınırları ve mücavir alanlar içinde belediye ve organize sanayi bölgesi sınırları içinde organize sanayi bölgesi tüzel kişiliği işyeri açma ruhsatı vermeğe yetkilidir.

Buna göre bu suç da özgü bir suç olup, yapı kullanma izni alınmamış bir binada sınai nevinden bir faaliyetin yapılması konusunda izin, onay veya kontrol yetkisi olan kişiler ancak bu suçun faili olabilecektir.

3.3.3.2.Mağdur

Topluma Karşı Suçlar faslında düzenlenen bu suçlarda da, mağdur açısından özel bir sıfat aranmamıştır. Bu nedenle korunan hukuki değer sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı olduğu için mağdur, diğer çevreye karşı suçlarında olduğu gibi toplumdaki tüm bireylerdir (Yıldız, 2004:294). Mağdur sıfatını da içine alan bir kavram olarak suçtan zarar gören de çevre hakkı ihlal edilen devlet ve diğer tüzel kişilerdir.

3.3.4. Suçun Hukuki Konusu

Suçla korunan hukuki değer, ihlal edilen soyut bir kavramdır. Suçun hukuki konusu ise, somut bir kavramdır. Bizzat saldırıya uğramaktadır. Buna göre 1982 Anayasasında m.56 ile birlikte, çevre ile ilgili diğer hükümlerden yola çıkarak; kıyılar (m.43), toprak verimi (m.45), konutların çevresi ile şehirler (m.52), kültür ve tabiat varlıkları (m.63), ormanlar (m.169), çevre unsurları, doğal kaynaklar, doğal varlıklar ve bu şekilde çarpık kentleşme içinde yaşamaya maruz kalan insan ve diğer canlılar, suçun hukuki konusunu oluşturmaktadır.

3.3.5.Fiil (Eylem)

3.3.5.1.Hareket

TCK m.184/1'e göre failin hareket, yapmak veya yaptırmaktır. Buna göre sayı bakımından; yapmak veya yaptırmak şeklinde birden fazla hareketten sadece bir tanesinin yapılması yeterli olduğu için ise seçimlik hareketli bir suçtur.

Hareketin şekline göre yasaklanan ve yapılmaması istenen bir hareketin yapılması şeklinde olduğu için icrai bir suç; kanuni tarifte binanın nasıl yapılacağı veya yaptırılacağına bir önemi yoktur. Önemli olan yapı ruhsatı alınmadan ya da ruhsata aykırı yapılmasıdır. Bu nedenle hareket önemine göre serbest hareketli bir suçtur.

TCK m.184/2 hareketin sayısı bakımından tek hareketli bir suçtur. Şantiyelere elektrik, su veya telefon bağlantısı yapılmasına müsaade edilmesi yeterlidir. Hareketin şekline göre yasaklanan ve yapılmaması istenen bir hareketin yapılması şeklinde olduğu için icrai bir suçtur. Bağlantı yapılmasına müsaade edilmesi dendiği için suç, hareketin önemine göre bağlı hareketli bir suçtur.

TCK m.184/3 hareketin sayısı bakımından tek hareketli bir suçtur. Yapı kullanma izni alınmamış bir binada herhangi bir sınai faaliyetin yapılmasına müsaade edilmesi yeterlidir. Yasak olan bir hükme aykırı hareket edildiği için icrai ve kanuni tarifte sınai faaliyete müsaade edilmesi dendiği için, hareketin önemine göre de bağlı hareketli bir suçtur.

3.3.5.2.Netice

TCK m.184’de bildirilen her üç suçunda kanuni tarifte maddi bir netice aranmamıştır. Bu nedenle hakaretin yapılması ile ihlal gerçekleştiği için her üç suçta da şekli (biçimsel) suçtur. Bu suçların işlenmesi neticesinde somut bir zarar ve somut bir tehlike aranmadığından her üç suç da soyut tehlike suçudur.

Çarpık kentleşme neticesinde estetik güzelliği kaybolan ve kültürel yapısını yitiren şehirlerde insanlar, sosyo-ekonomik sıkıntılar başta olmak üzere, bu tarzda bir yaşam nedeniyle psikolojik ve fizyolojik rahatsızlıklar yaşamaktadırlar. Bunun yanında alt yapı ve üst yapı hizmetlerinden gerektiği gibi faydalanamamaktadırlar. Ayrıca doğal bir afette hasar gören ya da yıkılan binaların büyük bir bölümü şehrin yapısına uyumsuz ruhsatsız veya ruhsata aykırı yapılar olmaktadır.

Soyut tehlike suç olan bu suçların işlenmesi ile tehlike neticesi hemen ortaya çıktığı için her üç suçta da ani suçtur.

3.3.5.3. Nedensellik (İllyet) Bağı

Suçun gerçekleşmesi için neticenin yapılan hareketin sonucu olması, yani hareket ile netice arasında sebep sonuç ilişkisi bulunması, neticenin failin hareketi sonucu olarak gerçekleşmiş olması gerekir. Ancak kanuni tarifte bildirilen hareketin yapılmış olmasının yeterli olduğu soyut tehlike suçlarında, neticede tehlikenin meydana geldiği kabul edilmekte olduğunda netice ile hareket arasındaki nedensellik bağı hareketin yapılması ile gerçekleşmektedir. Buna göre soyut tehlike suçu olan her üç suçta da hareketin yapılması ile netice gerçekleştiğinde, nedensellik bağı da hareketin yapılması ile oluşmaktadır.

3.3.6.Hukuka Aykırılık

İmar Hukukunda bir yapının hukuka uygun olması, bu yapının “yapı ruhsatiyesi”nin bulunmasına veya bu ruhsatiyeye uygun yapılmasına, ayrıca “yapı kullanma izni”nin bulunması demektir. İmar kirliliğine neden olmak suçlarında hukuka aykırılık, imar konusunun düzenlenmiş olduğu İmar mevzuatına aykırı hareket edilmesidir.

3.3.7.Manevi Unsur

Kanun koyucu imar kirliliğine neden olmak suçlarında, manevi unsur kasttır. Kanun koyucu bu suçun taksirle de işlenebileceğine dair bir düzenleme yapmadığı için taksirle işlenmesi mümkün değildir.

3.3.8.Suçun Özel Görünüş Biçimleri

3.3.8.1. Teşebbüs

5237 sayılı TCK m.184/1’de ruhsatsız veya ruhsata aykırı binanın fiilen yapılmaya başlanması ile suç tamamlanmakta ve binanın tamamlanması gerekmemektedir. Suç, şekli bir suç olduğu için, bu suça teşebbüs mümkün değildir (Kalabalık, 2005:587).

5237 sayılı TCK m.184/2’de yapı ruhsatiyesi olmadan başlatılan inşaatlar dolayısıyla kurulan şantiyelere elektrik, su veya telefon bağlantısı yapılmasına müsaade edilmesi muhakkak bir izin, onay gibi bir müsaade gerektirir. Nitekim kanuni tarifte hizmetin bağlanması şartı aranmamış, bağlanmasına müsaade edilmesi ile suçun tamamlanacağı bildirilmiştir Bu hizmetler, belirlenmiş bir tarife gereği abonelik sözleşmesine istinaden verilmektedir. Ancak herhangi bir abonelik sözleşmesi olmaksızın da fiili olarak duruma müsaade edilebilir. Bu nedenle örneğin su aboneliğinin yapılmasına müsaade edilmesi veya fiili olarak göz yumulması ile suç tamamlanmış olur. Şekli bir suç olduğundan, bu suça teşebbüs mümkün değildir.

Aynı şekilde 5237 sayılı TCK m.184/3’e göre de sınai faaliyete müsaade edilmesi ile suç tamamlandığından ve şekli bir suç olduğundan, bu suçta da teşebbüs mümkün değildir.

3.3.8.2. İştirak

5237 sayılı TCK m.184/1'e göre ruhsatsız veya ruhsata aykırı yapıyı yapan veya yaptıran kişi faildir. Esasen suç, tek failli suçlardandır. Ancak bu suçun iştirak halinde işlenebilmesi için somut olayda birden fazla kişinin suça maddi veya manevi olarak, iştirak iradesiyle (suça katılma bilinci ile) katılmaları ve hareketlerinin de netice açısından nedensel değer taşıması (suça katılanların katkısı olmadan netice veya gerçekleşen şekilde meydana gelmeyecek şekilde olması) gerekmektedir (Özbek, 2006:473).

Buna göre ruhsatsız veya ruhsata aykırı binayı yaptıran kişi veya kişiler, müteahhit, usta, kalfa ve diğer işçiler iştirak iradesiyle ve kasten hareket ediyorsa bu suça iştirak mümkündür. Ancak özellikle usta, kalfa ve diğer işçiler, bu binanın ruhsatsız ve ruhsata aykırı olduğu bilmiyorlar ise artık bu kişilerin kasten hareket ettikleri söylenemeyeceğinden bu suça iştirak mümkün olmayacaktır.

5237 sayılı TCK 184/2'e göre yapı ruhsatı olmadan başlatılan inşaatlar için kurulun şantiyelere elektrik, su ve telefon bağlantısına müsaade eden kişi faildir. Bu suç da kural olarak tek kişinin işleyebileceği bir suçtur. Buna göre bu müsaadeyi veren birden fazla kişi var ve bu kişiler de iştirak iradesi ile hareket etmiş ise bu suça iştirak mümkün olacaktır.

Su hizmeti veren İSKİ'nin Tarifeler Yönetmeliğine göre su hizmeti, İSKİ ile abone arasında su satış şartlarını belirleyen imzalanmış bir akit (sözleşme) ile verilir. Bu sözleşme yapılmadan evvel, tarife grubuna göre abonenin temin edip getirmesi gereken evraklar arasında tapu fotokopisi, ikametgâh, kimlik fotokopisi yanında inşaat ruhsatı ve bina iskânının (yapı kullanma izni) bulunmaktadır ve abonenin bu belgeleri ibraz etmesi gerekmektedir. Bu evraklar ile ilgili adrese ait Şube Müdürlüklerinin Mukavele Servis Şefliğine müracaat edildiğinde, şeflikte İSKİ adına sözleşme yapan kişiye, abone yapı ruhsatı ibraz edemiyor ise abonelik tesis ettirilmemelidir⁶⁰.

Abonelik tesis edilirken şeflik içindeki kişiler veya amir sıfatındaki kişiler, kasten ve iştirak iradesi ile kişiye abonelik tesis edip, su bağlanmasına müsaade ederlerse suç, iştirak halinde işlenebilir.

⁶⁰ http://www.iski.gov.tr/arasayfalar.php?sayfa=0-1&dosya=mukavele_01.phtm, e.t. 07.05.2007

Aynı şekilde TCK m.184/3'e göre de yapı kullanma izni alınmamış binalarda herhangi bir sınaî faaliyetin icrasına müsaade eden birden fazla kişi, iştirak iradesi ile hareket etmiş ise bu suç da iştirak halinde işlenebilir.

TCK m.184/2 ve m.184/3 de düzenlenen suçlar özgü suçlardır. Buna göre özgü suçlarda, doğal olarak ancak özel faillik sıfatı taşıyan kişiler fail olabilir. Bu suçların işlenişine iştirak eden diğer kişiler yani bu sıfatı taşımayanlar ise, suçun özgü suç olduğunu bilme şartı ile TCK 40/2 gereği azmettiren veya yardım eden olarak sorumlu tutulurlar.

3.3.8.3. İçtima

5237 sayılı TCK m.184 içinde düzenlenen suçlardan hiç biri içtimanın istisnası olabilecek şekilde bileşik suç değildir.

Bu suçların çevreye karşı suçlardan olması nedeniyle aynı suç işleme kararı ile, değişik zamanlarda, aynı mağdura yani topluma karşı işlenmesinden dolayı bu zincirleme (müteselsil) suç hükümleri uygulanabilecektir.

Ruhsatsız veya ruhsata aykırı ev yıkılmış ve insanlar bu yıkım nedeniyle zarar görmüş ise burada soyut tehlikenin gerçekleştiği söylenebilir. Bu durumda haleldar olan sadece çevre ve çevre unsurları değil, bizzat can ve mal varlığıdır. Bu nedenle ruhsatsız veya ruhsata aykırı binanın yıkılması ile insanlar ölmüş veya yaralanmış ise tehlike suçuyla korunan hukuki değer yaşam hakkı, vücut bütünlüğü ihlal edildiğinden artık burada farklı neviden fikri içtima uygulanacak ve cezası en ağır olan suçun cezası verilecektir.

3.3.9. Etkin Pişmanlık

Failin suçun icrai hareketlerinden gönüllü olarak vazgeçmesi, icrai hareketlerini bitirdikten sonra suçun tamamlanmasını kendi çabalarıyla önlemesi veya kendi çabalarıyla neticenin gerçekleşmesini önlemesi olan gönüllü vazgeçmeden (5237 sayılı TCK m.36) başka, suç bütün unsurları ile tamamlandıktan ve netice de meydana geldikten sonra failin pişmanlık duyması hali etkin pişmanlık halini oluşturur.

Gönüllü vazgeçme genel hükümler içinde düzenlendiği için tüm suçlar için uygulanabilir, fakat etkin pişmanlık her suç için değil sadece bazı suçlar hakkında öngörülmüştür. Buna göre 5237 TCK sisteminde etkin pişmanlık, sadece suç

tamamlandıktan sonra belli suçlar bağlamında cezayı ortadan kaldıran veya cezada indirim yapılmasını gerektiren şahsî sebep olarak kabul edilmiştir (Özgenç, 2006:480).

TCK m.184/5’da bir etkin pişmanlık hali düzenlenmiştir. Buna göre kişinin, ruhsatsız ya da ruhsata aykırı olarak yaptığı veya yaptırdığı binayı imar plânına ve ruhsatına uygun hale getirmesi halinde, bir ve ikinci fıkra hükümleri gereğince kamu davası açılmaz, açılmış olan kamu davası düşer, mahkûm olunan ceza bütün sonuçlarıyla ortadan kalkar.

Bu madde gereğince hem m.184/1’e göre yapı ruhsatıyesi alınmadan veya ruhsata aykırı olarak bina yapma veya yaptırma ve m.184/2’ye göre de yapı ruhsatıyesi olmadan başlatılan inşaatlar dolayısıyla kurulan şantiyelere elektrik, su veya telefon bağlantısı yapılmasına müsaade etme suçlarında sadece etkin pişmanlık hükümleri uygulanacak ve fakat m.184/3’de ise zikredilen yapı kullanma izni alınmamış binalarda herhangi bir sınaî faaliyetin icrasına müsaade edilmesi halinde ise sınaî faaliyeti icra eden, sonradan yapı kullanma izni almış olsa dahi, etkin pişmanlık hükümlerinden faydalanılamayacaktır.

Madde içinde böyle bir etkin pişmanlık hükmünün düzenlenmesi esasen yerel yönetimler için yıkımı bir sorun olan ruhsatsız veya ruhsata aykırı binaların bir an önce ruhsata uygun hale getirilmesini teşvik amacıyladır (Özgenç, 2006:915).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bir insan hakkı olarak çevre hakkının tanınması, uluslararası belgelerde ve ulusal mevzuatta yer alması kadar, çevre ilgili konularda toplumun bilinçlenmesi ve bu hakkı sahiplenmesi hakkın korunması için oldukça önemlidir. Dayanışma haklarından olan kısaca çevre hakkı olarak adlandırdığımız “sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşam hakkı”, sadece devletlerin yasal güvence getirerek teminat altına alması ile değil, kişilerinde aktif rol alarak koruması gereken bir haktır. Nitekim çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların hem hakkı hem de ödevidir (82 AY m. 56/2).

Çevreye karşı fiiller ilk bakışta hayata, vücut dokunulmazlığına veya malvarlığına karşı fiiller gibi kişileri doğrudan bir zararla etkilememektedir. Ancak bu fiiller esasen insan hayatının da bağlı olduğu çevre ve unsurları üzerinde doğrudan etkilerken, aslında vücut tamlığı, yaşam hakkı, malvarlığı hakları ve diğer hakları da dolaylı olarak etkilemektedir. Dolayısıyla diğer suçlarda olduğu gibi somut bir zarar her zaman ortaya çıkmayabilir. Ama kısa veya uzun bir vadede neticede bu somut zararın gerçekleşebileceği bugün artık bilinen bir gerçektir. Bunun için neticede somut bir zarar gerçekleşmeden bu fiillere yaptırım uygulanmalıdır.

Buna göre özel hukuk kuralları dışında, idare hukuku kuralları ile etkin bir şekilde devlet, bu fiilleri önlemek durumundadır. Bu nedenle çevre sorunlarının ne olduğu, hangi faaliyetin ne kadar zarar verdiği, bu faaliyetin çevreye zarar vermeden nasıl ve ne standartlarda devam edeceği mevzuatla belirlenmelidir.

Ülkemizde başta 2006 yılında büyük değişiklikler geçiren 2872 sayılı Çevre Kanunu, 5326 sayılı Kabahatler Kanunu ve diğer ilgili mevzuatla çevre sorunlarının nelerden ibaret olduğu, bu faaliyetlerin çevreye zarar vermeden nasıl devam edeceği, zarar verdiği zaman neler olabileceği ve bu fiillere karşı uygulanacak idari tedbir ve yaptırımlar belirlenmiştir. Öyle ki bu fiiller soyut bir tehlike içerdiğinden, bu fiillerin işlenmesine karşı somut bir tehlikenin veya somut bir zararın gerçekleşmesi beklenmeden idari tedbir ve yaptırım uygulanmaktadır. Bu kontrol, tedbirler ve yaptırımlar idari bir karar ve idari bir faaliyet sonucudur. Bu nedenle etkin ve kararlı bir mücadele gerektirmektedir.

Ancak bu tedbir ve yaptırımların çoğu zaman etkili olduğunu söylemek güçtür. Nitekim kimi zaman bizzat idare, kirleten olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca faaliyetin durdurulması veya para cezası uygulanması güçlü ve zengin gerçek ve tüzel kişileri etkilememektedir. Bu nedenle daha caydırıcı tedbir ve yaptırımların son çare olarak uygulanması gerekmektedir. Bu nedenle ceza hukukunun caydırıcı yaptırımlarının devreye girmesi gerekmektedir.

Ceza hukuku yaptırımları ağır neticeleri nedeniyle caydırıcıdır. Bu nedenle orantılılık ilkesi gereği gerçekten ağır ihlal durumu yaratan fiillerin suç olarak tespit edilmesi ve diğer fiiller için de idari yaptırım uygulanması yerindedir. Hatta verilen zararın özel hukuk hükümleri gereğince tazmin de edilmesi gerekir.

Buna göre 5237 sayılı Türk Ceza Kanununda düzenlenen Çevreye Karşı Suçlar, çevreye karşı her fiili değil, gerçekten ağır ihlal oluşturan fiillerdir. Kanun koyucu, TCK m.181, 182 “Çevreyi Atık ve Artıklarla Kirletme” (nitelikli haller dışında) ve TCK m.183 “Gürültüye Neden Olma” suçlarında genel olarak neticede somut bir zarar oluşması beklenmeksizin, bu suçları somut tehlike suçu olarak düzenlemiştir. Somut tehlikenin hâkim tarafından tespit edilmesi ceza uygulanması için yeterlidir. Hatta atık ve artıkların izinsiz ülke içine sokulması, somut bir tehlike aranmaksızın suç olarak kabul edilmiştir.

Ülkemiz gerçekleri karşısında çarpık kentleşmenin önlenmesi ve imar düzenin korunması açısından suç olarak düzenlenen TCK m.184 “İmar Düzenine Karşı Suçlar/İmar Kirliliğine Neden Olma Suçları”, neticede somut bir tehlike ve somut bir zarar oluşmaksızın cezalandırılmaktadır. Hatta bu hizmetleri sunan özel ve kamu tüzel kişiliklerinde bulunan yetkili ve sorumluların imara düzenine aykırı yapılaşmaya seyirci kalmalarını önlemek için, bu madde içinde, özgü suçlar dahi düzenlenmiştir.

Bu düzenlemeler çevre hakkının karşılıklı ve aynı anda hem sahibini hem de yükümlüsü olan devletin ve bireylerin çevreye karşı fiillerden korunması açısından olumlu ve etkin düzenlemelerdir. Ancak 5237 sayılı TCK’nun amaç maddesinde (m.1) dahi zikredilen çevre koruma ilkesi ile bağdaşmayan değişiklikler ve ertelemeler bu hükümlerin uygulanmasını zorlaştırmıştır.

Öncelikle TCK m.181/1 ve m.182/1’in uygulanması TCK m.344/b ile kanunun yayımı tarihinden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. Ardından 2006 yılında büyük değişiklik geçiren

2872 sayılı kanuna eklenen Geçici m.4 ile arıtma tesisi kurma yükümlülüğü hükümlerinin uygulaması sanayiler, organize sanayiler ve belediyeler için ayrı ayrı belirlenen yılların sonuna kadar ertelenmiştir.

Bunun yanında TCK m.184'ün TBMM Adalet Komisyonu tarafından düzenlenen şekli ile TBMM Genel Kurulunda kabul edilen şekli arasında önemli farklar vardır. Gerçekten ülkemizin önemli bir sorunu olan imar mevzuatına aykırı yapılanma sorununun çözümü ve bu suçla mücadele böylece zorlaşmıştır.

TCK m.184'ün metninde kullanılan kavramlarda bir bütünlük yoktur. İlk fıkrada ruhsatsız veya ruhsata aykırı bina, ikinci fıkra yapı ruhsatıyesisi olmadan başlatılan şantiye ve üçüncü fıkrada yapı kullanma izni olmayan bina ifadesi kullanılmıştır. Bu suçla mücadele açısından bu kavramlarda bir bütünlük olması gerekmektedir. Çevre hakkının gelecek kuşakların da hakkı olduğu gerçeğinden yola çıkılarak, ülke gerçeklerinden çok nasıl etkin önlem alınacağı düşünülmelidir. Bu nedenle maddenin daha kolay anlaşılır ve uygulanır kılınması gerekmektedir.

Ayrıca TCK m.184/2-3 kanunun RG'de yayımlanması tarihinden sonra yapılacak binalar için uygulanacak olması, bu tarihten evvelki yapılar için imar mevzuatında bildirilen tedbirlere başvurulması düşüncesi imar kirliliğinin devamı niteliğindedir. Nitekim yerel yönetimler bu mevzuata aykırı binalara yaptırım uygulamaktan kaçınmaktadır. Gerekçe metinde şantiye olarak kabul edilen bu binalara söz konusu hizmetlerin verilmesi zaten İmar Kanunu ile yasaklanmıştır. Bu nedenle böyle bir ayrıma gerek yoktur. Ancak kaçak su, elektrik kullanımının da yaygın olduğu ülkemizde, bu kullanım daha çok bu binalarda oturanlar da görülmektedir. TCK m.141 ve m.142 gereği hırsızlık suçunu oluşturan bu fiillerin engellenmesi için yapılan mücadele, TCK m.184/2 nedeniyle bu binalara abonelik tesis ettirilemediği için kimi zaman sonuçsuz kalmaktadır.

Ceza kanununun amacında zikredilen çevrenin dolayısıyla çevre hakkının korunması açısından bu maddelerin kanun metninde yer alması tek başına bir anlam ifade etmemektedir. Bir dayanışma hakkı olan çevre hakkının özüne uygun bir şekilde idare, yargı ve kişiler, çevreye karşı fiillere karşı seyirci kalmamalıdır.

Devletin evre koruma konusunda yasal olanakları sağlaması, bu olanakları kullanacak bireyleri bilinçlenmesi gerektirir. Suç olan bu fiillerin önlenmesinde idari denetimler kadar, kişilerin ilgili makamlara ihbar ve şikâyetleri de önemlidir.

İlgili makamların, bu fiilleri, en az hayata, vücut dokunulmazlığına veya malvarlığına karşı suçlar kadar önemseyip, önlenmesi ve durdurulması için gerekli tedbirleri alması; kişilerin de, evre koruma faaliyetlerini yaşamın bir parçası olarak kabul etmesi, vrenin tükenebilir bir kaynak olduğunu kavraması; sağlıklı ve dengeli bir vreyi bir dayanışma içinde gelecek kuşaklara aktarması gerekir.

KAYNAKÇA

- AKINCI Müslüm (1996), **Oluşum ve Yapılanma Sürecinde Türk Çevre Hukuku**, Kocaeli Kitap Klübü Yayınları, Kocaeli.
- ANAYURT Ömer (2000), “Hakların Bütünlüğü İlkesi Açısından İnsan Haklarına İlişkin Sınıflandırmaların Değerlendirilmesi”, **Türkiye’de İnsan Hakları**, TODAİE Yayınları, Ankara.
- ANAYURT Ömer (2004), **Avrupa İnsan Hakları Hukukunda Kişisel Başvuru Yolu**, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- ARTUKMAÇ Sadık (1976), **Türk İmar Hukuku**, Ayyıldız Matbaası, Ankara.
- AYBAY Aydın (2006), “İmar Düzeni”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 09.08.2006.
- BABALIK Fatih (2003), “İş Yerinde Gürültü ve Sağırlık Olasılığı”, **Mühendis Ve Makina**, TMMO Yayınları S 520, Ankara.
- BİLGİN Aydın (2006), Aliğa'nın Ölü Kuşları,
[http: //www.haberekspres.com.tr/2006/07/31/yazi.php?id=91](http://www.haberekspres.com.tr/2006/07/31/yazi.php?id=91)
- BOZYİĞİT Recep ve Tufan Karaaslan (1998), **Çevre Bilgisi**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Bursa Çevre Merkezi, Atık Broşürü , [http: //www.bcm.org.tr/pdf/atik%20broşuru.pdf](http://www.bcm.org.tr/pdf/atik%20broşuru.pdf)
- ÇEPEL Necmettin (1996), **Çevre Koruma Ve Ekoloji Terimleri Sözlüğü**, TEMA Vakfı Yayınları, İstanbul.
- ÇOKADAR Hulusi , A. Türkoğlu ve K.Gezer (2005), “Çevre Sorunları”, **Çevre Bilimi**, Anı Yayıncılık, Ankara.
- DEMİRBAŞ Timur (2006), **Ceza Hukuku:Genel Hükümler**, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- DEVİRİM, Aydın (2006), “Suça Teşebbüs”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.55, S.1, Ankara.
- ERDEM, Mustafa Ruhan (2004), **Avrupa Birliği Hukuku'nun Üye Devletlerin Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukukuna Etkisi**, Seçkin Yayıncılık A.Ş., Ankara.

ERDOĞAN Mustafa (2006), **İnsan Hakları**, Matus Basımevi, Ankara.

ERTAŞ Şeref (1997), **Çevre Hukuku**, DEÜ Hukuk Fakültesi Yayınları, İzmir.

EYÜBOĞLU Ömer ve Ziya Durucan (2006), “Deprem, Çevre ve Endüstriyel Kazalar”,
Çevre ve İnsan, Sayı.67, TC. Çevre ve Orman Bakanlığı Eğitim ve Yayın Daire
Başkanlığı Yayınları, Ankara.

FİSUNOĞLU Mahir (1989), “Sürdürülebilir Kalkınma ve Ekonomi”, **Sürdürülebilir
Kalkınma Konferansı**, TÇSV Yayını, İstanbul.

GÜLER Çağatay ve Zahir Çobanoğlu (1994), “Çevresel Etkenlere Bağlı Olarak Ortaya
Çıkan Hastalıklar”, **Çevre Sağlığı Temel Kaynak Dizisi**, TC. Sağlık Bakanlığı
Yayınları, Ankara.

HAKERİ Hakan (2005), **Sorularla Ceza Hukuku**, TBB Yayınları, Ankara.

HAMAMCI Can (1992), "Çevrenin Uluslararası Boyutu" **İnsan Çevre Toplum**,
Yayına Hazırlayan: Ruşen Keleş, İmge Yayınları, Ankara

<http://arsiv.sabah.com.tr>

<http://ekolojiksozluk.ekoses.com/words.asp?ecologicalwords>

<http://www.aksam.com.tr>

<http://www.cevreorman.gov.tr>

<http://www.die.gov.tr/TURKISH/SONIST/CEVRE>

<http://www.haber10.com>

<http://www.haber3.com>

http://www.iski.gov.tr/arasayfalar.php?sayfa=0-1&dosya=mukavele_01.phtm

<http://www.kenthaber.com>

<http://www.ntvmsnbc.com/news/369897.asp e.t>

<http://www.radikal.com.tr>

<http://www.yeniasir.com.tr>

[http://vizyon2023.tubitak.gov.tr/teknolojiongorusu/paneller/cevrevesurdurulebilirkalkin
ma/raporlar/son/EK-16.pdf](http://vizyon2023.tubitak.gov.tr/teknolojiongorusu/paneller/cevrevesurdurulebilirkalkin
ma/raporlar/son/EK-16.pdf)

<http://www.milliyet.com.tr/2007/07/22/guncel/axgun01.html>

İLGÜREL Nuri ve Müjgan Şerefhanoglu (2005), “Değişik Sanayi Kuruluşlarında Gürültünün Nesnel, Öznel ve Yönetmelikler Bağlamında İncelenmesi”,

Megaron Mimarlık Dergisi, YTÜ Yayınları, C1, S 1, İstanbul.

KABOĞLU İbrahim Özden (1996), **Çevre Hakkı**, İmge Kitapevi, Ankara.

KABOĞLU İbrahim Özden (2005), **Anayasa Hukuku Dersleri**, Legal Yayıncılık, İstanbul.

KALABALIK Halil (2005), **İmar Hukuku**, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

KELEŞ Ruşen ve Birol Ertan (2002), **Çevre Hukukuna Giriş**, İmge Yayınları, Ankara.

KELEŞ Ruşen ve Can Hamamcı (1993), **Çevrebilim**, İmge Yayınevi, Ankara.

KILIÇ Selim (2001), “Uluslararası Çevre Hukukunun Gelişimi Üzerine Bir İnceleme”,
C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, C 2, Sayı 2, Sivas.

KOCASAKAL Ümit (2004), **Avrupa Birliği Ceza Hukukunun Esasları**, İstanbul.

KUZU Burhan (1997), **Sağlıklı ve Dengeli Bir Çevrede Yaşam Hakkı: Çevreye Bir Kamu Hukuku Yaklaşımı**, Fakülteler Matbaası, İstanbul.

MENGİ Ayşegül ve Ruşen Keleş (2003), **İmar Hukukuna Giriş**, İmge Kitapevi, Ankara.

MUTLU Mehmet (2006) “Doğal Hayatı Koruma”, **Çevre Bilimi**, Anı Yayıncılık, Ankara.

ÖZBEK Veli Özer (2006), **TCK İzmir Şerhi: Yeni Türk Ceza Kanununun Anlamı**, C 1, Genel Hükümler, Ankara.

ÖZDEK Yasemin (1993), **İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkı**, TODİE Yayınları, Ankara.

ÖZGENÇ İzzet (2006), **Türk Ceza Kanunu Gazi Şerhi: Genel Hükümler**, Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı, Ankara.

ÖZGENÇ İzzet ve Cumhur Şahin (2001), **Uygulamalı Ceza Hukuku**, Seçkin Yayınları, Ankara.

- ÖZTÜRK Bahri, ERDEM Mustafa Ruhan (2005), **Uygulamalı Ceza Hukuku ve Emniyet Tedbirleri Hukuku**, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- SABUNCU Yavuz (2007), **Anayasaya Giriş**, İmaj Yayıncılık, İstanbul.
- SOYASLAN Doğan (2005) **Ceza Hukuku:Özel Hükümler**, Yetkin Yayınları, Ankara.
- SÜTÇÜ Nezih (2005), “İmar Kirliliğine Neden Olma Suçunun Tahlili”; **Legal Hukuk Dergisi**, S 27, İstanbul.
- ŞEN Ersan (1994), **Çevre Ceza Hukuku:Ceza Hukuku Açısından Sağlıklı ve Düzenli bir Çevrede Yaşama Hakkı**, Kazancı Yayınları, İstanbul.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Hukuk Müşavirliği 21.12.2004 tarihli 412 sayılı, Gayrisihhi Müesseler konulu görüş yazısı,
http://yonetim.istanbul.gov.tr/Portals/VilayetKonagi/docs/mahalliidare/gorus/bakanlik/bgorus_16.doc
- T.C.Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü 13.10.2005 tarih ve 043355 sayılı Geçici Su Abone konulu görüş yazısı;
http://yonetim.istanbul.gov.tr/Portals/VilayetKonagi/docs/mahalliidare/gorus/bakanlik/bgorus_7.doc
- T.C.Sanayi Ve Ticaret Bakanlığı Sanayi Genel Müdürlüğü 19.11.2004 tarih ve 6248 sayılı Yapı kullanma izin belgesi almamış yerlerde Sinai faaliyet hk.cevabi görüş yazısı,
http://yonetim.istanbul.gov.tr/Portals/VilayetKonagi/docs/mahalliidare/gorus/bakanlik/bgorus_14.doc
- TANÖR Bülent ve Necmi Yüzbaşıoğlu (2004), **1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku**, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul
- TOPÇUOĞLU Metin (1998) , **Çevre Hakkı Ve Yargı**, TÇV Yayınları, Ankara.
- TOROSLU Nevzat (1982), **Ceza Hukuku ve Çevre**, TÇV Yayınları, Ankara.
- TURGUT Nukhet (2001), **Çevre Hukuku**, Savaş Yayınevi, Ankara.
- Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi'nin Hukuki Yapısı,

http://www.turktelekom.com.tr/webtech/default.asp?sayfa_id=75

Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş. (TEDAŞ); <http://www.oib.gov.tr/portfoy/tedas.htm>

UŞAK Muhammet (2006), “Çevre Nedir?”, **Çevre Bilimi**, Anı Yayıncılık, Ankara.

ÜNVER Yener ve Ayşe Nuhoğlu (1999), **Federal Almanya Çevre Ceza Hukuku**, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş, İstanbul.

www.sakaryamedya.com/pdf_version.php?id=6326

YILDIZ Ali Kemal (2004), “ İmar Kirliliğine Neden Olma Suçu/TCK 184”, **GSÜ Hukuk Fakültesi Dergisi**, Prof.Dr. Ender KUNTALP’e Armağan, C2, Kamu Hukuku, Beta Basım Yayım, İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

Rahşan Bengi GEZGİN KAYAN, 03.12.1975 doğumludur. Dokuzeylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun olduktan sonra, kısa bir süre serbest avukatlık yapmıştır. Halen Adapazarı Büyükşehir Belediyesi Su ve Kanalizasyon İdaresi (ADASU) Genel Müdürlüğü Hukuk Müşavirliği'nde Hukuk Müşaviri olarak çalışmaktadır.